

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA	8
3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	11
3.1. NAUČNI CILJEVI	11
3.2. DRUŠTVENI CILJEVI	13
4. HIPOTEZE I INDIKATORI.....	14
5. NAČIN I METODE ISTRAŽIVANJA.....	14
6. PREGLED LITERATURE	18
7. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA	19
7.1. NAUČNA OPRAVDANOST.....	19
7.2. DRUŠTVENA OPRAVDANOST.....	20
8. OSNOVNI KATEGORIJALNI POJMOVI.....	21
9. SAZNANJA O PREDMETU ISTRAŽIVANJA	30
9.1. NAUČNA VERIFIKOVANA SAZNANJA.....	30
9.2. FUNDAMENTALNA PITANJA	30
9.3. KONCEPT MOGUĆIH ODGOVORA	30
10. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	31
10.1. ANALIZA IZVJEŠTAVANJA PORTALA	31
10.2. ANALIZA IZVJEŠTAVANJA TELEVIZIJSKIH STANICA.....	41
10.3. ANALIZA IZVJEŠTAVANJA DNEVNIH NOVINA.....	53
10.4. ANALIZA JAVNE KOMUNIKACIJE PREDSTAVNIKA VLASTI.....	60
10.5. ANALIZA JAVNE KOMUNIKACIJE UČESNIKA PROTESTA.....	66
11. DISKUSIJA I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	70
12. LITERATURA	78

1. UVOD

Usljed sveopće demokratizacije društva, razvoja novih tehnologija, pojave interneta, dinamičnijeg načina života, sve većeg broja obrazovanih, u Bosni i Hercegovini (BiH) se stvara zahtjevnija javnost, spremna da otvoreno pita, traži, zahtjeva i na poseban način iskaže nezadovoljstvo. Tako su protesti i na njima stvoreni plenumi bili termini koji su obilježili početak 2014. godine u Bosni i Hercegovini. Komunikacija na protestima, ona iz redova nezadovoljnih, preko medija do institucija vlasti poseban je segment komunikacije. Međutim, javnom komunikacijom, jednim od najbitnijih faktora razvoja modernog društva, u vrijeme februarskih protesta 2014. godine u Bosni i Hercegovini, ne može se biti zadovoljno. Upravo *Javna komunikacija u Bosni i Hercegovini u vrijeme februarskih protesta 2014. godine*, tema je ovog rada.

Nezadovoljstvo građana Bosne i Hercegovine tinjalo je godinama. Veliki broj nezaposlenih, činjenica da među onim koji rade brojni neredovno dobijaju plaće, da je prosječna penzija bosanskohercegovačkih penzionera izuzetno niska, da studenti jedva sastavljaju kraj s krajem, a kadar koji obrazuje te mlade ljude nepoštovan od vlastodržaca, neplaćen adekvatno, kao što nisu ni stručnjaci u medicini, informatici ili drugim zahtjevnijim granama, te niz drugih problema, iznjedrili su izlaske na ulice. Kulminiralo je nezadovoljstvo najprije među radnicima Tuzle, 5. i 6. februara 2014. godine. Brojni ljudi, iz nekada jakih tuzlanskih preduzeća, ali i drugih s prostora Tuzlanskog kantona, okupili su se pred zgradom Tužilaštva, potom Vlade Tuzlanskog kantona. Predugo čekanje da pravosuđe kaže konačnu riječ o spornim privatizacijama, da utvrde odgovornost onih koji su uništili industriju tuzlanskog bazena, izvela je stotine radnika na protest. Pridružila im se omladina, penzioneri i oni nezadovoljni po različitim osnovama, a onda je, domino efektom, protest zahvatio državu.

Dakle, masovne demonstracije februarskih protesta bile su direktan nusprodukt opće situacije u zemlji. Iako se prvobitno tvrdilo da je iskra koja je zapalila plamen bilo nezadovoljstvo stanovništva u Tuzli zbog najave da će građani Tuzle morati početi plaćati parking, istina je bila dublja, problemi kompleksniji, a tuzlanski radnici toliko ozlojeđeni čekanjem da se riješe njihovi radno-pravni statusi, da im je malo trebalo da se dignu na noge. Inače, Tuzla ima vrlo aktivno civilno društvo i za kratko se od tek malog problema s parkingom priča pretvorila u pristojan

građanski aktivizam. Znači, istina je da je postojao lokalni problem s parkingom, pa i to da je gradska vlast obećala još jednu lokaciju za novu garažu. Međutim, to su bile lokalne priče uzrokovane, dobrim dijelom, i izborima koji su 2014. godine bili na pomolu. Značajno teži su bili oni problemi koji su tištili kantonalne vlasti i ne samo u Tuzli već i u svim ostalim Kantonima Federacije Bosne i Hercegovine, poput visoke stope nezaposlenosti, privatizacije koja nije išla u korist radnika, očite i sveprisutne korupcije u firmama prilikom zapošljavanja, prilikom dodjele poslova na tenderima i slično, što je rezultiralo općim nezadovoljstvom građana. Vrijedi istaći da se to nezadovoljstvo skupljalo cijelih 18 godina koliko je prošlo od rata u BiH i da je kulminiralo te 2014. godine, te dovelo do masovnih radničkih protesta najprije na ulicama Tuzle, a onda diljem Federacije BiH.

Sedmoga februara protesti će zahvatiti sve veće gradove u Federaciji BiH, Sarajevo, Zenicu, Mostar, Bihać, a proširit će se i u nekim manjima mjestima. I u takvoj situaciji pojedinci su pokušali podijeliti državu tvrdnjom da se namjenski ruši samo Federacija BiH, ali već 7. februara na ulice su, iako ne masovno, izašli i radnici u Banjoj Luci. Visok nivo napetosti i bijesa je već bio prisutan, a događaj u Tuzli bio je posljednja kap za građane, pa se približno 150 građana Banje Luke okupilo u centru grada da transparentima i mirnom protestnom šetnjom podrži demonstracije u Tuzli. Nešto kasnije, ali također tokom februara, na proteste u Banjoj Luci izaći će i nezadovoljni demobilizirani borci Republike Srpske. Tražili su od vlasti da počnu hitno raditi na rješavanju nagomilanih socijalnih problema.

Vrijedi u uvodu reći i da je ranije, tokom januara, ključni medij u tom trenutku, Federalna TV, i njen tada najgledaniji program, magazin istraživačkog novinarstva Mreža, objavio priču naslova „Kako je pala industrija Tuzlanskog kantona“ dajući presjek stanja u brojnim firmama industrije tuzlanskog bazena, ali i podsjećajući na povremene, sporadične proteste radnika u Tuzlanskom kantonu koji su prethodili onim februarским. Ta je priča, zapravo precizno podsjetila radnike šta su tražili, šta sve izgubili, koliko dugo upozoravaju na nerad pravosuđa, na kakve su sve primjere korupcije ukazivali, a da reakcije nadležnih za rješavanje radničkih problema, nije bilo.

I zvanične statistike potvrđivale su da radnici imaju razloga za nezadovoljstvo. Stopa nezaposlenosti je tokom cijele 2014. godine rasla i bila najviša u odnosu na sve zemlje Zapadnog

Balkana. U BiH je tada bilo 556.868 nezaposlenih, pa za sam uvod vrijedi podsjetiti na podatke iz izvještaja Evropske komisije o ekonomijama država Zapadnog Balkana za 2014. godinu. Prema tom izvještaju stopa nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini je na kraju 2014. godine iznosila 45%. Vanjski dug BiH premašio je 30% bruto domaćeg proizvoda, a deficit tekućeg računa iznosio je približno 300 miliona eura. Zbog svega toga došla je i vijest da će MMF obustaviti i isplatu osme tranše zajma MMF-a u iznosu od 134 miliona KM i to zbog nespremnosti vlasti da provedu neophodne reforme.

Uslijed sveopćeg nezadovoljstva ono što se moglo vidjeti i čuti početkom februara 2014. godine na ulicama većih bosanskohercegovačkih gradova bile su bakljade, rušenja i paljenja zgrada u kojima su sjedišta vlasti, jed spram nositelja izvršnih i zakonodavnih funkcija. Protesti su potrajali, bili u određenom trenutku dramatični, a neke od posljedica su tek godinama poslije sanirani. Primjera radi za potpuno spaljenu zgradu Vlade Tuzlanskog kantona, poznatiju kao zgrada Soda-So, projekt rekonstrukcije bit će urađen tek deset godina poslije, dakle u aprilu 2024.godine. No, ono što je posebno interesantno za ovaj rad jeste komunikacija u krizi, odnosno javna komunikacija u vrijeme protesta 2014. godine. U startu se može ocijeniti neefikasnom, jer je imala niz manjkavosti. Da nije, i to prevashodno od strane vlasti, sigurno bi posljedice protesta bile značajno blaže.

U cijelom krugu komunikacije od starta je bila primjetna nesnalažljivost medija. Većina njih je, ako ne svi, bila iznenađena brzinom reakcije građanstva u Tuzli, ali i brzinom kojom su se protesti širili dalje prema Sarajevu, Mostaru, Bihaću, Brčkom, dakle najprije prema većim gradovima Bosne i Hercegovine, a kasnije i po manjim mjestima, Živinice, Goražde, Orašje, Visoko, Srebrenik, Travnik, Kakanj, Cazin, Jajce, Tešanj i drugim. Februar za mnoge TV stanice znači postojanje ustaljenih programskih šema, a slično je i sa radio stanicama, tako da je većina medijskog osoblja bila okrenuta redovnim zadacima, pripremi stalnih programskih sadržaja. Primjetno je bilo da su pojedine kuće nastavile emitirati sadržaje ranije uvrštene u program, kao da se na ulicama ništa ne dešava što je, također, odavalo utisak nespremnosti za reakciju u vanrednoj situaciji. Vidno je bilo i to da su privatni mediji, većinom, reagirali brže nego javni servisi i ponudili gledateljstvu uživo prenose sa ulica sa uključenjima reportera u živi program. Tehničke i druge prepreke kojim su pojedini mediji branili svoj neblagovremeni prijenos

informacija do šireg gledateljstva ne mogu biti opravdanje za zakašnjelu reakciju prvog dana protesta.

Bitno je u ovom radu osvijetliti i sam sadržaj novinarskih priča. Prvi dojam je da su zakazali i u tom segmentu komunikacije s javnošću. Tek rijetki mediji su se osvrtni na život i životne priče i probleme građanstva prije protesta. Političari su mudro nametali svoje teme, a mediji ih pratili, pogotovo kada smo iz političkih krugova imali udice vijesti o, primjera radi, novim svađama između političkih stranaka u vlasti ili raskolima unutar stranaka i slično. I to je do sada nepromjenjiva konstanta.

Kada su demonstracije krenule pojedini novinari su osuđivali ispade nezadovoljnih građana, paljenje dokumentacija, kamenovanje zgrada, ali nisu se usuđivali dati ni prosudbu krize, niti procjenu sa terena u što bi se sve moglo razviti. Analiziralo se kasno, a lako davale kritičke ocjene demonstrantima. Najmanje se samo izvještavalo, a to *samo* je upravo bit novinarskog rada. Također, pojedini novinari su se bavili više posljedicom, a tek rijetki uzrokom, pa čak u pojedinim trenucima, u potrazi za senzacionalizmom, ili pak u nastojanju da se udovolji vlastima kako bi se eventualno odobrovoljili za izjave, išlo se do toga da se prenesena informacija ne provjeri, što se moglo ocijeniti manipulacijom. Takva je, primjera radi, bila informacija o pronalasku droga kod protestanata, što će se kasnije pokazati netačnim.

Uloga medija je pružiti gledateljstvu, slušateljstvu, čitateljstvu potpunu, tačnu i blagovremenu informaciju, dati im mogućnost da čuju sve strane priče, pa čak i kad se radi u vanrednim okolnostima. Stavljanje na stranu ovog ili on nije zadatak medija, već izvijestiti i dozvoliti javnosti da zaključi. Dakle, iako je događaj bio neočekivan, iako su se stvari na terenu brzo odvijale, iako su tada najgledaniji mediji u državi bili suočeni i s neadekvatnom opremljenošću, globalna je ocjena od starta bila da se mediji u Bosni i Hercegovini nisu kvalitetno snašli u kriznoj situaciji u vrijeme februarskih protesta 2014.godine. O tome se moglo čitati i na društvenim mrežama, ali i u pojedinim analitičkim tekstovima nakon samih protesta, što je, istina je, vrlo kratka vremenska odrednica za ozbiljnu kritiku. Razmak od deset godina, od protesta do ovog rada, trebao bi donijeti relevantniju analizu.

Slično nepripremljeno, neuvezano, nejedinstveno su odreagirali na proteste predstavnici vlasti. Iz institucija, koje su bile prozivane da odgovore na pitanja demonstranata, se najprije šutilo, a kasnije će to biti najčešće ishitrene, nepripremljene izjave portparola. U prvi mah najmanje je izjava stiglo od visokih funkcionera iako se od njih očekivalo smirivanje situacije.

Čudi to više nakon podsjećanja da se slična krizna situacija dogodila u junu 2013. godine. Riječ je o protestima za JMBG u glavnom gradu BiH, Sarajevu. Počeli su 5.juna nakon informacije da beba od tri mjeseca, Belmina Ibrišević, ne može otputovati na liječenje vani jer nema matični broj. Vlasti Bosne i Hercegovine nisu u predviđenom roku usvojile Zakon o jedinstvenom matičnom broju građana (JMBG). Već 6.juna u Sarajevu se skupilo približno 10.000 ljudi iz cijele BiH. Uslijedila je klasično opkoljavanje i blokada zgrade državnog Parlamenta. Niko, pa ni parlamentarci, taj dan nisu mogli izaći niti, nakon blokade, ući u zgradu. Zakon je pod pritiskom javnosti usvojen u julu 2013.godine. Već tada se spoznalo koliko je bitna blagovremena komunikacija zvaničnih institucija u izvanrednim situacijama, ali isto tako bila je to situacija koja je naknadno pružila mogućnost za istraživanje o tome da li je lekcija naučena.

Stoga, ovaj rad pokazat će da li su institucije od kojih se očekuje prva zvanična informacija u vanrednim situacijama, smirivanje tenzija, jasne upute šta i kako da sigurnosne agencije čine dalje pogotovo ako se kriza produbljuje, dobro odreagirale spram javnosti. Da li su medijima prosljedili informaciju koja bi rekla da li imaju dovoljan broj osoblja i adekvatno opremljene snage za odgovor u krizama, da li su sposobne pokazati spremnost da adekvatno i kako priliči državi odgovore zadatku? A zadaća im je o svemu tome izvijestiti građanstvo i blagovremeno komunicirati s javnošću, dati tačnu i pravovremenu informaciju u cilju smirivanja, a nikako daljeg dizanja tenzija.

Tokom javnih nemira, odgovor i komunikacija vlasti je od najveće važnosti. U složenim društvima, reakcija vlade na pojavu narodnih nemira je kritičan faktor kako za ishode neposrednih sukoba tako i za naknadne obrasce društvenih promjena (Tilly, 1978). Vlade reaguju na javne proteste na različite načine. Oni mogu biti u rasponu od velike demonstracije sile i represije, ustupaka namijenjenih smirivanju situacije ili pokušaja izolacije i ignoriranja demonstranata i pitanja koja su pokrenuli. Ishod ovih strategija može varirati i često se modificira kako se situacija

mijenja i kako sami protestni pokreti pokazuju različite karakteristike. Tokom ovih protesta moglo se uočiti niz različitih reakcija i strategija vlasti, kako na entitetskom tako i na državnom nivou. Tako je u ranim fazama protesta u entitetima bilo slučajeva hapšenja usmjerenih na određene pojedince koji su inicirali pozive na proteste putem društvenih mreža ili ljudi koji su razgovarali s medijima. Ovo je standardna represivna taktika i dokaz je da su se vlasti osjećale ugroženo od pokreta masa.

Bosna i Hercegovina je složena država sa visoko decentraliziranom strukturom vlasti. Svaki od entiteta ima svoju Vladu, a postoji i niz ključnih institucija na državnom nivou. Stoga su različiti nivoi vlasti bili suočeni sa protestima različitog intenziteta na različitim lokacijama. Represivne akcije korištene su u ranim fazama protesta, posebno u Sarajevu gdje je niz protesta razbijen silom i doveo do sukoba s policijom. Sarajevo također predstavlja poseban slučaj kao glavni grad države, pa su tamošnji protesti privukli pažnju posebno političkih ličnosti na državnom nivou, a i medija. Zato je kasnije i došlo do promjene taktike od strane državnih organa, pa su počeli odgovarati medijima, javljati se na telefone, izlaziti i govoriti uživo u emisijama.

Zakašnjela reakcija i zakašnjeli istupi političara od vrha do dna države, koji su po funkciji morali odmah reagirati u javnosti, dugo bez jasnih stavova, uz prisutan problem tumačenja nadležnosti, bez brzih, a konkretnih informacija, zakašnjeli medijski istupi prvih ljudi policijskih i drugih sigurnosnih struktura, prvih ljudi kantonalnih i federalne vlasti, uz svu iscjepkanost državnog sistema, dodatno su podigli tenzije. Sve je to vapilo za pitanjem imaju li državne i entitetske institucije plan djelovanja u krizi, pa bilo da je riječ o terorističkom napadu ili masovnim protestima naroda, ima li iko plan komuniciranja s javnošću u vrijeme kriznih situacija? Iako su mediji vapili za zvaničnim informacijama, takva pitanja nisu postavljana tokom protesta, ali što je još čudnije, ni nakon protesta, pa se nisu dobili ni adekvatni odgovori.

Razlozi slični bosanskohercegovačkim potakli su svojevremeno i arapsku revoluciju. Uzroci za Arapsko proljeće koje je počelo 18. decembra 2010. godine u Tunisu, a onda se proširilo i 2011. na Sjevernu Afriku i Bliski istok, bili su loša ekonomska situacija, loše ili nikakve socijalne usluge, a pogotovo korupcija prisutna u državnim službama. Vijest da se tuniski prodavač zapalio zbog siromaštva i činjenice da su mu vlasti oduzele sredstva za rad je proširena društvenim mrežama i

tada je primjećeno da su društveni mediji odigrali veliku ulogu u pokretanju i mobilizaciji protesta diljem svijeta. Moglo bi se reći čak da je Arapsko proljeće bilo revolucija društvenih mreža, kako su ga kasnije pojedinci u svojim radovima i kvalifikovali. (Howard, Parks, 2012).

Istraživanje o medijskim navikama odraslih u Bosni i Hercegovini, izrađeno od strane Vijeća Evrope i Regulatorne agencije za telekomunikacije, pokazalo je da osam od deset ljudi u Bosni i Hercegovini koristi barem jednu društvenu mrežu (Vijeće Evrope, Regulatorna agencija za komunikacije, 2021). Kako tvrde iz Udruženja „BH novinari“, društvene mreže postale su jedan od najmoćnijih alata za prenošenje informacije, te se u današnje vrijeme dosta više upotrebljavaju od tradicionalnih medija (Vijeće za štampu i online medije, 2021). Prema istraživanju Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine za 2022. godinu, odrasle osobe su internet u velikoj mjeri koristile za telefoniranje - video pozivi (93,6%), slanje online poruka preko Skype-a, Messenger-a, WhatsApp-a, Viber-a, itd. (84,5%), čitanje online novina, časopisa (70,2%), te učešće na društvenim mrežama, kao što su Facebook i Twitter (70,6%) (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2023).

Upotreba društvenih mreža bila je evidentna i u vrijeme protesta 2014. godine. Ljudi su se organizirali putem mreža, pozivani su na nova okupljanja, a administratori su mogli osjetiti bilo javnosti kroz komentare na mrežama. Dublja analiza nam ne treba da bi shvatili da ove 2024. godine mladi ljudi preferiraju informaciju koje dobijaju putem društvenih mreža u odnosu na tradicionalne medije. Međutim, 2014. godine taj omjer je išao u korist televizije i njen uticaj je još uvijek bio izuzetno jak. No, televizija je skup medij za oglašavanje, pa su i iz tog razloga demonstranti objeručke prihvatili mreže za oglašavanje svojih daljnjih aktivnosti.

U složenoj društveno-ekonomskoj situaciji i specifičnoj političkoj strukturi u BiH, postoje, a i postojali su različiti pokušaji da se utiče na politiku i izazovu promjene. Ova nastojanja imala su više oblika, od javnih rasprava i formulisanja politike i zagovaranja, do protesta i vršenja pritiska na osnovu želja javnosti. Tako je bilo i na protestima 2014., s tim da su u samom startu jedino istinski organizovani bili protesti radnika u Tuzli. Ostali demonstranti, nezadovoljni građani diljem države, organizirali su se na ulicama neprimjereno situaciji. Liderstva nije bilo ili ga je bilo vrlo malo, a razmirice sa vlastima, pa i medijima u jednom su trenutku u pojedinim mjestima prerasle

u međusobne. Dobra zamisao organiziranja u plenumu, kako bi se ostvarila pisana komunikacija s vlastima, te tako imao pismeni trag zahtjeva koje su odaslane vlastima, u samom startu je izgledala ozbiljno, konstruktivno, ali nije potrajala i dugoročno nije pila vode. Protesti su stihijski nestali, a ovaj rad ponudit će kroz svoje istraživanje i refleksije dešavanja za period koji će uslijediti nakon februara 2014.godine. U samom uvodu nameće se i pitanje šta je to od ciljeva demonstranata postignuto do sad i je li u proteklih deset godina građanstvo Bosne i Hercegovine postalo tiše, te da li je javna komunikacija u krizama kvalitetnija?

2. PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Komunikacija u vandrednim situacijama je naučni, ali i društveni problem na kojem će se bazirati i razvijati ovaj rad, tim više što je problem istraživan, ali tek toliko da otvara prostor i pruža mogućnost za nova istraživanja.

O problemu komuniciranja u vanrednim uslovima W. Timothy Coombs će reći da niti jedna organizacija nije imuna na krizu. U tom pravcu u Londonskoj školi za odnose s javnošću krizu definišu kao ozbiljan incident koji utiče na čovjekovu sigurnost, okolinu, proizvode ili ugled organizacije. S obzirom da je u vanrednim situacijama često ugrožena sigurnost, život ili čak opstanak pojedinca ili organizacije tokom krizne situacije posebnu pažnju treba posvetiti komunikaciji s javnošću, posebno sa medijima. Za krizu je svojstven pritisak koji nastaje zbog nedostatka vremena, što znači da oni koji odlučuju moraju brzo da donesu odluke. To znači i blagovremenu, te otvorenu komunikaciju.

Ovaj rad bavit će se samo dijelom problema istraživanja odnosno javnom komunikacijom na februarskim protestima 2014. godine. Preciznije, predmet istraživanja bit će novinarski prilozima radio i TV stanica, novinski natpisi u štampanim medijima kao i saopštenja i javni istupi predstavnika vlasti na različitim nivoima, te izjave i saopćenja predvodnika i učesnika protesta.

Suštinski **problem** kojim se bavi ovaj rad je kriza i krizne situacije, s posebnim fokusom na socio-ekonomske i političke nemire u Bosni i Hercegovini u februaru 2014. godine. Dokument će

pokazati kako je dugoročno nezadovoljstvo među građanima, prouzrokovano visokim stopama nezaposlenosti, neredovnim plaćanjima, niskim penzijama i loši uslovima za studente i radnu snagu, između ostalog, kulminiralo protestima rasprostranjenim u cijeloj državi. Ova krizna situacija je pogoršana nesposobnošću državnih institucija da se efikasno pozabave i riješe ova pitanja, što je dovelo do masovnih demonstracija, koji su započeli u Tuzli, a kulminirali u nasilne proteste diljem države. Sve je dodatno zakomplicirano neuspjehom državnih i pravnih institucija da pruže pravovremene i adekvatne odgovore na pritužbe građana, što je u konačnici dovelo do nasilnih demonstracija i značajnih nemira u javnosti.

Predmet ovog istraživanja je ispitivanje komunikacije u kriznim situacijama, s posebnim fokusom na javnu komunikaciju tokom februarskih protesta u Bosni i Hercegovini 2014. godine. Rad istražuje efikasnost i nedostatke komunikacije različitih aktera, uključujući medije, predstavnike vlasti i organizatore protesta, tokom krize.

Ključni aspekti:

- *Medijska komunikacija:* Uloga medija i njihov odziv bili su kritični, ali mnogi mediji nisu bili spremni za brzo širenje protesta. Tradicionalni mediji često nisu pružali pravovremene i tačne informacije, dok su društveni mediji igrali značajnu ulogu u mobilizaciji i informisanju javnosti. Bilo je značajnih kašnjenja i netačnosti u izvještavanju, kao i nedostatak sveobuhvatne analize događaja kako su se odvijali, što je dovelo do frustracije javnosti i osjećaja manipulacije.
- *Vladina komunikacija:* Vladini zvaničnici i institucije su sporo reagovala na krizu. Prvobitna tišina praćena ishitrenim i često nekoordiniranim izjavama glasnogovornika na nižim nivoima, a ne visokih zvaničnika, pojačala je nezadovoljstvo javnosti. Fragmentirana i zakašnjela komunikacija državnih organa nije odgovorila na zabrinutost građana na adekvatan način, naglašavajući potrebu za boljom kriznom komunikacijom.
- *Organizatori protesta i javna komunikacija:* Nedostatak centraliziranog vodstva među demonstrantima doveo je do spontanih i nekoordiniranih komunikacijskih napora. Protest su prvobitno obilježile radikalne metode komunikacije poput upotrebe nasilja i uništavanja imovine kako bi se na taj način iskazalo nezadovoljstvo kojim je zahvaćena država. Takav vid slanja poruke vlastima u određenom je trenutku imao i negativan uticaj na opću

percepciju javnosti, pa i na ciljeve demonstranata. Kasnije formiranje plenuma (javnih skupština) za artikulaciju zahtjeva bila je inovativna, ali na kraju neefikasna mjera u održavanju dugoročnog angažmana i postizanju opipljivih rezultata.

Općenito, operacionalno određenje predmeta sastoji se iz četiri djela. Prvi su činioци sadržaja predmeta istraživanja, a slijede vremensko određenje, prostorno i naučno-disciplinarno određenje predmeta istraživanja.

Uslovi su osnova pojava, bilo prirodnih ili društvenih (politički, pravni, socijalni...). U ovom radu uslovi su nezadovoljstvo i medij.

S obzirom da nema pojava bez ljudi odnosno da ljudi proizvode društvene pojave, te su njihovi konzumenti, subjekti u ovom istraživačkom radu su nezadovoljni građani, novinari, predstavnici vlasti.

Motivi, interesi i ciljevi zasnivaju se na potrebama ljudi. One, zapravo, predstavljaju centralnu motivaciju kod ljudi, podstiču ih na određene aktivnosti. U ovom radu, uslovljeno nezadovoljstvom, motiv ljudi su promjene u državi, interes im je njihovo vlastito dobro, konačan cilj im je boljitak zajednice.

Aktivnosti su radnje koje ljudi poduzimaju da bi došli do rezultata. Glede ovog rada čine to kroz poseban vid komunikacije u grupama što se naziva i komunikacijom na trgovima, pa su te aktivnosti zapravo zborovi, mitinzi te drugi javni skupovi, a u konkretnoj temi rada protestne aktivnosti.

Kada je riječ o metodama i sredstvima primjećuje se da se protestanti u komunikaciji koriste transparentima, davanjem izjava medijima, koriste se najradikalnijim sredstvima, rušenjem i paljenjem što je imalo i negativne efekte.

U ovom radu moguće je izdvojiti i pozitivne i negativne efekte. Pozitivni efekt je rezultat djelovanja ljudi i to je, iako neučinkovito, plenumsko organiziranje, te također, ukoliko se problem

posmatra iz ugla nezadovoljnih, i ostavke pojedinih nosilaca izvršnih funkcija u vlasti. Negativnih efekata odnosno posljedica je više i to su ozljede prosvjednika i policajaca, zapaljene zgrade, razrušeni objekti uz mjesta okupljanja.

Vremensko određivanje predmeta istraživanja: Istraživanje obuhvata vremenski period od februara do maja 2014. godine, refleksije dešavanja od februara do maja 2015. godine, te analizira događaje s vremenskom distancom od 10 godina.

Prostorno određenje predmeta istraživanja: Istraživanje u okviru ovog magistarskog rada obuhvata područje Bosne i Hercegovine.

Naučno-disciplinarno određenje predmeta istraživanja: Istraživanje ima intradisciplinarni karakter s obzirom da se bazira na komunikologiji, a samo se oslanja na sociologiju, politologiju, pa i pravne nauke.

3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

3.1. NAUČNI CILJEVI

Naučni ciljevi su „zadati nivoi naučnog saznanja koji se namjeravaju ostvariti naučnim istraživanjem i koji će biti sadržani u rezultatima istraživanja.“ U konkretnom istraživanju primarni naučni cilj je utvrditi specifičnosti komunikacije tokom protesta u Bosni i Hercegovini u februaru 2014. godine.

U okviru naučne deskripcije kao najnižeg naučnog cilja ovaj rad će odgovoriti kako i zašto su se dogodili protesti širom Bosne i Hercegovine, da li je izostanak komunikacije ili neadekvatna komunikacija između predstavnika vlasti i nezadovoljnih građana prije protesta podigla tenzije, i kako su izgledali pokušaji uspostave komunikacije između vlasti i prosvjednika, te kako su o tome izvještavali mediji.

Naučna klasifikacija i tipologizacija: Ovaj naučni cilj omogućit će da klasificiramo određene grupe činilaca predmeta istraživanja kako bi došli do naučnih saznanja. U ovom radu to konkretno znači da ćemo klasificirati i tipologizirati učesnike u komunikaciji, načine komunikacije, vrste medija putem koji se komuniciralo i sl.

Naučna eksplikacija je naučno saznanje o uzročno posljedičnim odnosima. U tom smislu ovdje ćemo promatrati uzročno posljedične odnose u komunikaciji pokretača protesta odnosno građana učesnika protesta, predstavnika vlasti i novinara te urednika u medijima.

Naučna prognoza je, sukladno metodološkom učenju, najviši cilj i „kao naučni cilj postavlja zahtjev da se naučnim istraživanjem relativno pouzdano predvidi razvoj, kretanje, nestanak ili nastanak određenih društvenih pojava ili nekih njihovih kvalitativnih ili kvantitativnih svojstava.“ U konkretnom radu postavlja se zahtjev kojim se prati i predviđa razvoj situacije nakon protesta u Bosni i Hercegovini.

Kada je riječ o naučnim ciljevima ovog istraživanja, podijelit ćemo ih na opće i specifične ciljeve.

Opći naučni ciljevi istraživanja su sljedeći:

- *Razumjeti kriznu komunikaciju*: Sveobuhvatno razumjeti dinamiku krizne komunikacije tokom društveno-političkih nemira, s fokusom na proteste u februaru 2014. u Bosni i Hercegovini.
- *Doprinijeti akademskom znanju*: Doprinijeti akademskom polju pružanjem empirijskih podataka i analiza koje poboljšavaju postojeće teorijske okvire u kriznoj komunikaciji i odnosima s javnošću.

Iz općih, izdvajaju se sljedeći **specifični naučni ciljevi** istraživanja:

- *Analizirati interakciju medija i vlade*: analizirati kako mediji i vladine institucije komuniciraju i utiču na percepciju javnosti tokom kriza.
- *Procijeniti efikasnost medija*: Procijeniti efikasnost tradicionalnih i društvenih medija u širenju informacija i mobilizaciji javnosti tokom protesta.

- *Procijeniti vladine komunikacijske strategije:* Procijeniti djelotvornost i pravovremenost vladinih komunikacijskih strategija u upravljanju krizom.

3.2. DRUŠTVENI CILJEVI

Društveni cilj ovog rada je da se dođe do pouzdanih podataka o specifičnoj komunikaciji u vrijeme protesta, te da rezultati ovog istraživanja kasnije budu osnov za rješavanje problema koje su iznijeli protestanti i općenito posluži u istraživanju javne komunikacije s akcentom na komuniciranje u vrijeme krize.

Kao i za naučne, i za društvene ciljeve ovaj rad definiše opće i specifične ciljeve.

Opći društveni ciljevi ovog istraživanja su sljedeći:

- *Poboljšati razumijevanje javnosti:* unaprijediti razumijevanje javnosti o važnosti efikasne komunikacije tokom kriza.
- *Ojačati demokratski angažman:* Ojačati demokratske procese naglašavanjem uloge transparentne i pravovremene komunikacije vlasti i medija.

Iz općih društvenih ciljeva proizilaze sljedeći **specifični društveni ciljevi:**

- *Povećati javnu svijest:* Povećati svijest javnosti o pristupu pouzdanim informacijama i značaju medijske pismenosti tokom kriza.
- *Promovirati odgovornost medija:* Promovirati više standarde odgovornosti i etike u medijskom izvještavanju tokom društveno-političkih nemira.
- *Poboljšati praksu komunikacije u kriznim situacijama:* Poboljšati praksu komunikacije u kriznim situacijama među državnim službenicima i medijskim praktičarima kroz ciljanu obuku i preporuke politike.
- *Uključiti civilno društvo:* Uključiti organizacije civilnog društva u diskusije o boljim strategijama za krizno komuniciranje i mobilizaciju javnosti.

Na osnovu iznijetih ciljeva istraživanja ovaj rad ponudit će hipoteze.

4. HIPOTEZE I INDIKATORI

Generalna hipoteza: Javna komunikacija svih aktera (vlast, mediji i javnost) u vrijeme protesta u Bosni i Hercegovini u februaru 2014. godine, bila je ekstenzivna, neučinkovita i neefikasna.

Posebne hipoteze

PH1: Institucije vlasti nisu reagirale blagovremeno, nisu se oglašavale o događajima, nisu bile na nivou očekivanog u kriznim situacijama.

PH2: Izjave političkih lidera i javnih zvaničnika bile su neprimjerene situaciji, zakašnjele i disfunkcionalne.

PH3: Mediji, uslijed niza okolnosti, nisu prenosili informacije sa terena blagovremeno, provjereno i tačno, pa je medijska slika protesta bila zamagljena.

PH4: Nezadovoljni građani, okupljeni u različitim interesnim skupinama, nisu se uspjeli artikulirati i jasno predstaviti svoje ciljeve.

Indikatori: usmeni i pisani iskazi nezadovoljnih građana, političara, policajaca, nositelja određenih funkcija u vlasti, novinara, političkih komentatora.

5. NAČIN I METODE ISTRAŽIVANJA

Ovaj rad je kombinacija teorijskog i empirijskog ili iskustvenog istraživanja.

Korištene su naredne metode pribavljanja podataka: metoda promatranja, komparacije, analize sadržaja, te opće metode metoda indukcije i dedukcije.

Metoda posmatranja je fundamentalna metoda u naučnom istraživanju, koja uključuje sistematsko promatranje i snimanje pojava bez uplitanja ili manipulacije njima. Ova metoda pruža

istraživačima informacije iz prve ruke o ponašanjima, događajima ili procesima u njihovom prirodnom kontekstu. Posmatranja se mogu odvijati u različitim okruženjima, uključujući naturalistička okruženja kao što su kuće, radna mjesta ili javni prostori, kao i kontrolirane laboratorijske uvjete u kojima se varijable mogu bliže regulirati (Kawulich, B.B. 2005).

Istraživači koriste metode posmatranja u različitim disciplinama kao što su psihologija, sociologija, antropologija i obrazovanje kako bi proučavali ljudsko ponašanje, društvene interakcije i prirodne pojave. Zapažanja mogu biti kvalitativna, fokusirana na detaljne opise i interpretacije opaženih ponašanja ili događaja, ili kvantitativna, koja uključuju mjerenje i analizu vidljivih varijabli pomoću numeričkih podataka (Kawulich, B.B. 2005).

Dizajn opservacijskih istraživanja kreće se od jednostavnih, nestrukturiranih opservacija gdje istraživači bilježe sve što vide, do strukturiranih pristupa koji uključuju unaprijed određene šeme kodiranja ili protokole posmatranja. Tehnike kao što su posmatranje učesnika, gdje se istraživači uranjaju u okruženje koje se proučava, ili sistematsko posmatranje, gdje se specifično ponašanje sistematski bilježi korištenjem unaprijed definisanih kriterija, obično se koriste u opservacijskim istraživanjima. Potencijal za pristrasnost je veći u opservacijskim istraživanjima, ali postoje karakteristike dizajna i analize koje mogu riješiti ove probleme, iako ih ne eliminiraju u potpunosti (Boyko, 2013; Mann, 2003).

Metoda komparacije je metodološki pristup koji se koristi u istraživanju za analizu sličnosti i razlika između dvije ili više varijabli, slučajeva ili grupa. Ova metoda pomaže istraživačima da razumiju obrasce, odnose i varijacije u različitim uvjetima ili kontekstima. Poređenja se mogu napraviti kroz različite tehnike kao što su studije slučaja, studije poprečnog presjeka ili longitudinalne studije. Sistematskim ispitivanjem varijacija u različitim uslovima ili kontekstima, istraživači mogu identifikovati obrasce, odnose ili trendove unutar podataka. Poređenja se mogu napraviti korištenjem različitih tipova istraživačkog dizajna, uključujući studije slučaja, studije poprečnog presjeka, longitudinalne studije ili kvazi-eksperimentalne dizajne (Mahoney, Rueschmeyer, 2014).

U komparativnim istraživanjima, istraživači mogu porediti različite grupe učesnika na osnovu demografskih karakteristika, eksperimentalnih uslova ili ishoda intervencije. Oni također mogu upoređivati različite vremenske tačke da bi procijenili promjene ili trendove tokom vremena. Komparativne metode se široko koriste u oblastima kao što su sociologija, političke nauke, ekonomija i obrazovanje kako bi se razumjeli složeni društveni fenomeni, ocijenila efikasnost programa ili dale preporuke za politike (Mahoney, Rueschmeyer, 2014).

Međukulturna poređenja, gdje istraživači ispituju kulturne razlike u stavovima, vjerovanjima ili ponašanjima u različitim društvima, uobičajena su primjena uporednih istraživanja. Upoređujući kulturne norme, vrijednosti ili praksu, istraživači mogu steći uvid u utjecaj kulture na ljudsko ponašanje i društveni razvoj (Cadogan, J.W., 2010; Mahoney, Rueschmeyer, 2014).

Metoda analize sadržaja je postupak naučnog istraživanja raščlanjivanjem složenih pojmova, sudova i zaključaka na njihove jednostavnije sastavne dijelove i elemente. Radi se o sistemskejoj metodi za analizu i tumačenje sadržaja tekstualnih, vizuelnih ili audio materijala. Istraživači koriste ovu metodu da identificiraju obrasce, teme ili trendove u komunikacijskim, medijskim ili arhivskim podacima. Analiza sadržaja može se primijeniti na različite vrste izvora, uključujući pisane dokumente, web stranice, objave na društvenim mrežama, novinske članke, fotografije, video ili audio snimke (Krippendorff, 2004; Neuendorf, Kumar, 2015).

U analizi sadržaja, istraživači razvijaju šeme kodiranja ili sisteme kategorizacije kako bi sistematski analizirali sadržaj podataka. Ovo može uključivati identifikaciju ključnih riječi, fraza ili tema koje su relevantne za ciljeve istraživanja i kodiranje podataka na osnovu unaprijed definiranih kriterija. Analiza sadržaja može biti kvalitativna, fokusirana na detaljna tumačenja i kontekstualnu analizu podataka, ili kvantitativna, koja uključuje sistematsko prebrojavanje i analizu specifičnih kategorija sadržaja ili varijabli (Krippendorff, 2004; Columbia University, 2024).

Tehnike analize sadržaja variraju u zavisnosti od prirode podataka i ciljeva istraživanja. Kvalitativna analiza sadržaja može uključivati tehnike kao što su tematska analiza, narativna analiza ili analiza diskursa, dok kvantitativna analiza sadržaja može uključivati tehnike kao što su

analiza frekvencije, analiza broja riječi ili analiza osjećaja (Krippendorff, 2004; Columbia University, 2024).

Indukcija i dedukcija su dvije fundamentalne metode rasuđivanja koje se koriste u naučnim istraživanjima za izvođenje znanja i zaključivanje o svijetu. Indukcija uključuje izvođenje općih principa ili teorija iz specifičnih zapažanja ili slučajeva, dok dedukcija uključuje testiranje hipoteza ili predviđanja izvedenih iz postojećih teorija (Denzin, N.K., Lincoln, Y.S., 2018).

U induktivnom zaključivanju, istraživači prikupljaju empirijske dokaze kroz posmatranje, eksperimentisanje ili prikupljanje podataka, a zatim generalizuju od specifičnih zapažanja kako bi formirali opšte principe, teorije ili hipoteze. Induktivno zaključivanje se obično koristi u istraživačkim ili kvalitativnim istraživanjima za generiranje novih ideja, teorija ili hipoteza zasnovanih na empirijskim dokazima (Bhandari, 2023).

Deduktivna metoda je metoda kojom se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni zaključci. Deduktivna metoda u nauci služi za: otkrivanje novih činjenica i zakona, objašnjenje činjenica i zakona, za dokazivanje postavljenih teza, za provjeravanje hipoteza, za predviđanje budućih događaja i za naučno izlaganje.

U deduktivnom zaključivanju, istraživači počinju s općom teorijom ili hipotezom, a zatim izvode specifična predviđanja ili hipoteze koje se mogu testirati promatranjem, eksperimentiranjem ili analizom podataka. Deduktivno zaključivanje se obično koristi u potvrdnim ili kvantitativnim istraživanjima za testiranje hipoteza, evaluaciju teorija ili predviđanja o ishodu eksperimenata (Denzin, N.K., Lincoln, Y.S., 2018; QuestionPro, 2024).

Induktivni i deduktivni pristupi se često koriste u kombinaciji u naučnom istraživanju. Istraživači mogu koristiti induktivno rasuđivanje da generiraju hipoteze ili teorije zasnovane na uočenim obrascima ili fenomenima, a zatim koriste deduktivno zaključivanje da testiraju ove hipoteze putem empirijskog istraživanja (Denzin, N.K., Lincoln, Y.S., 2018).

6. PREGLED LITERATURE

Tematikom Javna komunikacija u BiH u vrijeme protesta u februaru 2014. godine do sada se nisu bavili istraživači u BiH. Sporadično, tu i tamo, mogla se pročitati kraća analiza izvještavanja medija o protestima 2014. godine ili kraći osvrt na postupanje i komunikaciju političara tokom protesta ili, pak, podsjećanje na proteste u okviru istraživanja o kriznoj komunikaciji. I u regionu je slično, iako postoje zajednički radovi istraživača iz regiona koji obrađuju temu Javna komunikacija općenito, ali ne usko vezanu za bh. proteste 2014. godine.

Iz takvog jednog rada autora Zorana Tomića, Mire Radalja i Damira Juge (Tomić, Radalj, Jugo, 2020) vrijedi podsjetiti da je javna komunikacija kroz vijekove korištena “kako bi ujedinila ljude, ali i kako bi ih poticala na djelovanje“. Ona ne znači uvjeravanje (persuaziju), nego „umanjivanje razlika između onoga što ona čini i što njeni sudionici očekuju da ona čini“. Neki autori raspravljaju da je svrha javne komunikacije ustvari manipulacija, dok opet drugi tvrde da je ipak fokus na diseminaciji informacija, rezoluciji konflikta i promoviranju razumijevanja (Grunig, 2008).

S obzirom da je za proteste bilo vrlo bitno naći način da se kriza prevaziđe, a umjesto traženja rješenja mi na sceni imali međusobno optuživanje političara ko je kriv za eskalaciju protesta, ko stoji iza njih, tema koja svakako treba pratiti javnu komunikaciju je komunikacija u krizi odnosno krizno komuniciranje. S tim u vezi vrijedi spomenuti autora Damira Jugu i njegovo djelo *Menadžment kriznog komuniciranja*, koji naglašava da je “svaka kriza, neovisno o svojoj prirodi ujedno i kriza informacija. Nemogućnost kontroliranja krize informacija neminovno utječe na nemogućnost kontroliranja cjelokupne krize“. Ovo djelo uči čitatelje o bitnosti pripreme za javnu komunikaciju, bitnosti formiranja kriznog komunikacijskog tima kada se kriza dogodi, uči koliko je bitno ne poricati krizu u komunikaciji s javnošću, ne odbijati odgovore na pitanja medija, saradivati sa odgovarajućim institucijama, te ističe kako je “iskrenost i otvorenost ključna u unapređenju vjerodostojnosti organizacije među medijima i javnosti“. Isto vrijedi i za pojedinca. Coombs će reći i da je krizno upravljanje „skup faktora osmišljenih za borbu protiv kriza i smanjenje stvarne štete koju je kriza nanijela“ (Coombs, 2015). U istom djelu, autor krizno upravljanje dijeli u četiri faze: prevenciju, pripremu, odgovor i reviziju, koji se, kako autor smatra

mogu grupisati u predkriznu fazu (prevencija i priprema), fazu krize (odgovor/reakcija), te postkriznu fazu (učenje i revizija).

Ovaj rad, kroz sagledavanje osnovne teme, a to je javna komunikacija u vrijeme protesta, za rezultat ima i spoznaje o sve tri faze kriznog upravljanja.

7. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA

7.1. NAUČNA OPRAVDANOST

Istraživanje se fokusira na kritično područje kriznog komuniciranja, posebno u kontekstu društveno-političkih nemira. Ovo istraživanje je naučno opravdano iz nekoliko razloga:

- *Praznina u postojećim istraživanjima:* Postoji značajan jaz u sveobuhvatnim studijama koje ispituju ulogu i djelotvornost javne komunikacije tokom društveno-ekonomskih i političkih kriza u Bosni i Hercegovini. Protesti u februaru 2014. daju konkretan slučaj za detaljno istraživanje ove dinamike.
- *Interdisciplinarna relevantnost:* Istraživanje presijeca više disciplina, uključujući komunikacijske studije, političke nauke, sociologiju i studije medija. Nudi multidisciplinarni pristup razumijevanju kako komunikacijske prakse utječu na društveno-političke događaje i na njih utječu.
- *Metodološki doprinos:* Analizom medijskih izvještaja, vladinih izjava i komunikacija organizatora protesta, ova studija koristi mješoviti metodski pristup koji može poslužiti kao model za buduća istraživanja kriznog komuniciranja. Ovaj pristup uključuje analizu sadržaja, metode studije slučaja i eventualno ankete ili intervjuje, doprinoseći metodološkom napretku u ovoj oblasti.
- *Teorijski razvoj:* Istraživanje može doprinijeti razvoju teorija vezanih za krizno komuniciranje i odnose s javnošću, posebno u tome kako organizacije i vlade upravljaju protokom informacija tokom kriza. Također istražuje ulogu društvenih medija u mobilizaciji i informiranju javnosti, dodajući korpusu znanja o digitalnim komunikacijskim tehnologijama.

- *Praktične implikacije:* Nalazi će imati praktične implikacije za kreatore politike, medijske praktičare i organizacije civilnog društva. Razumijevanje prednosti i nedostataka komunikacijskih strategija korištenih tokom protesta može poslužiti za bolje prakse za upravljanje budućim krizama.

7.2. DRUŠTVENA OPRAVDANOST

Društveni značaj ovog istraživanja je širok i bitan, pogotovo za buduće generacije, jer se bavi kritičnim pitanjima koja utiču na svakodnevni život građana i stabilnost društva:

- *Javna svijest i obrazovanje:* Ispitivanjem djelotvornosti komunikacije tokom protesta 2014. godine, ovo istraživanje može podići svijest javnosti o važnosti transparentnih i pravovremenih informacija kako iz medija, tako i iz vladinih izvora. Ova svijest je ključna za njegovanje dobre informiranosti građana koji su potom sposobni da donose kvalitetne odluke tokom kriza.
- *Demokratski angažman:* Istraživanje naglašava ulogu komunikacije u demokratskom angažmanu. Efikasna komunikacija tokom protesta može poboljšati građansko učešće i osigurati da se čuju glasovi marginaliziranih i nezadovoljnih grupa. Ovo je posebno važno u Bosni i Hercegovini, gdje vlada politička nestabilnost i socijalno nezadovoljstvo.
- *Unapređenje upravljanja:* Uvidi iz studije mogu pomoći u poboljšanju upravljanja naglašavanjem potrebe za odgovornom komunikacijom od strane vlasti. Ovo može dovesti do boljeg rješavanja javnih pritužbi i efikasnijeg upravljanja krizom, čime se jača povjerenje između vlade i javnosti.
- *Odgovornost medija:* Istraživanje naglašava ključnu ulogu medija u oblikovanju percepcije javnosti i odgovora tokom kriza. Identificirajući neuspjehe i uspjehe u medijskom izvještavanju o protestima 2014., studija može zagovarati više standarde novinarstva, uključujući tačnost, brzinu i nadasve etičko izvještavanje.
- *Društvena stabilnost i izgradnja mira:* Razumijevanje dinamike komunikacije tokom perioda nemira može doprinijeti društvenoj stabilnosti i naporima za izgradnju mira. Pružajući detaljnu analizu protesta iz 2014. godine, istraživanje može ponuditi lekcije za sprečavanje budućih sukoba i efikasnije upravljanje društvenim tenzijama.

Ovo istraživanje je naučno i društveno opravdano, jer popunjava praznine u trenutnom znanju o temi, doprinosi teorijskom i praktičnom napretku kriznog komuniciranja, te ima potencijal da unaprijedi demokratske procese i društvenu stabilnost u Bosni i Hercegovini.

Istraživanje u okviru ovog naučnog rada treba da doprinese razvoju komunikologije, dijelom i sociologije te politologije. Također, istraživanje treba da doprinese uspostavi boljih kanala komuniciranja između predstavnika izvršnih i zakonodavnih vlasti i građana, te novinara.

Rad donosi i određene rezultate u oblasti istraživanja javnih komunikacija u kriznim situacijama, preciznije specifičnostima komunikacije u vrijeme protesta, što može poslužiti u daljim naučnim istraživanjima.

8. OSNOVNI KATEGORIJALNI POJMOVI

Informacije se mogu definirati kao podaci koji su obrađeni i organizirani na način koji dodaje vrijednost i značenje. To je rezultat tumačenja, analize i predstavljanja podataka kako bi se obezbijedilo znanje koje može dati informacije o odlukama i akcijama (Sheoran, 2021).

Neke od najbitnijih karakteristika informacija su (Quora, 2020):

- *Relevantnost*: Informacije moraju biti primjenjive i korisne za specifičan kontekst ili proces donošenja odluka.
- *Tačnost*: Informacije treba da budu bez grešaka i da odražavaju pravu situaciju ili kontekst.
- *Pravovremenost*: informacije moraju biti dostupne kada su potrebne, ne prerano i ne prekasno.
- *Kompletnost*: Treba uključiti sve potrebne podatke kako bi se pružila potpuna slika situacije.
- *Dostupnost*: Informacije treba da budu lako dostupne i razumljive onima kojima su potrebne.

Vrste informacija (University of Minnesota Crookston, 2024):

- *Primarne informacije:* Originalni, netumačeni podaci prikupljeni direktno iz izvora kao što su eksperimenti, ankete ili zapažanja.
- *Sekundarne informacije:* informacije koje su interpretirane, analizirane ili sažete, često se nalaze u izvještajima, člancima i knjigama.
- *Tercijarne informacije:* Kompilacija ili destilacija primarnih i sekundarnih informacija, kao što su enciklopedije, almanasi i bibliografije.

Protest (od latinskog glagola *protestare* – protiviti se) je naziv za energični prigovor ili istup protiv nečijeg djelovanja koje se smatra nepravilnim. Može biti individualan - kao čin jedne osobe, ili kolektivni - kad u njemu sudjeluje više osoba. Sudionici mogu organizirati protest kao način da javno iznesu svoje stavove u želji da utiču na javno mišljenje ili [vladinu](#) politiku, ili poduzeti [direktnu akciju](#) u nastojanju da ostvare željene promjene (Klaić, 1978).

Kriza se definira kao značajan poremećaj koji stimulira široku medijsku pokrivenost i nadzor javnosti, što predstavlja potencijalnu prijetnju reputaciji, radu ili opstanku organizacije (Boin, 2013). Riječ kriza potiče od grčke riječi *krisis*, koja označava medicinski termin kojim se koristio Hipokrat, opisujući tačku preokreta u nekoj bolesti. (Jugo, 2017). Krizu karakteriziraju elementi iznenađenja, kratko vrijeme za odlučivanje i prijetnja ciljevima visokog prioriteta. Krize mogu biti rezultat prirodnih katastrofa, tehnoloških kvarova, organizacionog lošeg ponašanja i drugih velikih ometajućih događaja (Alas, Gao, 2012) .

Neki tipovi kriznih situacija (Förster et al., 2022; Iftikhar, 2023):

- *Prirodne katastrofe:* One uključuju zemljotrese, poplave, uragane i druge ekološke katastrofe koje mogu ozbiljno uticati na zajednice i organizacije.
- *Tehnološke krize:* One uključuju kvarove u tehnologiji, kao što su softverske greške, kvarovi na infrastrukturi ili industrijske nesreće.
- *Ekonomske krize:* finansijske krize, ekonomske recesije ili značajan gubitak poslovnih prihoda.
- *Glasine:* Lažne informacije ili zlonamjerne glasine koje mogu oštetiti reputaciju organizacije i povjerenje javnosti.
- *Organizaciono loše ponašanje:* Krize koje proizlaze iz neetičkog ponašanja, prevare ili nezakonitih aktivnosti pojedinaca unutar organizacije.

- *Nasilje na radnom mjestu*: Incidenti koji uključuju fizičko nasilje ili prijetnje unutar radnog mjesta.
- *Neuspjeh proizvoda*: Situacije u kojima proizvod ne zadovoljava standarde sigurnosti ili kvalitete, što dovodi do povlačenja i gubitka povjerenja potrošača.
- *Krize ljudskih resursa*: Pitanja vezana za nedolično ponašanje zaposlenih, štrajkove ili masovne ostavke.

Komunikacija je jedan od najbitnijih faktora razvoja modernog društva. Komunikacija je sredstvo pomoću kojeg dvije ili više osoba razmjenjuju informacije i međusobno utiču na svoja mišljenja i ponašanja. Komunikacija je pojam u društvenim naukama koji najuopštenije označava sveukupnost različitih oblika veza i dodira između pripadnika društva, a posebno prenošenje poruka od jedne osobe ili grupe osoba na drugu osobu ili grupe (Mirosavljević, 2010).

Neke definicije označavaju komunikaciju kao transfer informacija u kojima postoje tri ključna elementa komunikacije i to su pošiljalac poruke, poruka i njen primalac. **Pošiljalac poruke** je osoba koja želi nešto saopštiti i pokušava postići (spo)razumijevanje. Dakle, to je osoba koja šalje poruku drugoj osobi. **Poruka** je informacija ili više informacija, činjenica ili mišljenje koje se prenosi. Dakle, poruka je riječ, slovo, pokret, govor tijela, pogled. **Primalac poruke** ili recipijent je ona osoba koja želi nešto razumjeti. Primalac poruke je implicitno prisutan u činu komunikacije od samog početka procesa enkodiranja poruke (Mirosavljević, 2010).

Postoji nekoliko načina komunikacije (University of the People, 2020; Rozenberg, 2022):

- *Verbalna komunikacija* uključuje upotrebu izgovorenih riječi za prenošenje poruka. Obuhvaća razgovore, govore, prezentacije i bilo koji oblik komunikacije gdje se jezik koristi usmeno. Verbalna komunikacija se oslanja i na sadržaj izgovorenih riječi i na način na koji su izrečene, uključujući ton, intonaciju i naglasak. Ona je trenutna i omogućava povratne informacije i pojašnjenja u realnom vremenu.
- *Neverbalna komunikacija* se odnosi na komunikaciju bez riječi, koristeći izraze lica, geste, govor tijela, držanje, kontakt očima i druge neizgovorene znakove za prenošenje poruka. Neverbalni signali mogu nadopuniti, pojačati ili proturječiti verbalnim porukama i igraju ključnu ulogu u međuljudskim interakcijama i razumijevanju emocija.

- *Pisana komunikacija* uključuje upotrebu pisanih riječi za prenošenje informacija, ideja i poruka. Uključuje formalne dokumente kao što su izvještaji, dopisi, pisma i e-poruke, kao i neformalne forme poput tekstualnih poruka i postova na društvenim mrežama. Pisana komunikacija omogućava pažljivo kreiranje poruka, može istovremeno doseći veliku publiku i pruža zapis za buduću referencu.
- *Vizuelna komunikacija* uključuje upotrebu vizuelnih elemenata kao što su grafikoni, dijagrami, karte, fotografije, video zapisi i druga vizuelna pomagala za prenošenje informacija i ideja. Vizuelna komunikacija je efikasna za predstavljanje složenih podataka, ilustriranje odnosa i poboljšanje razumijevanja kroz vizualno predstavljanje.
- *Slušanje* je proces aktivnog primanja, tumačenja i odgovaranja na verbalne i neverbalne poruke. To uključuje ne samo slušanje izgovorenih riječi, već i razumijevanje njihovog značenja, suosjećanje s govornikovom perspektivom i pružanje odgovarajuće povratne informacije. Učinkovito slušanje je vještina koja značajno doprinosi izgradnji odnosa, rješavanju sukoba i olakšavanju saradnje.

Javna komunikacija podrazumijeva komunikaciju veće grupe ljudi, gdje govornik i publika imaju jednak status i zadatak i to prijenos novih informacija i nametanje vlastitog mišljenja kako bi se promijenili stavovi suprotne strane (Tomić, 2003).

Javna komunikacija se može odvijati kroz nekoliko različitih metoda. Neki od primjera su novinarstvo, masovna komunikacija, odnosi s javnošću, oglašavanje i marketing, govor, emitiranje, telekomunikacijske informacije i tehnologija, te koncept javne sfere. Novinarstvo, masovna komunikacija i odnosi s javnošću često posustaju na istom terenu i ponekad se mogu smatrati zamjenjivim. Novinarstvo uključuje praksu istraživanja i izvještavanja o događajima i nalazima kao izvještajima široj publici kroz korištenje medija. Ove informacije najčešće prikupljaju službenici za odnose s javnošću i koriste se za privlačenje javnog interesa za određenog klijenta ili kompanije kroz stvaranje pozitivne javne slike putem različitih informativnih kampanja (Igben, Ilaya, 2021).

Javna komunikacija ima mnogo oblika, od širenja informacija javnosti preko medija do javnih komentara na različitim sjednicama. Kao recipročan proces, javna komunikacija je tok informacija s pošiljateljem koji prenosi poruku i primaocem koji prima poruku. To je grupa za grupu, kontakt

ljudi sa ljudima koji karakteriše razmjena informacija, ideja i stavova. O javnoj komunikaciji se stereotipno razmišlja u smislu vladinih ili politički povezanih aktivnosti; međutim, nije vezan za ova ograničenja. Vlada kao entitet ima svoju praksu javnog komuniciranja, ali pojam javnog komuniciranja obuhvata širok spektar aktivnosti i nije ograničen na ustanove javnog sektora (Rus et al., 2022).

Komuniciranje tokom kriza/krizno komuniciranje odnosi se na strateške komunikacijske napore koje koriste organizacije ili vlasti tokom vanrednih situacija, katastrofa ili značajnih događaja koji ugrožavaju reputaciju organizacije, poslovanje ili dobrobit zainteresovanih strana. Komunikacija u kriznim situacijama, poput velikih nasilnih protesta, ključna je za upravljanje situacijom, širenje tačnih informacija i ublažavanje potencijalne štete (Novak, 2001).

Iskusni korporativni lider je jednom rekao: "Ništa nije tako osnažujuće kao efikasna komunikacija. Nijedan lider ne može inspirisati viziju ili motivisati strast bez nje." Ovo je temeljna istina javne i krizne komunikacije. Učinkovita komunikacija je poznata kao razlika između mirnog okončanja potencijalno nasilne situacije ili dalje agresije u nasilnim protestima. Destruktivno ponašanje je u velikoj mjeri povezano s nedostatkom komunikacije ili tačnije lošim komunikacijskim strategijama. U nekim studijama sugerirano je da neredi postaju intenzivniji i neprijateljski raspoloženi kada nedostaje direktna komunikacija između izgređnika, policije i vlasti. Što policija više ignoriše izgređnike i odbija da komunicira, izgređnici postaju sve očajniji za privlačenje pažnje. Ovo se pokazalo u nekim sportskim neredima, kao pokušaj da se putem nasilja objave pritužbe policiji, nadležnim licima ili široj javnosti. U mnogim protestima i nasilnim situacijama, dokazi o nesporazumima koji su doveli do daljeg sukoba bili su direktan rezultat nedostatka jasne komunikacije između dvije suprotstavljene strane (Ives, Lewis, 2019; Steinert-Threlkeld, Chan, Joo, 2022).

Efikasnost komunikacije je također povezana sa količinom nasilja. Predlaže se da ako policijski službenici imaju odgovarajuću obuku za komunikaciju u napetim situacijama, moguće je da se koristi manje sile. U mnogim slučajevima prijavljeno je da su prve naznake nasilja na protestima bile direktna posljedica pogrešne komunikacije, pri čemu policija nije bila u stanju kontrolisati situaciju. Efikasnom komunikacijom mogu se izbjeći i mjere za rješavanje potencijalno nasilnih

situacija. Studija provedena u SAD-u pokazala je da su se mnoge ulične bande složile da izbjegnu nasilje u teritorijalnim sporovima efikasnom komunikacijom koristeći diplomatiju, uz sporazume o kontroli teritorije i poređenje neformalnog statusa kako bi se odlučilo kada je jedna grupa prekoračila granicu. Ovo je jasan pokazatelj da se nasilni protesti mogu izbjeći efikasnom komunikacijom. Ukratko, može se shvatiti da je komunikacija ključna u određivanju progresije i težine nasilnih protesta (Chenoweth, 2020; Rosas, 2022).

Kada protest postane nasilan, to je uglavnom zbog nekog nivoa frustracije koja nije pronašla izlaz kroz mirnije kanale. Protesti postaju nasilni kada ljudi smatraju da nemaju drugih sredstava da utiču na promjenu koju traže. Ako se nasilje koristi protiv demonstranata, nivo frustracije se povećava i situacija može brzo izmaći kontroli. Nasilje nad demonstrantima također može biti taktika za diskreditaciju protesta i rezultirati stvaranjem krizne situacije (Steinert-Threlkeld, Chan, Joo, 2022).

Tokom krize, efikasna komunikacija ima nekoliko svrha:

- *Pružanje informacija:* Jedna od primarnih funkcija kriznog komuniciranja je pružanje pravovremenih i tačnih informacija zainteresiranim stranama, uključujući zaposlenike, kupce, javnost i medije. Jasna i transparentna komunikacija pomaže u smanjenju neizvjesnosti, konfuzije i straha i omogućava dionicima da donose informirane odluke i poduzmu odgovarajuće akcije.
- *Upravljanje percepcijama:* Krizna komunikacija ima za cilj da oblikuje percepcije i upravlja reputacijom uključene organizacije ili vlasti. Otvorenom, iskrenom i empatičnom komunikacijom, organizacije mogu pokazati odgovornost, kredibilitet i brigu za dobrobit dionika, čime održavaju ili vraćaju povjerenje i povjerenje.
- *Koordiniranje napora za reagovanje:* Efikasna komunikacija u kriznim situacijama olakšava koordinaciju i saradnju između internih i eksternih zainteresovanih strana uključenih u napore reagovanja, uključujući službe za reagovanje u hitnim slučajevima, vladine agencije, organizacije, zajednice i javnost. Jasni komunikacijski kanali i protokoli pomažu da se osigura kohezivan i koordiniran odgovor na krizu.

- *Rješavanje potreba sudionika:* Krizna komunikacija uključuje rješavanje potreba, zabrinutosti i emocija sudionika pogođenih krizom. To može uključivati pružanje emocionalne podrške, praktične pomoći ili pristupa resursima i uslugama kako bi se sudionicima pomoglo da se nose s utjecajem krize i da im se olakša oporavak.
- *Upravljanje odnosima s medijima:* Krizna komunikacija uključuje interakciju i upravljanje odnosima s medijima kako bi se osiguralo tačno i odgovorno izvještavanje o krizi. Uspostavljanje medijskih protokola, obezbjeđivanje medijskih brifinga i širenje zvaničnih izjava, te ažuriranje informacija mogu pomoći u održavanju kontrole nad narativom i spriječiti dezinformacije ili senzacionalizam (Timothy-Coombs, Holladay, 2010; Fearn-Banks, 2016).

Manipulacija se može definirati kao čin utjecaja ili kontrole na nekoga ili nešto ostvarujući tako vlastitu korist, a da taj neko često nije ni svjestan samog procesa. Ovo se obično postiže obmanjujućim, nepoštenim ili lažnim taktikama koje iskorištavaju psihološke, emocionalne ili informacione ranjivosti ciljanih pojedinaca ili grupa (Barnhill, 2014).

Manipulacija u kriznoj komunikaciji uključuje strateško oblikovanje informacija i njihovo predstavljanje kako bi se uticalo na percepciju javnosti i odgovor tokom krize. Ovo može uključivati nekoliko taktika, uključujući (Marquis et al., 2003; Boin, et al., 2008; Muhammed, Mathew, 2022):

- *Selektivno otkrivanje informacija:* Organizacije mogu selektivno objavljivati informacije koje ih prikazuju u povoljnijem svjetlu, uz zadržavanje detalja koji bi mogli naštetiti njihovoj reputaciji. Ovo se često vidi u korporativnim krizama u kojima kompanije imaju za cilj da minimiziraju percipirani uticaj negativnih događaja.
- *Preusmjeravanje:* Način na koji su informacije uokvirene može značajno uticati na to kako se percipiraju. Naglašavajući određene aspekte situacije i umanjujući značaj drugih, komunikatori mogu usmjeriti javnu interpretaciju u željenom smjeru. Na primjer, predstavljanje ozbiljnog sigurnosnog problema kao rijetke anomalije, a ne kao sistemskog problema.
- *Korištenje emocionalnih narativa:* Manipulatori često koriste emocionalne pozive kako bi uticali na javno mnijenje. To može uključivati korištenje straha, simpatije ili patriotizma

kako bi se dobila podrška ili odvrtila kritika. Emocionalni narativi mogu odvratiti pažnju od činjeničnih nedostataka ili etičkih pitanja.

- *Dezinformacije:* Dezinformacije (nenamjerne lažne informacije) mogu se koristiti za zbunjivanje, odvrćanje pažnje ili zavaravanje javnosti. Tokom kriza, širenje glasina ili lažnih narativa može skrenuti pažnju sa stvarnih problema ili narušiti kredibilitet protivnika ili kritičara.
- *Kontrola medijskih kanala:* Utjecanje ili kontrola medijskih kanala kako bi se osigurala povoljna pokrivenost i suzbili glasovi neslaganja je još jedna taktika manipulacije. Ovo može uključivati direktno vlasništvo nad medijskim kućama, vršenje finansijskog pritiska ili jačanje odnosa sa medijskim profesionalcima.

Uticaji i izazovi manipulacije su različiti (Hirschfeld, Thielsch, 2022; PennState Extension, 2023):

- *Kredibilitet i povjerenje:* Manipulativne prakse mogu u početku zaštititi imidž organizacije, ali često dovode do dugoročnih problema kredibiliteta kada se jednom otkriju. Povjerenje javnosti, jednom izgubljeno, teško je povratiti.
- *Javna percepcija:* Strateška upotreba manipulacije može djelotvorno oblikovati percepciju javnosti tokom kratkoročnog perioda, ali rizikuje stvaranje negativne reakcije ako se manipulacija razotkrije.
- *Etička razmatranja:* Manipulacija u kriznoj komunikaciji izaziva značajne etičke brige. Iako može ponuditi kratkoročne koristi, može narušiti povjerenje javnosti i potkopati etičke temelje komunikacijske prakse.

Medij je riječ koja vodi porijeklo od latinskog izraza *medium* što znači nešto što se nalazi u sredini ili što predstavlja sredinu. Glavni zadatak medija je prenošenje različitih informacija široj javnosti. Mediji su novine i druga štampa, radijski i televizijski programi, dnevnog ili periodičnog objavljivanja, urednički oblikovanih programskih sadržaja s prijenosom zapisa glasa, zvuka ili slike. Pod medijem kao elementom komunikacije podrazumijeva se svako sredstvo čijim se djelovanjem ostvaruje komuniciranje, čiji su motivi, pretpostavke, sadržaj, efekti i posljedice u manjoj ili većoj mjeri određeni samim medijem.

Vladine institucije igraju ključnu ulogu u upravljanju krizama tako što obezbjeđuju vodstvo, koordinaciju i osnovne resurse neophodne za djelotvoran odgovor i napore za oporavak. Tokom

kriza, ove institucije uspostavljaju komandne strukture kako bi pojednostavile procese donošenja odluka i osigurale kohezivno djelovanje među različitim akterima. Oni strateški raspoređuju resurse kao što su osoblje, sredstva i oprema kako bi odgovorili na trenutne potrebe i ublažili dalje rizike. Vladine institucije također igraju ključnu ulogu u prenošenju tačnih informacija javnosti, jačanju transparentnosti i upravljanju percepcijom javnosti kako bi se održalo povjerenje i saradnja. Kroz razvoj politika, protokola i planova za vanredne situacije, oni usmjeravaju napore odgovora na krizu i prilagođavaju strategije zasnovane na okolnostima koje se razvijaju. Štaviše, institucije sarađuju s drugim organizacijama i jurisdikcijama kako bi iskoristile stručnost i resurse, podstičući jedinstven pristup upravljanju krizama. Nakon krize, oni sprovode evaluacije kako bi procijenili učinkovitost reagovanja i identificirali područja za poboljšanje, omogućavajući kontinuirano učenje i spremnost za buduće vanredne situacije (Kuipers, 2022).

Politički lideri - Sama riječ lider potiče od glagola *to lead* što znači voditi, podsticati, usmjeravati. Posmatrano kroz ulogu pojedinca u politici, srbijanski autor Vasović smatra da je politički lider osoba koja „može biti javnosti prepoznatljiva po svom osobenom, ličnom, „pečatu“, načinu i stilu na koji obavlja neku političku funkciju, odnosno sprovodi politiku svoje stranke poput „gvozdene“ Margaret Tačer, „energičnog“ Zorana Đinđića.

Lider javnosti je ona osoba koja je sposobna da kreira strategijsku viziju i da mobiliše ljude da slobodnom voljom ulažu napor da se ta vizija ostvari. On je sposoban da utiče na stavove, mišljenja, odluke i akcije šire javnosti. Richard Daft, autor udžbenika *The Leadership Experience* navodi da su istraživači „došli do uvjerljive evidencije da se one osobe koje imaju visok procenat ekstravertnosti, slaganja, svijesti i emocionalne stabilnosti ubrajaju u uspješnije lidere“ (Daft, 2014).

Građani i javno mnijenje u kriznim komunikacijama igraju ključnu ulogu kao aktivni učesnici u širenju, tumačenju i odgovoru na informacije. Njihovo učešće utiče na različite aspekte upravljanja krizama i percepcije javnosti, utičući na to kako vlasti i organizacije upravljaju i reaguju na vanredne situacije. Prije svega, građani služe kao ključni diseminatori informacija tokom kriza. Putem ličnih mreža, platformi društvenih medija i interakcija u zajednici, oni šire ažuriranja, upozorenja i sigurnosna uputstva. Ovo širenje može biti od ključnog značaja za brzo doseganje široke publike, ali također nosi rizik od širenja dezinformacija ako se njime efikasno ne upravlja.

Javno mnijenje utiče na ponašanje u kriznim situacijama. Pojedinci i zajednice zasnivaju svoje postupke, kao što su odluke o evakuaciji ili pridržavanju zdravstvenim smjernicama, na osnovu uočenih rizika i steknutog povjerenja u prenesene informacije. Građani i javno mnijenje su sastavni dio efikasne komunikacije u kriznim situacijama, utičući na širenje informacija, izgradnju povjerenja, formuliranje politike, bihevioralne odgovore i ukupne strategije upravljanja krizama. Prepoznavanje njihove uloge i uključivanje njihovih perspektiva u komunikacijske strategije može dovesti do otpornije i prilagodljivije prakse upravljanja krizama (Valentim, 2021).

9. SAZNANJA O PREDMETU ISTRAŽIVANJA

9.1. NAUČNA VERIFIKOVANA SAZNANJA

U Bosni i Hercegovini do sada nije rađeno istraživanje s istom tematikom. Globalno je obrađivana tema krizna komunikacija ili stvaranje novih načina komunikacije s vlastima poput „platformi“ ili putem plenuma, ali nije bilo istraživanja o specifičnostima javne komunikacije građana koji protestuju protiv vlasti, informiranju javnosti o tome, te načinima na koji su odreagirali i kakvom su komunikacijom spram javnosti odgovorili mediji, predstavnici najviših organa vlasti u državi, policijski i drugi organi sigurnosti.

9.2. FUNDAMENTALNA PITANJA

Kakva je javna komunikacija obilježila proteste u Bosni i Hercegovini?

Da li je kriza mogla biti predviđena i da li su predstavnici vlasti i mediji adekvatno odgovorili na nezadovoljstvo koje je eskaliralo na ulicama?

Da li je tokom istraživačkog perioda došlo do promjena u ponašanju odnosno u komunikaciji subjekata predmeta istraživanja ?

9.3. KONCEPT MOGUĆIH ODGOVORA

Proteste u Bosni i Hercegovini obilježila je naglas iskazana netrpeljivost spram nositelja najviših funkcija u izvršnoj vlasti u državi, u Federaciji Bosne i Hercegovine te na nivoima kantona.

Da su ranije podrobnije slušani građanski istupi u medijima, nezadovoljstvo koje se širilo kroz izjave u elektronskim medijima, štampi, da se vodilo računa o porukama i komunikaciji putem društvenih mreža, kriza je mogla biti predviđena. Kako nije, vlast je bila zatečena, a mediji bili primorani podići sve resurse da bi blagovremeno odaslali informacije do javnosti.

Promjena u načinu komunikacije je bilo i nije. Vlast na isti način komunicira s javnošću, a sami protesti su se smirili, u nekim dijelovima države zbog činjenice da su zahtjevi nezadovoljnih građana ispunjeni, a negdje je vrijeme učinilo svoje, pa je javnost postala tiha i bez ispunjenih zahtjeva.

10. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

10.1. ANALIZA IZVJEŠTAVANJA PORTALA

Ovaj rad za rezultat ima analize medijskog izvještavanja u vrijeme protesta 2014. godine, kao i obradu sadržaja intervjua urađenih sa nosiocima protesta u dva bh. grada, Tuzli, iz koje je sve krenulo i Sarajevu, glavnom gradu BiH. Poseban prostor u ovom magistarskom radu dat je istupima političara, nositelja visokih funkcija u vlasti, reakciji stranačkih lidera, pa je dijelom analiza usmjerena ka njima, komunikaciji nadležnih institucija, kao i istupima predstavnika stranih institucija u našoj državi.

Analiza medijskih sadržaja odnosi se na izvještavanje dviju televizijskih stanica, dviju dnevnih novina i dva portala. U obzir su uzeti mediji koji su po osnovu gledanosti ili čitanosti reprezentativni, a po svojim vrijednosnim orijentacijama, sadržaju, usmjerenosti izvoru, te adresatu, nisu isti.

Tako smo u ovom istraživanju utvrdili značajnu razliku u izvještavanju portala o istim događajima. U startu prednost u izvještavanju dajemo lokalnim portalima u odnosu na one koji sebe često znaju cijeliti velikim, bitnim i u državi sveprihvaćenim, što će u nastavku biti i obrazloženo.

Senzacionalizam, kojem većinom teže mediji u BiH posljednjih godina, pa i decenija već, može se s pravom ustvrditi, nije zaobišao novinarske priče ni ovaj put. Dominirale su i osude postupaka građana koji su protestirali, a pojedine tekstove obilježile su lako date kritičke ocjene demonstrantima, uz korištenje termina tipa „huligani“ i sličnih bez značajnije analize postupaka nakon samih protesta i bez dubioznog sagledavanja uzroka koji su do njih doveli. U cjelini, na dva analizirana portala ponajmanje je bilo informacija o djelovanju političara, skoro bez kritika prema vlastima, a najviše kritičkih tonova bilo je prema građanima na ulicama.

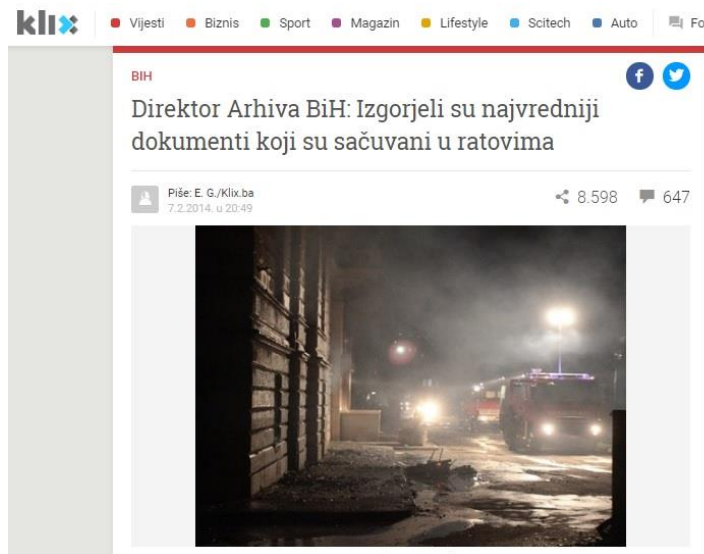
Za analizu smo izabrali portale **klix.ba** i **radiosarajevo.ba**. Za najbolju stranu portala klix.ba ističemo prisutnost događajima u gradovima koji su označeni kao centri protesta, ali i u brojnim manjim gradovima BiH. Sedmoga februara 2014. godine u tekstu naslova „Nezadovoljni građani protestovali u gradovima širom BiH“ novinari portala klix.ba daju vrlo kvalitetan, informativan presjek stanja iz cijele države, vijesti o protestima iz Tuzle, Sarajeva, Zenice, Bihaća, Mostara, Goražda, Banje Luke, Livna, Visokog, Bugojna... U istom tekstu izvještavanje im se zasniva na postulate novinarstva i klasičnu vijest iz svakog pomenutog grada (Klix, 2014).

Međutim, u tekstu koji će uslijediti, kako dan odmiče, osjetno se mijenja terminologija na portalu klix.ba (Klix, 2014). Pohvalno je što se iz epicentra dešavanja u tom trenutku reporter stalno javlja što je evidentirano kroz vrijeme izvještavanja. „**13:17** - Kako javlja naš reporter, sada se tamo nalazi već blizu 500 građana. Očekuje se dolazak još najmanje 1.000 građana.... **13:39** - Građani su blokirali saobraćaj prema centru grada!... **13:47** - Počinje i sukob s policajcima!... **14:30** - U toku su žestoki sukobi demonstranata i policije. Policajci hapse demonstrante“. U poslijepodnevnim satima, umjesto termina građani koriste se riječi huligani, rulja, divljanje, a u pisanju je osjetno osuđivanje koje je tih trenutaka izlazilo iz usta predstavnika vlasti. To se ne može osuditi kao izvještavanje u službi vlasti, ali može se shvatiti kao pokušaj da se šira javnost okrene protiv onih koji su izašli na proteste. Sve je manje klasične vijesti, a sve više one obojene osudom. Sve je manje realnog, a sve više nerealnih gotovo propagandnih informacija kojima se građani predstavljaju kao vandali koji prave kaos radi krađe po trafikama i okolnim prodavnicama. Danima poslije u izjavama zvaničnih predstavnika policije ili bilo čijih relevantnih svjedočenja sa terena, nije se čula niti jedna informacija da je bilo organizovane pljačke prodavnica.

U svemu tome primjetna je potpuna odsutnost informacija o uzrocima, o teškoj svakodnevnicu s kojom je suočeno stanovništvo BiH, ekonomskoj krizi u državi i bezizlaznosti brojnih radnika. Na portalu klix.ba, tako će, u jednom trenutku, biti objavljeno sljedeće: „Demonstracije u Sarajevu su prerasle u divljanje nekoliko stotina osoba koje su zapalile zgrade Vlade KS, Općine Centar Sarajevo i Predsjedništva BiH “ , „**16:05** - Rulja je krenula u rušilački pohod. Uništavaju trafike, radnje...“, pa onda i „**16:09** - Policija šmrkovima rastjeruje huligane “. Zanimljivo je da je tog jutro portal klix.ba isti tekst otvorio podatkom o okupljanju radnika Hidrogradnje, firme potpuno uništene od strane podobnih, a nesposobnih stranačkih direktora, pokradene i dokusurene na štetu radnika. Na Klix.ba je, dakle, najprije pisano „**12:29** - Kako javlja naš reporter s mjesta događaja, pred zgradu Vlade KS su stigli radnici Hidrogradnje, koji već mjesecima štrajkuju tražeći svoja prava“, a u poslijepodnevnim satima biva zaboravljeno na katastrofalan položaj radnika i Hidrogradnje i onih širom Bosne i Hercegovine, pa su svi skupa smješteni pod termine „rulja“ ili „huligani“. O nezadovoljstvu radnika Tuzle, iz koje su se protesti proširili diljem države, o kriminalnoj privatizaciji i gotovo potpuno uništenom industrijskom tuzlanskom bazenu, na ovom portalu tih dana više nije detaljno pisano. Pažnja je usmjerena najvećim dijelom ka Sarajevu. Također, svjesni činjenice da su za portale ključne upečatljive fotografije sa terena, koje, uz bombastične naslove, uvijek mame čitateljstvo, portal klix.ba nastojao je i kroz informisanje o protestima ponuditi što više dramatičnih fotografija. Očekivano je da se portali služe tim glavnim oruđem koje prati vijest, ali spoznaja da je klix.ba objavio tokom protesta ratnu fotografiju zgrade Predsjedništva BiH, zabrinjava, te povlači sobom pitanje etičnosti izvještavanja. O tome će se u svojoj analizi nakon protesta kritički osvrnuti Paulina Janusz na stranici kontrapress.com (Janusz, 2014) i stranici Media centra Sarajevo, te ispisati da je sve natpise „nadmašio ipak klix.ba koji je u jednom trenutku na svoj fanpejdž na Facebooku izabrao sliku zgrade Predsjedništva BiH iz vremena rata (Janusz, 2014). Naravno, bez komentara“. U istom tonu je nastavljeno izvještavanje portala klix.ba i kroz tekstove koji će uslijediti. 8. februara portal je ponudio tekst kojim poziva „Pogledajte kako izgledaju ulice Sarajeva nakon jučerašnjih protesta“ (Klix, 2014). Sarajevo je tog 8. februara uistinu bilo puno ostataka zapaljenih automobila, zgrada sa kojih su visile izgoretine, uništenih parkova, ali su protesti trajali, još uvijek, a portal izlazi u javnost s tekstom u kojem, između ostalog, stoji: „Rulja je rušila i lomila trafike, panoe, izloge, betonske saksije na ulicama, semafore...“. Pitanje je kako bi zvučalo i šta bi se dogodilo da je reporter bilo koje televizije tih dana nazvao demonstrante u živim programima ruljom. Osjetljivo vrijeme traži

mudro, hladno, osjećajima neostrašćeno izvještavanje, poručili su malo potom iz Vijeća za štampu BiH.

Vrijedi reći i to da klix.ba uvodi poređenje protesta u Sarajevu s ratom u BiH poput teksta s naslovom „Direktor Arhiva BiH: Izgorjeli su najvredniji dokumenti koji su sačuvani u ratovima“ (Klix, 2014).

Slika 1. Klix: Poređenje protesta u Sarajevu s ratom u BiH (Klix, 2014)

Nakon ove informacije, skoro kao po orkestriranom dogovoru, medijske objave sadrže u najvećem broju izvještavanje o uništenom arhivu, ogromnoj šteti, neprocjenjivim gubicima zbog arhivske građe koja je spaljena. Klix.ba predstavio je „Ekskluzivne fotografije iz unutrašnjosti Arhiva BiH“ ističući „Šteta je nenadoknadiva!“ (Klix, 2014). Pratile su ga vijesti.ba s tekstom „Neprocjenjiva šteta u izgorjelom dijelu Arhiva BiH“, pa akta.ba sa tekstom naslova „Izgorio dio Arhiva BiH: Kulturna sramota, šteta neprocjenjiva“. I stranke koje su bile dio vlasti u tom trenutku također su na svoje zvanične stranice prenosile ono što im u datom momentu odgovara, pa je na zvaničnoj stranici Stranke demokratske akcije (SDA) prenesen tekst u kojem se ističe šteta koju su prouzrokovali građani i citira rukovodilac Arhiva BiH: „Šaban Zahirović: Izgorjelo 60% depoa“. Uz stav da nikakav čin uništavanja nije za odobravanje, pa ni paljenje Arhiva BiH, vrijedi primjetiti da je uslijed općeprihvaćenog, gotovo propagandnog isticanja „kulturne sramote“ i uništenog arhiva, po strani ostala činjenica da je istinska „kulturna sramota“ bilo zatvaranje Zemaljskog

muzeja u Sarajevu, te da se godinama čekalo na rješavanje statusa za sedam institucija kulture od državnog značaja.

Pohvalno je da je portal Klix.ba nastavio pratiti ovu temu, pa je četiri mjeseca poslije izvijestio o stanju u Arhivu BiH. U tekstu od 4. juna 2014.godine naslova „Arhiv BiH četiri mjeseca nakon paljenja: Crnilo zidova, smrad izgorjelog papira i vlage“ autorka donosi podatak da su stručnjaci iz Komisije za očuvanje spomenika i sudski vještak procijenili građevinsku i štetu u opremi. „Šteta je procijenjena na oko 400.000 KM“ stoji u tekstu (Klix, 2014).

Deset godina poslije, 7.februara 2024. godine, Arhiv BiH otvorio je izložbu naziva „Dan kada je gorjela povijest BiH“, kao sjećanje na požar koji je zahvatio državni Arhiv tokom protesta 2014 (Artinfo, 2024). Ponovno pohvalno portal Klix pratio je ovu temu i deceniju poslije. Podsjećaju da je 2014. „stradala originalna građa u depou broj 1, gdje su bili smješteni dokumenti iz austrougarskog perioda“ (Klix, 2024). Klix ne precizira koji dokumenti su nestali iz tog perioda, ali čini se zanimljivim iznijeti podatak da je autorka ovog rada, zbog istraživanja za lični projekt, tokom juna 2024. godine, spoznala da, primjera radi, ključni dokumenti bitni i za priču o početku Prvog svjetskog rata, a u vezi s Sarajevskim atentatom iz juna 1914. godine, kada je Gavrilo Princip izvršio atentat na austrougarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda, postoje. Pojedini su nagorjeli, ali sada, 110 godina poslije, svi su na broju, od fotografija iz 1914. do presude Gavrilu Principu i ostalim atentatorima. Kako god izložba 2024.godine bila je prilika za upitati čelnike Arhiva da li je, deset godina poslije, urađena precizna analiza štete. Koja je to suma novca do sad utrošena na restauraciju, a šta slijedi? Takvih informacija u tekstu Klixa nije bilo iako su drugi mediji prenijeli, primjera radi, da ja izgorjelo 100 hiljada dokumenata, a još 700 hiljada njih oštećeno (večernji.ba). Niko ne spori da je šteta načinjena, niti spori izuzetnu bitnost izgorjelog arhiva za državu BiH, ali bitno je bilo deceniju posle upitati tu istu državu zašto 2014. nismo imali ni trećinu Arhiva digitaliziranu, koliko je to ukupnog Arhiva do sada digitalizirano, zašto je nastavljen maćehinski odnos države prema Arhivu BiH, jer ni „10 godina poslije nije završena restauracija i liječenje arhivske građe“ (Stav, 2024). Dakle, ponovno imamo pomanjkanje informacija kao 2014., samo što sada ništa ne gori i imalo se vremena za kvalitetno informisanje javnosti. Također, jasno je da štete ne bi bilo da nije bilo protesta, baš kao što je jasno i to da ogroman broj protestanata sigurno nije znao ni gdje se nalazi Arhiv BiH. Uz sve to upitno je bilo

i osiguranje zgrade, a zbog nepružanja podrške policiji Kantona Sarajevo kasnije će odgovarati prvi čovjek SIPA-e u to vrijeme Goran Zubac (Klix, 2015).

Ni **portal radiosarajevo.ba** deset godina poslije protesta nema precizne finansijske podatke o štetama u Arhivu na svom portalu. U tekstu naslova „Otvorena izložba „Dan kada je gorjela historija BiH““ pronalazimo i podatak da je arhivist u Arhivu BiH Siniša Domazet naveo „da je u požaru 2014. godine izgorjelo oko milion dokumenata“ (Radiosarajevo, 2024). I tu onaj ko je čitao druge medije dođe u nedoumicu, jer se pita šta je istina, je li izgorjelo kako je izvijestio vecernji.ba „100 hiljada dokumenata, a još 700 hiljada njih oštećeno“ ili pak kako prenosi radiosarajevo.ba „oko milion dokumenata“. Situacija je ovo kada vrijedi podsjetiti na kritiku Mehmeda Halilovića iz 2014. tada pravnog savjetnika za medijska pitanja u organizaciji Internews, koji je za Udruženje BH novinari govorio o bitnosti provjere informacija od strane medija u vrijeme izvještavanja u kriznim situacijama (BHN, 2014). Ta sugestija Halilovića očito je potrebna i sada, pa i u provjerama suštinskih činjenica kakve su brojke o uništenim dokumentima u Arhivu, jer, kako je istakao Halilović „ako mediji izgube ugled i kredibilitet u javnosti bojim se da će to što rade biti uzalud i da neće imati publiku koja će ih pratiti“. U tom pravcu dobro je pohvaliti izdvojenu izjavu Siniše Domazeta na portalu radiosarajevo.ba, kroz koju portal daje bitan fakat da je laboratorija za liječenje dokumenata u arhivu ustanovljena 2016.godine, ali i da bi za arhiv oštećen požarom „trebalo 100 godina da se izliječe svi oštećeni dokumenti“.

Analizirajući izvještavanje o protestima i komunikaciju portala radiosarajevo.ba sa građanima i vlastima u državi zahvaćenoj demonstracijama, prvo primjetno je da je radiosarajevo.ba imalo značajno manje informacija iz drugih gradova BiH u odnosu na klix.ba koji je i 2014. godine imao poprilično razgranatu mrežu dopisnika. Dobra strana radiosarajevo.ba portala je činjenica da su, kako su protesti odmicali, od vijesti stigli do kolumne u kojoj su ozbiljni medijski radnici ponudili svoju analizu događaja, dublje nego li su to dopuštali dnevni izvještaji. No, to ne oslobađa dnevno informisanje od obaveze provjere informacija, a potogovo ne od obaveze „nebojenja“ vijesti. U tom pravcu diskutabilnim se može ocijeniti naslov „Građani, oprez! Ne vjerujte svemu što čujete o protestima u Tuzli...“ (Radiosarajevo, 2014). Bio je to naslov portala radiosarajevo.ba koji objavljuju 7. februara kada se pobuna širi Sarajevom, a kao što znamo dan prije su krenuli žestoki protesti u Tuzli. Sadržaj teksta koji slijedi daje dosta novih činjenica iz Tuzle, pa i to da je „povrijeđeno 13 demonstranata i 34 policajaca“, da su povrijeđene i kolege iz RTV Slon koji su

bile na radnom zadatku, da će tog dana biti održan sastanak premijera Tuzlanskog kantona i privrednika, da je ekipa RTV SLON obišla naselja „Slatina, Dragodoli, Batva i nije zabilježila nijedan vid narušavanja javnog reda i mira“ te su time kolege iz Tuzle demantirali MUP TK koji je, tvrdili su „uzdrmao javnost informacijom da su se desile masovne pljačke i razbojništva na području tuzlanskog naselja Slatina“. Međutim, sve to nije bilo razlog za bombastičan naslov „Ne vjerujte svemu što čujete o protestima u Tuzli...“ Na koncu, je li to uopće naslov? Ili bi se rečenica mogla procijeniti klasičnom medijskom udicom za kojom posežu portali kada žele podići čitanost. Ili nije dobro procijenjeno da se naslovi po tipu poziva građanstvu da ne vjeruju svemu što čuju, mogu ocijeniti pristrasnim. Ko god da vladao u tom trenutku u kantonima, Federaciji i državi, a vladalo je mnogo različitih stranaka, i ko god da je uređivao naslov ovog teksta portala radiosarajevo.ba, morao je znati da pristrasnost medija u krizi nije dobrodošla i nikome potrebna. Potrebne su hladne glave i puno komunikacije. I to blagovremene.

U nastavku dana portal Radiosarajevo.ba imao je, kao i Klix, cjelodnevno izvještavanje po satnici, onako kako su se protesti odvijali. Ali su već drugog dana protesta imali tekst naslova „Dan kada smo zajedno poraženi“ (Radiosarajevo, 2014). Na ovaj tekst na Facebook stranici portala radiosarajevo.ba dodana je i rečenica „Paljevina koja nam nije trebala“. U komentarima koji su uslijedili bilo je mnogo kritika na to novinarsko djelo, podsjećanja ljudi kako se teško živi u BiH, ali i vrlo preciznih poruka da je ljudima jasno da se nezadovoljstvo skupljalo barem dvije decenije. Evo samo nekih od komentara kojim su građani propratili tekst portala radiosarajevo.ba:

Gordan Todorovic

U Ukrajini, Egiptu itd svi demonstranti, a nas evo svi mediji uglavnom nazivaju huligani. Valjda zato sto ovi prosvjedi nisu u reziji zapada. I sad svi ti mediji nesto kukaju o nekoj pljacki i paljevini kao da ovi zbog kojih su usmjereni protesti nisu pljackali 20 g.

Vanesa Marčeta

Kakav poraz! narod je pokazao sta ume i sta radi kad mu prekupi! pokazao je da i narod ima moc iako politicari misle da smo nemocni da bilo sta promenimo i da su oni sila!! bravo bosno! nek im sluzi ovo kao opomena

Zana Lekić

Nije ovo dan kada su svi poraženi. Prosvjednike je politika i pokvareni političari porazila i ugrozila a nakon 20 godina i oni takvu politiku. Teško je i bolno ali to za ove ljude i njihovu djecu traje 20 godina, a dijete treba tri puta dnevno nahraniti. Ovi ljudi su prosjaci u vlastitoj državi i druge nemaju. Zar su vlasti stvarno mislile da to može tako ostati.

Slika 2. Komentari građana na tekst Radiosarajevo.ba: "Paljevina koja nam nije trebala" (Radiosarajevo, 2014)

Tekst je pratilo mnogo negativnih komentara, uvreda vlastima, bivšim i tadašnjim, ali i kritika novinarima. Ne može se s pravom tvrditi da je puno razloga tome, ali je činjenica da je autorka teksta dobrim dijelom to isprovocirala terminologijom neprilagođenom osjetljivom trenutku, rečenicama u kojima je, primjera radi, mladiće koji su u tramvaju komentirali paljenje zgrade u Sarajevu okarakterizirala riječima „Neodgojeni divljaci ne znaju ni šta su uništili“. Nezadovoljne na protestima nazvala je „Razularena adrenalinska rulja“, a dan kada smo „trebali pokazati otpor kriminalu“ pretvorili smo, kako piše, u dan „u kojem smo ubili sopstvenu historiju“. Vremenski otklon od deset godina od protesta daje nam pravo da ustvrdimo kako još nismo ubili historiju, a i trudimo se očuvati izvornom historiografiju, ma koliko pojedini nastojali da nam je isprljaju pogrešnim činjenicama. Uglavnom, zbog ovakvog pisanja, neki od analitičara ocijenili su u februaru 2014. godine portal radiosarajevo.ba za „najveći medijski gubitnik ovih protesta“. Međutim, u danima koji će uslijediti portal radiosarajevo.ba daje daleko smirenije izvještaje, pa i izjave neutralaca u sukobu.

Tako su prenijeli dio izjave zastupnika Evropskog parlamenta Jelka Kacina koji je istakao da je s protestima u Tuzli „BiH krenula ka Evropskoj uniji“, te da je sada bh. političarima „jasno da više nema nedodirljivih.“ Također su prenijeli i vrlo bitnu poruku otpravnika poslova Ambasade SAD-a u BiH Nicholasa M. Hilla, kao i većina drugih medija u državi, da građani ove zemlje „ne žele slušati istrošenu nacionalističku retoriku etničkih podjela, i da su „demonstracije izraz zabrinutosti građana za njihovu budućnost“, ali i općenito za opstanak. „Ekonomska i socijalna situacija nije dobra, ali to vam ne moram ja reći. To možete zaključiti gledajući starog penzionera koji drži mjesečni ček svoje mizerne penzije ili frustriranog mladog čovjeka koji je završio fakultet, a ne može naći ozbiljan posao“ poručio je Hill. Na taj način, dobrim dijelom, prekinuo već započete

priče o tome „ko stoji iza protesta“, a čime su se prvenstveno bavili političari i barem dijelom skrenuo pažnju medija na stvarne uzroke protesta.

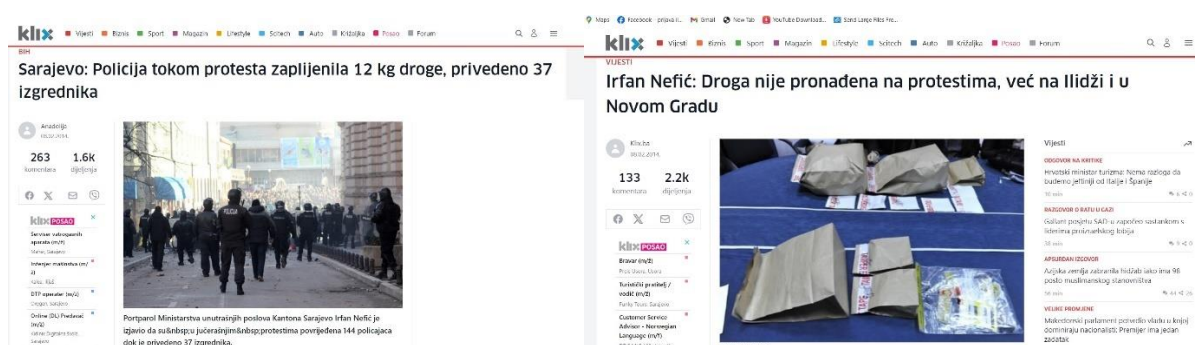
Na koncu radiosarajevo.ba je, profesionalno odvajajući kolumnu od odjeljka vijesti, upravo u jednoj od kolumni ponudio „Devet teza o protestima“ (Imamović, 2014). Tekst autora Emira Imamovića postavio je pred čitatelje i određene dileme, što kolumna trpi, poput propitivanja da li su protesti bili organizovani ili preorganizovani, iznoseći prve sumnje o mogućoj zloupotrebi ljudi na protestima. Prisutan je pokušaj politizacije protesta od strane političara, reći će Imamović, ali i zapitati se „je li bosansko proljeće završilo i kako će završiti“ dajući kroz to poglavlje jasnu kritiku medijima i iznoseći „Nije, naime, pitanje je li izgorilo jedan ili devedeset i devet posto Arhiva BiH, već zašto je i kako došlo do svih onih požara o kojima se danas govori, dok se šuti o uzrocima nezadovoljstva radnika“. Aluzija je, dakle, bavite se suštinom, a ne formom. Kroz sve dane koji će uslijediti, pa i godine, portal radiosarajevo.ba izvještavat će umjereno o svim detaljima u vezi s protestima 2014. godine, dati i sve informacije o organizaciji plenuma od strane građana, te pratiti i izricanje presude čovjeku koji je tužen za paljenje zgrada. Radiosarajevo.ba zaključit će sve tekstem iz decembra 2015. godine, naslova „Protesti 2014: Nihadu Trnki godina zatvora zbog paljenja zgrade Predsjedništva BiH“ (Radiosarajevo, 2015).

U ovom dijelu rada bitno je prenijeti i informaciju koja je u trenu prostrujala državom i gdje su pale na ispitu brojne redakcije. Glasila je: „kod protestanata pronađeno 12 kg droge“. Istog dana bit će jasno da su brojni mediji upali u zamku koju su im postavili iznenadni protesti, nemiri na sve strane države, zastoji, kaos u prometu, špekulacije, jer samo rijetki su provjeravali informacije. U tome će prednjačiti portali, jer ni tada, a ni sada nisu precizno regulirani zakonom, pa za razliku od elektronskih medija za koje postoje tvrda pravila, lakše se odlučuju na objavu informacija.

Tako je klix.ba izašao sa vijestima koje će kasnije vrlo perfidno koristiti političari, a ispostaviti će se netačnim. Riječ je o informaciji o pronalasku i oduzimanju 12 kilograma droge spida, koja je navodno oduzeta tokom protesta. Novinari i urednici ovog portala nisu odreagirali kako nalažu pravila struke, vijest je objavljena bez provjera, a plasirana je tako da se izvještavanje može ocijeniti tendencioznim. Naslov „Policija tokom protesta zaplijenila 12 kg droge, privedeno 37 izgreznika“ aludira da je kod 37 uhapšenih izgreznika pronađeno 12 kg droge što je netačno (Klix, 2014). Na ovakvo izvještavanje odreagiralo je tek nekoliko medijskih stručnjaka, upozorivši na

poğubnost objave netačnih informacija što u konačnom naše medije čini nekredibilnim, vodi nas medijskom mraku, a javnost biva obmanuta. Tako je Mehmed Halilović stručnjak u oblasti medijskog prava tada precizirao da su tokom izvještavanja o protestima mnogi „naročito online mediji, postupali neprofesionalno objavljujući informacije kako su dobijali, bez provjere. Neke od tih informacija su imale velik odjek i bile su uznemirujući faktor. Recimo, pozivanje na MUP Kantona Sarajevo da je pronađeno 12 kilograma droge, a onda MUP KS dan, dva poslije, demantira tu vijest. U tom slučaju ne znamo da li je izvor bio MUP KS jer je ministar MUP-a poslije tvrdio da oni nisu nikad takvu informaciju dali“, naglašavao je Halilović pozivajući da se slijed nastavi i da bi svaki ozbiljan portal koji je objavio lažnu vijest morao potom istražiti ko ih je zloupotrijebio, ako uopće jeste, odakle je plasirana informacija i da li su i sami odgovorni zbog neprofesionalnog postupanja.

Istina je da su se novinari klix.ba portala pozvali na objavu izvora, agencije Anadoluja, a Anadoluja opet na izjavu portparola MUP-a Irfana Nefića. Međutim, kako su se politički lideri iz stranaka SDA i SDP Bakir Izetbegović i Nermin Nikšić u tv gostovanjima na Face TV i TV1 pozvali na informaciju o pronalasku droge, portparol MUP-a požurio je sa demantovanjem te vijesti. Tako je Klix isti dan bio primoran objaviti vijest „Droga nije pronađena na protestima, već na Ilidži i u Novom Gradu“ (Klix, 2014).

Slika 3. Klix: Lažna informacija i demanti (Klix, 2014)

Kako je vrijeme odmicalo, a nizale se kritike medijskih znalaca o izvještavanju, saopćenja Vijeća za štampu BiH, Udruženja BH novinari (BHN, 2014), Regulatorne agencije za komunikacije BiH (RAK), predstavnika OSCE-ovog odjela za medije, portal klix.ba je izvještavao smirenije, profesionalnije, držao se jasnih vijesti, preciznog informisanja neobojenog ličnim stavom, nudeći tekstove neopterećene teškom terminologijom. Primjer je izvještavanje o smjeni ministra

sigurnosti BiH Fahrudina Radončića, pa je u tekstu sa sjednice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH jasnim rječnikom novinar portala klix.ba izvijestio o smjeni Radončića (Klix, 2014), precizirajući da su uzrok smjeni protesti, što je na teret Radončiću stavio Klub SDA, dajući jasne podatke ko je glasao za smjenu, ko bio protiv, a ko suzdržan. U ovom tekstu nije bilo niti jedne riječi viška i sve se svelo na profesionalno informisanje. U tom tonu nastavio je klix.ba izvještavanje o protestima u Sarajevu, organiziranju građanskih Plenuma i drugim detaljima u vezi s protestima, pa su dali i preciznu vijest sa Suda BiH da je osuđen Goran Zubac direktor SIPA-e na uvjetnu kaznu zatvora od godinu dana, jer nije pružio podršku Direkciji za koordinaciju policijskih tijela BiH kada je gorjela zgrada Predsjedništva BiH (Klix, 2015).

Vrijedi istaći da su kontra izvještavanja o „kulturnoj sramoti protesta“ bili portali koji u bh. medijskom prostoru nemaju značajnu poziciju u čitateljskim krugovima, ali ih se poštuje prvenstveno među radnicima u oblasti kulture i rado čitaju. Ukazujemo stoga na informaciju koju je u vrijeme protesta dao portal H-Alter (H-Alter, 2014). Prvi su prenijeli mišljenje priznate bh. redateljice Jasmile Žbanić, te skrenuli kroz njene izjave pažnju na informacije kojima portali, televizije, a i dnevne novine koje smo analizirali za ovaj rad, nisu pridali pažnju ili prosto nisu dali priliku neistomišljenicima da kažu. Naime, redateljica je skrenula pažnju na izvještavanje medija u BiH tvrdeći da će mediji „obezglaviti ljude“. Ukazuje na činjenicu da se isforsiranim izvještavanjem pažnja skreće sa suštinskih problema građana BiH, te da nije kompletan Arhiv BiH spaljen. „To je bila laž kojom su pokušali građane okrenuti protiv demonstranata“, izjavila je Žbanić. Njene riječi u BiH su sa portala H-Alter prenijeli tek rijetki, u BiH Tacno.net i Buka, a prije svih hrvatski portal Index.hr.

10.2. ANALIZA IZVJEŠTAVANJA TELEVIZIJSKIH STANICA

Značajne razlike u izvještavanju primjetne su i kod tv stanica čije smo izvještavanje analizirali za ovaj rad. To su **Federalna televizija i Al Jazeera Balkans**. Federalna televizija (FTV) je dio javnog servisa Radio televizija Federacije BiH (RTVFBiH). Formirana je 27. oktobra 2011. godine kada se transformisala kao zaseban javni emiter iz nekadašnje RTV Bosne i Hercegovine. Finansira se iz prihoda od rtv takse i prihoda ostvarenog po osnovu emitiranja reklama (FTV, 2024). Al Jazeera Balkans je međunarodni televizijski kanal mreže Al Jazzera u vlasništvu Al Jazeera Media Networka, porijeklom iz Katara. Prva je medijska kuća koja je došla na prostor BiH

kao prvi regionalni news kanal. S emitiranjem vlastitog programa počela je 11. novembra 2011.godine i već nepune tri godine od osnivanja suočila se s potrebom emitiranja dugosatnog programa uživo, baš na velikim protestima u BiH 2014.godine (Al Jazeera Balkans, 2024).

Uposlenici **Al Jazeere** odmah su odreagirali i tako opravdali podatak da su news televizija. Već 6. februara navečer imaju javljanje reporterke uživo koja izvještava o vanrednoj sjednici Vlade Federacije BiH koju je sazvao federalni premijer Nermin Nikšić nakon prvih protesta u Tuzli tog dana. Već u tom javljanju reporterke Arduane Kurić čuje se da je sporna privatizacija bh. firmi u pozadini protesta u Tuzli (Al Jazeera Balkans, 2014).

Sedmoga februara, kada kreće haos u Sarajevu, iskusni urednik-prezenter Adnan Rondić rukovodio je programom iz studija (Al Jazeera Balkans, 2014). U tom programu, kroz javljanje reporterke Ivane Momčilović Odošić iz centra Sarajeva, ali sa pristojne visine, mogao se vidjeti sami ulaz u zgradu Predsjedništva BiH i dim od zapaljenih automobila ispred Ministarstva vanjskih poslova odnosno kod zgrade Predsjedništva BiH, kako je reporterka prenijela pozivajući se na vijesti njihovih reportera iz centra grada. Reporterka se javlja u vremenski ključnom trenutku na protestima i daje sve suštinske informacije, da se u tom trenutku dešavaju najžešći sukobi demonstranata i policije ispred zgrade Predsjedništva BiH, da je zapaljen svečani ulaz zgrade Kantona Sarajevo, da je u toku evakuacija ljudi iz zgrada, zapaljena obližnja tramvajska stanica, da su tu policijski ešaloni, brojna vatrogasna vozila također, itd. Sve vrijeme njeno javljanje u krolu na ekranu prate ispisane dodatne vijesti poput „Protesti i u Banjoj Luci, Bihaću, Brčkom, Gračanici i Goraždu“. Reporteri Al Jazeere su kroz svoja javljanja, očito vodeći računa da su news televizija regiona, jasno locirali ljudima gdje se dešavaju protesti: „To je centar Sarajeva, to je uže gradsko jezgro“ kaže reporterka Momčilović i dodaje zanimljivu opasku da „možda na trenutke djeluje čudno“, ali da se na stotinjak metara od tog mjesta mogu vidjeti ljudi koji sjede i piju kafu. Podatak je to koji kazuje da se sve dešavalo ekstra brzo, ali i da postoje oni koje teška stvarnost ne dotiče previše. Tokom javljanja uključene su i druge kamere u program pa već vidimo vatru na svečanom ulazu zgrade Kantona Sarajevo, masu koja baca kamenje na policiju, ispaljivanje suzavaca i slično. Popodne, Al Jazeera je odreagirala tonski tamo gdje njihova kamera nije mogla doći. U epicentru protesta bio je reporter Marin Veršić, javlja se telefonom, a kamerama sa obližnjih zgrada Al Jazeera Balkans pokrila je prostor (Al Jazeera Balkans, 2014). Mladić izvještava da su demonstranti upali u zgradu Kantona, da je bilo bacanja dokumentacije i inventara

van zgrade i nastavlja: „Evo sada gusti crni dim dolazi prema meni, kamenje leti još uvijek prema zgradi Predsjedništva, policije ovdje nema“.

Tokom dana Al Jazeera Balkans ima vijesti po satnici iz različitih gradova države. Emitiraju ih kroz program, ali daju i na svojoj zvaničnoj stranici:

Bihać, Visoko, Goražde, 13:15 - Novinske agencije iz BiH javljaju kako se više od 500 građana Bihaća okupilo na glavnom gradskom trgu. Na stotine stanovnika Visokog i Goražda također su u petak izašli na ulice.

Banja Luka, 13:12 - U Banjoj Luci je završena je protestna šetnja čiji su učesnici od pozorišta krenuli kroz Gospodsku ulicu prema Trgu Krajine

Zenica, 14:25 - Demonstranti okupljeni ispred zgrade Vlade Zeničko-dobojskog kantona zapalili su više prostorija u tom objektu iz kojeg je krenuo crni dim.

Tuzla, 14:34 - Zgrada Vlade Tuzlanskog kantona sva je u plamenu.

Imali su i živo javljanje iz grada u kojem je sve počelo, Tuzle (Al Jazeera Balkans, 2014). Izvijestili su da više od 10.000 ljudi protestira, da su u jednom trenutku oni nadvladali policijski kordon ispred zgrade Vlade Tuzlanskog kantona, da je zgrada zapaljena. Već u sljedećem javljanju reporter Al Jazeera Balkans izvještava da je zgrada Vlade sva u dimu i vatri, a da nikad zapamćeno, „demonstranti pomažu vatrogascima da ugase vatru“, da su pored njihove ekipe pronijeli povrijeđene policajce. Međutim, ono što se trenutno dešava ispred zgrade Vlade Tuzlanskog kantona ne vidi se u programu, jer je reporterska ekipa otišla predaleko od mjesta zbivanja i to je osnovna zamjerka ovom javljanju uživo. Da javnost vidi i čuje sve, dovoljno je bilo postaviti se na udaljenost s koje kamera može snimiti trenutni razvoj situacije. Reporteru u takvim situacijama ne treba puno riječi. Ovo javljanje pratile su u krolu vijesti koje potvrđuju da su se pojedini političari već oglasili, pa Al Jazeera Balkans objavljuje u krolu: „Ministar sigurnosti BiH Radončić: „Dešava se građanski cunami“, a prenosi i riječi gradonačelnika Tuzle Jasmina Imamovića: „Tuzla je žrtva pljačkaške privatizacije!“ Malo potom Al Jazeera Balkans je već u Mostaru odakle se javio reporter Sanel Kajan (Al Jazeera Balkans, 2014). Nema kameru, ali vrlo dosjetno javlja se uživo putem skype-a na jednom telefonu, dok mu je drugi na uhu da bi čuo studio. Izvještava da je situacija izmakla kontroli, da je policija malobrojna. Slika nije kvalitetna, ali to je dopušteno, vanredna je situacija i sve se izvrsno čuje. U jednom momentu smo usred drame, pljušti kamenje i gledamo uživo razbijanje stakla na ulaznim vratima Vlade Hercegovačko-

neretvanskog kantona i probijanje blokada od strane demonstranata. U nastavku Al Jazeera Balkans nas vodi u Bihać, uključuju dopisnicu BHT-a, bh. Javnog servisa, Elviru Cerić i tako svi pokazuju solidarnost koja pomjera granice. U kriznim trenucima nije bitno za koga se radi, bitno je blagovremeno i činjenično informirati javnost. Reporterka Cerić je na telefonskoj vezi, također svjedoči o potpuno demoliranoj zgradi Vlade Unsko-sanskog kantona, o demonstrantima koji su upali u jedan bihaćki hotel u potrazi za premijerom, pa i u hotelu razbijali. Reporterka potvrđuje da upravo gleda taj hotel i reakciju specijalne jedinice MUP-a, te da čekaju razvoj situacije.

Dakle, kroz cjelodnevno javljanje Al Jazeera Balkans drži tempo, izvještava svako malo, nastoji biti što aktuelnija. Očita je dobra koordinacija i dobra komunikacija režije s ljudima Al Jazeera Balkans na terenu, jer se svako novo uključenje reportera dešava baš u trenutku najkriznijih situacija. Tako je bilo i u prvim večernjim satima. Reporter Marin Veršić izvještava da su pripadnici specijalnih policijskih snaga nešto prije 18 sati započeli akciju rastjerivanja demonstranata, ali i svjedoči da demonstranti upućuju poruke snimateljima kojim dovikuju „Ne snimajte!“. U jednom trenutku režija uključuje kamere koje prikazuju upravo ono što i govori reporter do kojeg snimatelj nije uspio proći. Vidi se da pristižu brojni pripadnici specijalnih jedinica, pozicioniraju se i u jednom trenutku voditeljica iz studija Mirjana Hrga kazuje da u tom momentu „policija kreće“. Način je to da se reporteru na terenu kaže šta se dešava u prostoru koji on ne vidi i to je opet dobar primjer komunikacije sa terencima. Uslijedit će nešto što je dobra odlika živih programa. Prepliću se uspješno voditeljica i reporter koji će se javiti iz središta protesta i potvrditi njenu rečenicu da se upravo dešava kretanje policije, riječima: „Bježim, bježim, ide nasrtaj policije!...“. Reporter je zadihan, čuje se kako trči, potvrđuje da policija u jednom trenutku baca i suzavce. Na koncu će se izvući i izvijestiti o posljednjim dešavanjima oko zgrade državnog Predsjedništva. Dakle, iako ne vidimo reportera, imamo potvrdu da će onaj koji zna posao odreagirati dobro u kriznoj situaciji i izvijestiti javnost čak i kad „gori“. To su situacije u kojima gledatelji osjete prirodno izvještavanje, a po osnovu kojeg se stvara najbolji osjećaj povjerenja javnosti prema toj tv kući. U prilog svemu i podatak da je u istom programu Al Jazeera Balkans imala i informaciju da je u Tuzli povrijeđen snimatelj Federalne TV, da mu je razbijena i kamera, čime su pokazali solidarnost s kolegama. Dan su završili emisijom koju iz studija moderira Saša Delić. Sumiraju dan, ponovno imaju živa javljanja iz različitih gradova, kamerom ili telefonski, ali i uključuju svjedoka požara, pa opet idu na informacije iz prve ruke s centralnog mjesta događanja, prostor ispred zgrade Predsjedništva BiH. Reporter Veršić sumira sve, iznosi da su

demonstranti u jednom trenutku vatrogasnim šmrkom povezali dva semafora i tako blokirali Titovu, centralnu gradsku ulicu u Sarajevu, da su policajci u civilu hapsili izgređnike, ali i da se još uvijek širi gusti dim iz zgrade Predsjedništva BiH koja je „ potpuno izgorjela“. Dosta neoprezna rečenica reportera poslije cjelodnevnog uspješnog javljanja, jer sutradan će već biti jasno da su štete u Sarajevu milionske, ali i da zgrada Predsjedništva nije potpuno izgorjela, već je najveći dio nje ostao nezahvaćen požarom. U završnom javljanju reportera falila je barem rečenica kojom se daje informacija zašto su se to ljudi okupili na protestima u Sarajevu i šta su tokom dana bili zahtjevi demonstranata.

U večernjoj emisiji Al Jazeera Balkans imala je i živo javljanje ispred Kliničkog centra u Sarajevu, reporter javlja da stalno pristižu kola hitne pomoći, da je u tom trenutku evidentirano 80 povrijeđenih, od čega 60 policajaca, jedan je u izuzetno teškom stanju. Uživo je ova televizija imala i javljanje savjetnika u Arhivu BiH Andreja Rodinića koji je izvijestio da je požar zahvatio „ jedan od depoa“ Arhiva BiH u kojem je izuzetno vrijedna arhivska građa iz austrougarskog perioda. Dao je i podatak da nije sve uništeno, te da je „masa toga spašena“. Al Jazeera Balkans tako je iz prve ruke dala provjerenu informaciju i demantirala vijesti pojedinih portala da je Arhiv BiH gotovo potpuno izgorio. U krolu daju i vijesti da se protestiralo i u Livnu, da su u Mostaru gorjele zgrade vladajućih stranaka Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i Stranke demokratske akcije (SDA), te prenose političke poruke poput poruke ministra MUP-a Kantona Sarajevo Nermina Pećanca koji je ustvrdio : „ Huligani su plaćeni za nasilje“.

U danima koji će uslijediti Al Jazeera će ponuditi gledateljstvu niz javljanja uživo njihovih reportera, pa tada i više izjava samih demonstranata, među kojima su pojedini rekli, između ostalog, da je na sceni manipulacija i okretanje priče u potpuno pogrešnom smjeru. Izvjestit će o traženju ostavke federalnog premijera Nermina Nikšića, o ostavkama koje su podnijela četiri kantonalna premijera i to premijeri Tuzlanskog kantona, Zeničko-dobojskog, Unsko –sanskog i Kantona Sarajevo. Prenijet će reakcije međunarodnih zvaničnika (Nicholas Hill, Catherine Ashton, Eduard Kukan...), pa i jasnu poruku američkog State department-a koji je pozvao bh. vlasti da slušaju svoj narod. „State Department podjeća da svaki protesti predstavljaju želju građana da ih njihova vlada sasluša, i kao takvi dio su svake demokratske zemlje“ stajalo je u saopćenju State departmenta povodom protesta u BiH (VoA, 2014).

U okviru cjelokupne analize izvještavanja televizije Al Jazeera Balkans u februaru 2014. i njene komunikacije sa javnošću, interesantno je pomenuti i tekst koji nije bio dio programa ove kuće, ali je kroz određene tekstove kritikovan (Paulina Janusz, Stranke i mediji BiH ujedinjeni protiv demonstranata; 9.2.2014) i smješten u izvještavanje Al Jazeera, što nije istina. Tekst jeste bio na web stranici ovog medija, ali je jasno izdvojen u rubriku Mišljenja kao dio u kojem se objavljuju kolumne različitih autora. Tekst naslova „Plakao sam u tišini“ potpisao je sarajevski imam Muhamed ef. Velić, a ne novinar Al Jazeera (Velić, 2014).

Istina je da taj tekst obiluje patetikom. Tako se mogu procijeniti rečenice „Bio sam užasnut! Suze su bile u očima. Kasnije, došao sam kući, tv prijemnik nisam palio, u tišini – plakao sam.“ Bh. narod, obespravljeni radnici pogotovo, plakali su decenijama i sve do te 2014. Za sve to vrijeme i svako malo imali smo proteste, tu i tamo. Nezadovoljnih rudara, radnika u industriji, firmi pokradenih od politika, a često i stečajnih upravitelja, pa i proteste Zlatnih ljiljana, demobilisanih boraca i šehidskih porodica 2010. godine kada je demolirana zgrada Vlade Federacije BiH, jer se pred demonstrantima nije pojavio premijer Mustafa Mujezinović (SDA). Vlast tada nije plakala za borcima, niti javno niti u tišini, ali se jeste pozivala na štete tvrdeći kako je sve ličilo na rat. Četiri godine poslije u svom tekstu efendija Velić ponovno priziva duhove rata i piše: „U maju 1992. Predsjedništvo BiH je odbranjeno. Gorjeli su tramvaji i tenkovi na Skenderiji, ali do Predsjedništva, kao simbola države... rušitelji nisu mogli doći. Nažalost, večeras je Predsjedništvo palo.“ On dodaje da se „policija predala, povukla i nigdje je nije bilo“, te da se sve događa „samo u onom dijelu BiH gdje žive Bošnjaci, muslimani“. Da to nije tako, znali smo već nakon čitanja teksta, ali deset godina poslije još je lakše ponuditi kontra činjenice i to da Predsjedništvo BiH nije „palo“ već i sada sjedi u istoj zgradi, da se policija tog 7. februara nije „predala i povukla“ već je njih više od 200 povrijeđeno, da su se protesti dešavali ne isključivo tamo „gdje žive Bošnjaci“ već i u Prijedoru, Bijeljini, Banjoj Luci itd. Uz sve ovo, vrlo je bitno istaći da je ispod teksta Muhameda Velića na stranici Al Jazeera Balkans naznačeno: „stavovi izraženi u ovom tekstu su autorovi i ne odražavaju nužno uredničku politiku Al Jazeera“.

A kako su radili pojedini reporteri Al Jazeera Balkans ima još zanimljivih podataka. Naime, društvenim mrežama se u vrijeme protesta u Tuzli u trenu proširila vijest da su huligani i pljačkaši uništili tržni centar Omega u tom gradu. Među prvim fotografijama koje su ovu vijest demantirale

dao je na Twitteru novinar AJB Boris Gagić. Objavio je sliku Omega i napisao „Robna kuća Omega u Tuzli. Čitavi izlozi“.

U cjelini, program Al Jazeera Balkans sve vrijeme protesta je kvalitetno tekao, uključivani su reporteri s različitih lokacija, rekli bismo sasvim lako, ali iskusni televizijski radnici znaju kako je to težak posao, da iza dobrog programa mora stajati izvrstan producent, cijeli tim, pogotovo kad država „gori“ i kad je javno mnijenje osjetljivo na svaku informaciju koja sluti na neprovjeren izvor.

Najbolja strana **Federalne televizije** su brojni Informativni centri (ITC) u svim većim gradovima širom države (Tuzla, Mostar, Banja Luka, Bihać, Zenica), i brojni dopisnici bilo u IT centrima Federalne TV, bilo u drugim geografski značajnim mjestima (dopisnik u Goraždu za pokrivanje Istočnog dijela Bosne, u Livnu za pokrivanje Kantona 10, u Travniku za pokrivenost jednog dijela Srednje Bosne, u Bijeljini za pokrivanje Semberije, itd). Dakle, ono što je u Sarajevu imala Al Jazeera kroz živa javljanja reportera čim su protesti u centru grada krenuli, imala je Federalna TV odmah kroz kadrove odaslane sa terena iz svih gradova gdje imaju dopisnike. Također iz tih gradova linkom su se reporteri uključivali nasumice, kako su dani protesta odmicali i kako se procjenjivalo u kojem momentu i ko od dopisnika je najbitnije da se javi živo. U režiji se pomno pratila sugestija reportera sa terena, što je donijelo dobar program. Ta vrsta komunikacija svojstvena je javnom servisu koji baštini tradiciju bivšeg javnog sistema udruženih stanica Jugoslavije, JRT, gdje se tačno zna šta u kriznoj situaciji rade urednici, šta glavni producent Informativnog programa (IP), po automatizmu se pozivaju realizatori i drugi koji u tom trenutku ne rade da se pojave u desku IP-a, vrši se ljudsko osnaživanje IT centara, šalju se tamo, po potrebi, dodatne ekipe iz Sarajeva, a općeprihvaćeno je da se mlade generacije s koljena na koljeno uče da ih se u vrijeme kriznih situacija ne treba pozivati već sami trebaju doći u redakciju, ako je alarmantno stanje u državi, bilo da je riječ o poplavama, požarima i sličnom, u konkretnom slučaju, o protestima. Uglavnom, takav raspored snaga doprinio je pa je FTV imala kroz program svoje reportere u svakom gradu u kojem se protestiralo, bilo kroz priloge ili kroz živa javljanja, pogotovo u epicentrima protesta, konkretno u Tuzli i Sarajevu. S obzirom da je 2014. godine imala izuzetno iskusan novinarski sastav u ITC-u Tuzla (reporteri Salih Brkić, Mirela Čanović, Omer Hasanović), Federalna TV je, uz javni bosanskohercegovački RTV servis, BHRT, imala prve snimke, izjave i sve vijesti iz Tuzle 5. i 6. februara, kada je sve počelo.

Međutim, Federalna TV nije news televizija. Ona je javni servis. Za nju i slične sisteme, te općenito za elektronske medije u BiH, vrijede pravila Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) i oni ne mogu tek tako mijenjati svoju programsku šemu, te ad hoc izbaciti najavljene emisije i ostale ustaljene sadržaje, a uvesti program uživo. Shodno članu 13 Pravila o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga Regulatorne agencije za komunikacije BiH „svaka promjena programskih segmenata i/ili strukture programa veća od 20% ukupnog sedmičnog programa, zahtijeva prethodno pismeno odobrenje Agencije u smislu izdavanja novog Aneksa 1 dozvole“ (Regulatorna agencija za komunikacije, 2015). Zato je Federalna TV u odnosu na Al Jazeera Balkans prvobitno kasnila sa živim uključanjem njenih reportera iz Sarajeva, ali je to kasnije nadoknađeno uključanjem dopisnika sa različitih lokacija u državi. Tokom 6. februara, u jeku protesta, Federalna TV je o nemirima u državi izvještavala u već ustaljenim terminima kroz njihove vijesti u 8.00 i 10.00 sati, u Dnevniku 1 u 12.00 sati, u vijestima u 15.00, u emisiji Federacija danas u 17.00 sati, u Dnevniku 2 u pola osam, kako to ljudi običavaju i sada reći (u 19.30), koji je u tom trenutku najgledaniji program BiH, te u Dnevniku 3, koji je išao nakon 22.00 sata.

Već u prvom danu tuzlanskih protesta osjetno je u programima FTV-a da je mali broj izjava političkih zvaničnika. Predstavnici vlasti kao da su vagali da li izaći pred javnost ili ne. Sam program osjetno se nadograđuje kako dan odmiče, od živih, brzo smontiranih kadrova da bi što prije išli u program, preko vijesti koje donose reporteri, priloga sa izjavama demonstranata i zvaničnih predstavnika ključnih sindikata u Tuzli (Sakib Kopic), do živih javljanja sa svih protestnih lokacija iz većih bh. gradova u Dnevniku 2. Bitno je naglasiti da već 6. februara u Dnevniku 2 u svom javljanju uživo iz Tuzle reporterka Mirela Čanović otvara svoje javljanje konstatacijom da su protesti u Tuzli „posljedica sve izraženije klasnog jaza“. Već 7. februara ove će riječi biti dobro prihvaćene i citirane u analizi medijskih sadržaja koji kroz svoj tekst daje portal MCOOnline, specijaliziran za medijska istraživanja (Numanović, 2014). Autor teksta Amar Numanović ističe da je skoro pa „tabu riječ - klasa“ prethodnih godina vješto izbjegavana u medijskim izvještajima o protestima i da je, u masi blagih medijskih izvještavanja o nezadovoljnim radnicima na protestima tog dana, konačno došlo vrijeme „nazvati stvari pravim imenom“, jer nastavlja Numanović „Radnici nisu nezadovoljni – radnici su obespravljani, potlačeni i poniženi, dovedeni do krajnje bijede“.

U trećem Dnevniku 6. februara, FTV u vrhu emisije daje podatke o broju uhapšenih demonstranta u Tuzli i povrijeđenim i među demonstrantima i policajcima, donose sumiranje dana, pa i analizu. U studiju je s voditeljicom menadžer Centara civilnih inicijativa BiH Adis Arapović koji u startu ističe da „niko iz objesti nije izašao na ulicu u Tuzli“, i da su dešavanja u BiH rezultat činjenice da je „vlast godinama otuđena od građana“. Arapović iznosi i mišljenje da se ljudima na ulicama „ne može imputirati politička instrumentalizacija“. Ovom sadržaju falilo je ritma, koji se mogao podići dovođenjem barem još jednog gosta.

Pored toga, 7. februara kada kreće kaos u Sarajevu, Federalna TV kreće s izvještavanjem uživo tako što su program u kriznim momentima, po dojavi reportera, označavali sa „vanredne vijesti“: To je bilo dovoljno za odobrenje RAK-a, a ljude naviknute na ustaljenu šemu Federalne TV, upozoravalo da slijede bitne i svježije informacije za građanstvo. Zanimljivije od drugih, Federalna TV će svoju centralnu informativnu emisiju Dnevnik 2, 7. februara, otvoriti kadrovima iz cijele države. Tih minut i 20 sekundi inserata protesta iz BiH sa izvornim tonom, bez teksta novinara, je najbolje reklo kakav je dan preživjela BiH i najbolji je pokazatelj da slika, odnosno kadar, govori više od mnoštva riječi. Nakon toga, uobičajeno za Federalnu TV tog vremena, Dnevnik otvaraju kratkim i jasnim uvodom. Voditeljica Edina Šećerović iščitava : „Kap je prelila čašu. Na desetine hiljada obespravljenih radnika i građana je na ulicama širom BiH. U Sarajevu je stanje alarmantno. Gori zgrada Predsjedništva BiH.“ I već u sljedećem trenutku slikom su bili ispred zgrade državnog Predsjedništva odakle se živo javio reporter FTV-a. Vrijedi reći da je to vrijeme u kojem je još uvijek Javni servis tehnički skromno opremljen, nema ruksake sa linkovima za živa javljanja, kao ni većina drugih medija. To je doba reportažnih kombija koje, zbog ozbiljnosti situacije, nije uvijek moguće pozicionirati na mjesto s kojeg bi se dala najbolja slika dešavanja.

U danima koji će uslijediti Federalna TV ima brojne priloge iz mjesta protesta. Vrlo je kvalitetno 8. februara pokriveno dešavanje u Bihaću. Reporterka u živom javljanju ima prve informacije o kamenovanju porodične kuće premijera Unsko-sanskog kantona Hamdije Lipovače. Vijest je tek pristigla i upravo to je prednost kuća koje imaju reportere koji žive u gradovima iz kojih izvještavaju. Istu večer prilog iz ITC-a Federalne TV iz Bihaća Harisa Domazeta, obiluje podacima gdje su sve demonstranti bili, gdje se sukobili s policijom, ali i informiše šta su novi zahtjevi demonstranata: imenovanje nove Vlade USK, imenovanje direktora bez uticaja politike, usklađivanje plata u javnom sektoru tako da najviša plata ne smije preći visinu tri prosječne plate

u proizvodnom sektoru. To su konkretne informacije koje stižu u dobro vrijeme, jer demantiraju u javnosti već prisutne tvrdnje pojedinih političara (SDA) da su demonstranti instrumentalizirani. Dodatno, kroz uključenje uživo iz Bihaća reporterka Enesa Hrustanović izvještava da je u USK bilo protesta i u Bosanskoj Krupi i Sanskom Mostu. „Sanjani su kamenovali kuću SDA-ovog zastupnika Asima Kambera“ prenosi, a policija je zaustavila autobus sa demonstrantima koji su iz Cazina krenuli u Bihać. Već 9. februara FTV donosi premijera Unsko-sanskog kantona Hamdije Lipovače koji je podnio neopozivu ostavku.

Dakle, od 8.februara i dalje Federalna TV će izjave radnika, demonstranata, predstavnika policije i drugih imati kroz priloge u emisijama, pa i kroz razgovor reportera sa demonstrantima u živim javljanjima, a nosiocima ključnih političkih funkcija u državi data je prilika da gostuju uživo u Dnevnicima. Tako su gostovanje u Dnevniku 2, i to zajedničko, imali 9.februara članovi Predsjedništva BiH Željko Komšić (ujedno lider Demokratske fronte) i Bakir Izetbegović (član Stranke demokratske akcije). Ovaj Dnevnik ostao je upamćen kao sigurno najcitiraniji Dnevnik iz tog vremena, a zbog nespretne izjave Bakira Izetbegovića koji je iznio „kako sumnja da će ZARA koja je trebala na 3.000 kvadratnih metara da otvori prodavnicu, doći uopšte u Sarajevo nakon ovoga“. Govorio je o prodavnici španskog modnog brenda. Voditeljica Dnevnika Aida Delić snašla se i upitala jasno: „Zašto ne otvaramo fabrike gospodine Izetbegoviću?“. Konkretnog odgovora nije bilo. Odgovor je bio u vidu samopohvale. Uglavnom, nakon izjave Izetbegovića u Dnevniku Federalne TV, društvene mreže su provrele od negativnih komentara, a bilo je i izrugivanja na račun Izetbegovića kojeg su kroz fotomontaže prikazivali u Zarinim modnim kombinacijama.

Svojevrсна zamjerka Federalnoj TV stigla je kroz pojedine analize. Tako je Boro Kontić, direktor Media centra Sarajevo i višenagrađivani novinar i urednik, za bilten izdanje e-novinar Udruženja BH novinari, zamjerio što u prilogu Federalne TV o oslobađanju uhapšenih demonstranata nije dato više prostora za izjavu mladića koji je tek pušten iz zatvora. „Dobio je nekoliko sekundi i tek se u drugim medijima moglo potpuno saznati kroz kakvu je policijsku torturu prošao u dva dana“, napisao je Kontić.

Slika 4. Prilog FTV o oslobađanju uhapšenih demonstranata (Kontić, 2014)

Kritika je data i voditeljici nedjeljnog Dnevnika (9.2.2014.) što nije odgovorila članu Predsjedništva BiH Željku Komšiću koji joj je, kako ističe Kontić „bezmalo zaprijetio da ga ne prekida dok govori.“ Analitičar smatra da je voditeljica „valjda trebala odgovoriti 'To možete na partijskom skupu, ali na javnu televiziju dolazite da odgovarate na pitanja, a ne da držite govore'“ i dodaje „Doduše, treba reći da je voditeljica do kraja dobro kontrolisala zahtjevan program“. Netom nakon protesta iz Federalne TV je rečeno da su dali prostora svima da govore i da je FTV opravdala ulogu javnog servisa. Tome u prilog podatak da je Federalna TV tri sedmice prije kroz istraživački magazin Mreža ponudila javnosti priču naslova *Kako je pala industrija tuzlanskog bazena?*

Priča je donijela masu podataka o firmama uništenim u pljačkaškoj privatizaciji. Polihem koji je vrijedio 200 miliona prodat je u besćenje, za 6 miliona KM. Zamrla proizvodnja u privatiziranoj fabrici deterdženata DITA, radnicima duguju 26 plata, 50 mjeseci nema uvezanog staža. Od privatizirane firme Guming, četiri godine poslije, ni zidovi nisu ostali. Fabrika namještaja Konjuh Živinice na koljenima, od prijeratnih 1600 radi 400 radnika, strahuju od stečaja, posljednja isplata bila je 40 maraka, svima. Radnici su izrazili ljutnju spram granskog Sindikata hemije i nemetala koji je „šutio tako jako da je odzvanjalo“. Također, već tada radnici tuzlanske firme TDI poručili su „Sindikat u Bosni i Hercegovini ako nije u stanju izvesti 100.000 ljudi na ulicu, oni nemaju šta

tražiti“ ,što je bio dobar uvod za šlagort reporterke da zaključi: „Valja samo da prvi krene. Možda bude iz Tuzle u kojoj je prije rata u 16 industrijskih firmi radilo 6.000 ljudi“. ¹

10. februara u studiju FTV-a bio je premijer Federacije BiH Nermin Nikšić. Tog dana demonstranti su tražili da podnese ostavku i prvo pitanje voditeljice bilo je „Hoćete li to učiniti?“ To je u tom trenutku najlogičnije moguće pitanje za vrh emisije u kojoj imate federalnog premijera, a rok za podnošenje ostavke istekao je pola sata prije emisije. Osim toga očita je bila potreba Federalne TV za izbalansiranošću, pa i pitanjima spram političara različitih partija, jer je ista pitanja o ostavkama noć prije voditeljica uputila i članovima državnog Predsjedništva.

No, bilo je i promašaja. Prvo, činjenica je da su gosti političari, uživo bili prije u programima komercijalnih kuća (FACE TV), nego u programu javnog emitera, iako se to moglo pravdati činjenicom da su izjavu npr. federalnog premijera imali već 7. februara sa press konferencije Vlade. I drugo, u Dnevniku FTV-a 11. februara telefonski uživo javio se načelnik Kalesije Rasim Omerović. Govoreći o demonstrantima Omerović je rekao: „ To je grupa narkomana koji su došli i danas da prave okupljanje“. Voditeljica nije reagirala na činjenicu da je načelnik svojom izjavom sve demonstrante okarakterisao narkomanima, a mogla je valjda upitati „ Na kojim činjenicama bazirate tu izjavu?“ Ili ga jednostavno opomenuti rečenicom „Jeste li svjesni da ste sve okupljene građane nazvali narkomanima?“

Na koncu, Federalna TV propratila je proteste i kroz svoje dijaloške emisije. Emisija Pošteno urednice Duške Jurišić (Pošteno, FTV, 10.feb 2014) bila je drugačija, originalnija, jer su u studiju bili NE političari, već samo sindikalci i to potpredsjednik Sindikata BiH, predsjednici Sindikata policije i radnika trgovine, te posebno bitno predsjednik Sindikata solidarnosti Tuzlanskog kantona Sakib Kopic čiji sindikat je zapravo i digao na noge Tuzlu 5. februara te godine, a barem deceniju je trajala njihova borba za prava radnika u opljačkanoj industriji Tuzlanskog Kantona. Uključivani su i predsjednik Sindikata rudara, sindikalci iz Hercegovine i drugi. Urednica ide korak dalje od informativnog izvještavanja i propituje sindikalce, uz ostalo „Da li je moglo drugačije?“. Sumira da je bilans protesta do tog trenutka 300 povrijeđenih osoba, od tog broja više je od 200 policajaca. Emisija je izjave političara i svih ostalih ponudila kroz priloge, te tako imala sve strane, postižući

¹ Sve je to koincidiralo sa protestima zbog čega će pojedinci autorku priloga, ujedno i ovog rada, kasnije pokušati diskreditirati tvrdnjama da je ponudila incijalnu kapslu za proteste.

izbalansiranost i relevantnost. Efektno je otvorena, izjavama četvorice kantonalnih premijera o ostavkama. Efektno je i zaključena. U studiju se pojavila nova gošća. Urednica je, naime, prihvatila molbu jedne demonstrantice da se pojavi uživo i to je izvrstan primjer komunikacije s javnošću. Žena se predstavila - Svetlana Nedimović, doktor političkih nauka, nezaposlena. Na protestima je od prvog dana. Dovoljno za najbolji demanti svima koji su tvrdili da su protesti u cjelini manipulacija, politički nastrojani, usmjereni protiv Bošnjaka, da su na protestima huligani. Urednica je mudro zaključila emisiju, a Svetlana Nedimović dala prvu informaciju o skorom formiranju plenuma, da bi građanski zahtjevi bili artikulirani.

U danima, pa i godinama koje će uslijediti, Federalna TV propratit će sve bitne detalje u vezi s protestima. Formiranje plenuma, pa i njihovo tiho nestajanje, smjenu ministra sigurnosti BiH Fahrudina Radončića, procesuiranje i kaznu za Gorana Zubca direktora SIPA-e, presude demonstrantima. Čini se posebno interesantnim prilog emitiran deset godina poslije protesta, 7.februara 2024. godine. Ponovno su ispred zapaljenje zgrade Vlade Tuzlanskog kantona bili radnici, ali njih nekolicina iz DITA-e, Polihema, Fabrike obuće Aida... „, Ako sudimo po tome, samo smo nezadovoljni mi, nas šaćica ovdje prisutnih. Onda mi živimo u državi blagostanja“ rekao je Sakib Kopic, predsjednik Sindikata solidarnosti.

10.3. ANALIZA IZVJEŠTAVANJA DNEVNIH NOVINA

„Počela je nova Husinska buna“, „Demonstranti palili sve pred sobom“, „Nudili nam zlatne kašike, a sada ne daju ni lopate za kontejnere“, „Protesti koji su p(r)otresli BiH“, „Ako je pljačka biznis, i pobuna je nasilje“, „Ovo neće stati prije kraja“. Ovo su samo neki od naslova iz bh. dnevnih i sedmičnih novina koje su urednici plasirali 2014. godine u vrijeme protesta koje je i štampa pomno pratila, posebno u udarnim danima, 6., 7. i 8. februara. Za ovaj rad analizirano je izvještavanje lista **Dnevni avaz i Nezavisnih novina**.

Avaz je prvi broj dnevnog lista pod nazivom **Dnevni avaz** štampao u oktobru 1995. godine. Bio je dio kompanije Avaz vlasnika Fahrudina Radončića (CIN, 2023). Svoj „Avaz roto press“ Radončić će, prema podacima Centra za istraživačko novinarstvo, prodati supruzi Azri, nakon brakorazvodne parnice, za 200 miliona KM. Iako nema zvaničnih podataka o čitanosti, može se reći da je Avaz 2014. godine bio najpopularnija dnevna novina, barem ako se uzme u obzir odjek koji su imale objave pojedinih tekstova Dnevnog avaza. Treba reći da je to vrijeme i kada jačaju

portali kao vid online medija, opada čitanost štampe, pa je Dnevni avaz pred proteste 2014. godine, uz novinu, imao i portal, tako da su sve vijesti sa protesta bile na portalu po satnici događanja, primjera radi za Sarajevo: **12.42** - U ovom trenutku blokirana je glavna saobraćajnica.; **14.00** - Od 30 privedenih trenutno je 15 pušteno kućama.; **16.45** - Demonstranti su blokirali raskrslu na Skenderiji i Alipašinu ulicu gdje se masa upravo zaustavila.

Bitno je reći da je osnivač Avaza Fahrudin Radončić u to vrijeme ministar sigurnosti BiH, da su ga prozivali kako i dalje upravlja novinom, te je zbog toga Dnevni avaz imao kritike, pa je za e-novine Udruženja BH novinari Paulina Janusz napisala da je „u promociji gazde prednjačio Dnevni Avaz“. Malo nakon udarnih protesta odgovorio je glavni i odgovorni urednik Avaza Fadil Mandal iznijevši da je novina izvrsno prodavana, te da imaju rast posjeta na portalu. „To je dobar pokazatelj da li su čitatelji zadovoljni. Trudili smo se da pokažemo sve strane, damo što više priča sa terena, imali svoje izvještaje iz svih dijelova zemlje.“ I uistinu Avaz u to doba ima dopisnike iz svih velikih gradova BiH, pa i manjih sredina.

Uglavnom, u danima koji će uslijediti, dnevni list Dnevni avaz štampat će brojne tekstove o samim protestima, zahtjevima radnika, uz podsjećanje na uzroke protesta, ali ponuditi i kolumne, komentare, intervjue sa stranim zvaničnicima. Kreću već 6. februara kada, uz dnevnoaktuelni tekst o dešavanjima u Tuzli dan prije i riječi demonstranata „Koliko god nas je ovdje malo nas je“, donose i komentar Vlastimira Mijovića naslova „Tuzlanski fitilj“. Mijović piše „Fitilj ogorčenja konačno je potpaljen“ i dodaje kako bi se mogao proširiti diljem BiH, jer su svuda isti problemi. „Svuda su fabrike opustošene, a privatizacijska mafija, u saradnji s politikom, preduzeća je ogulila do gole kože. Liste nezaposlenih stalno se produžavaju“ stoji u komentaru Mijovića, što je bila istina tog doba i lako provjerljiva, baš kao što je danas lako provjerljivo da mladost masovno odlazi.

7. februara Avaz daje veliki prostor tekstu u kojem prenose šta je ministar sigurnosti BiH Fahrudin Radončić rekao noć prije na Face TV-u kod Senada Hadžifejzovića. Kroz naslov ga citiraju „Nema govora da je ovo državni udar, ovo je udar na nesposobnu vlast i korupciju“. U tom razgovoru Radončić je izrekao krupne riječi optuživši tuzlanskog kantonalnog premijera da gura policiju na narod, a Avaz ga doslovce citirao: „Tamo ima jedan politički bandit koji se zove Čaušević, namjerno koristim teške riječi, jer između njegove fotelje i mase povrijeđenih policajaca i građana, on je birao svoje fotelje“. Općenito, Avaz je dao mnogo prostora Fahrudinu Radončiću, što je

zbog činjenice da je taj list osnovao, bilo i očekivano, pa su prenijeli i stavove Saveza za bolju budućnost BiH (SBB) lidera Fahrudina Radončića, kao odgovor Stranci demokratske akcije (SDA) koja je u startu okrivila Radončića za organizatora nereda. „SBB nije organizator, ali smo uz opravdani narodni revolt!“ prenio je reakciju Avaz, ali su je prenijeli i drugi mediji. Danima poslije, iz izjava i Radončića i drugih političara, očito je bilo da se situacija u vlasti na državnom nivou komplicira, a u vlasti su tada bili i SDP i SBB. U to vrijeme, i to 8.februara Dnevni avaz prenosi stav Centara civilnih inicijativa (CCI) koji podržavaju bunt, prenosi riječi osnivača Facebook grupe Udar Aldina Širanovića koji poručuje „Nismo huligani već nezadovoljni građani“, donosi tekst naslova „Narod otjerao Čauševića“ prenoseći da je nakon velikih protesta u Tuzli 7.februara, kantonalni premijer Čaušević „oko 16.00 sati podnio ostavku.“

Treba reći da je Dnevni avaz prvi demantirao vijesti o pronalasku droge među demonstrantima, prvo na svom portalu, a onda i u novinama. Štampaju tekst nadnaslova „MUP KS demantirao političare iz SDA i SDP-a“ i naslova „Nikšić i Izetbegović podmeću drogu“. To je opet naišlo na kritiku Pauline Janusz. Međutim, čak i da se prihvati njen stav kako su novine Avaz to objavile kao „odraz potreba njenog (bivšeg) vlasnika Fahrudina Radončića“, svako ko je prošao kroz demonstracije februara 2014. i vidio silu nezadovoljstva na ulici, gdje se Paulina Janusz nije mogla vidjeti, zna koliko je bitna bila objava vijesti da 12 kg droge nije pronađeno među demonstrantima, zbog sprečavanja daljnjeg dizanja tenzija. Osim toga, bitno je pobiti dezinformaciju i zbog novinarske etičnosti. Naslov teksta, međutim, mogao je biti daleko umjereniji, pa bi sigurno vijest bila poštenije shvaćena.

Avaz u istom broju prenosi i reakciju slavne bh. rediteljice Jasmile Žbanić koja je izjavila da „reakcionarni mediji žele prikazati demonstracije kao akciju obezglavljenih ljudi i huligana“ dodavši kako će mediji pokušati obezglaviti ljude. „Jučer su objavili da je kompletan Arhiv BiH spaljen. To je bila laž kojom su pokušali građane okrenuti protiv demonstranata“, zaključila je Žbanić, a Avaz prenio tu njenu reakciju sa portala H-Alter.

U narednim danima Avaz je kroz novinu izvještavao da je federalni premijer Nermin Nikšić odbio dati ostavku, da građani na daljim protestima traže smjenu Vlade FBiH, umanjenje primanja parlamentaraca, povećanje penzija, primanja za nezaposlene. Takav tekst pratile su fotografije demonstranata sa transparentima na kojima je pisalo „Pljačkali ste 20 godina i dosta je“, te „SDA, SBiH, SDP ne mogu više na vlast“. Uslijedio je 13. februar kada je obznanjeno da SDA traži

smjenu ministra Radončića, a on odgovorio press konferencijom. S ove vremenske distance, a uzmu li se u obzir i one fotografije transparenta iz Avaza koje su bila svojevrsna poruka SDA-u, SDP-u i Stranci za BiH, može se ustvrditi da je Radončić imao informacije da se u pozadini razgovara o njegovoj smjeni. Kako god, brojni mediji, Federalna TV, AJB, BHRT, pa i Avaz prenijeli su sa pres konferencije Radončićevu rečenicu: „Nema te političke ili ministarske ucjene koja će me natjerati da tučem vlastiti narod“.

Poslije toga Avaz je nastavio izvještavati da demonstranti i dalje traže smjenu federalne Vlade, da su na ulicama „oni kojima je oduzeto dostojanstvo“, donosili su i intervju sa stranim diplomatama poput Volfganga Petriča, bivšeg visokog predstavnika. „Duboko sam uvjeren da su ovi protesti historijska šansa za BiH“ izjavio je Petrič za Avaz, iznoseći kako ratno bh. vodstvo ima strah da bi više Evrope u BiH dovelo do njihovog kraja. „Oni se boje Sanader efekta“ rekao je Petrič za Avaz. Za objavu teksta urednici Avaza dali su prostora i akademiku Muhamedu Filipoviću koji je napisao da „bez protesta ni Amerika ne bi danas bila normalna država“ i da je interesantno kako se mnogi pretjerano uzbuđuju zbog šteta koje su nastale u protestima i koje su nedopustive, ali „da ti isti nikada nisu pomislili na ogromne i nesamjerljive štete koje su uzrokovali oni koji su vodili državu i to od rata na ovamo“. Bilo bi korisno da je ovaj tekst akademika Filipovića pratio tekst Avazovog novinara o činjenicama u vezi sa štetom načinjenom u protestima, pa zašto ne i onim štetama uslijed propalih privatizacija. Barem onoliko koliko se u tom trenutku o štetama moglo znati. Sa protesta u narednim danima Dnevni Avaz će ponovno isticati negativne komentare upućene federalnom premijeru, „Nikšiću, dosta nam je šuplje“, pa poruke sa transparenta Zlatku Lagumdžiji tadašnjem lideru SDP-a zaključujući „ovo neće stati prije kraja“, ali bez reakcija prozvanih, na primjer Nikšića.

SARAJEVO Građani i jučer na ulicama tražili ostavke loše vlasti i poručili

Ovo neće stati prije kraja

Misle li političari da se ovo može trpjeti? Ne može, kaže Beganović • Na transparentima ispisali: „Druže Zlatko, jedemo ti malter“, „Nikšiću, dosta nam je šuplje“

Masovni protesti građana ni jučer nisu zaobišli Sarajevo, uz redovne transparente „Vlada FBiH dole!“ Oko 300 najupornijih demonstranata blokiralo je centar grada, glavnu saobraćajnicu kod Higijenskog zavoda, ponavljajući da neće odustati od zahtjeva - ostavke loše vlasti.

Nemaju perspektive

Građani su se, kao i prethodnih dana, oko 12 sati počeli okupljati ispred zgrade Predsjedništva BiH... Sarajlija Refik Beganović,

Poruka radnika „Hidrogradnje“

Građanka s plakatom jučer ispred Higijenskog zavoda

Slika 5. Dnevni Avaz: Poruke političarima (Dnevni avaz, 2014)

Avaz je pratio i formiranje građanskih plenuma. Kroz tekst o prvom plenumu dat će fotografiju kojom će isforsirati Radončića, a ponudili su fotografiju studenta sa transparentom na kojem je pisalo: „Izetbegović, Nikšić, Budimir, ako nemate doma, obezbijedit će vam ih Radončić“. Sve to nije bilo dovoljno za promjenu mišljenja o prekomponovanju u vlasti. Fahrudin Radončić je s pozicije ministra sigurnosti BiH smijenjen samo mjesec poslije, 13.marta 2014. godine (Klix, 2014), a Avaz će dati tu vijest kroz tekst s naslovom „Zlatko i Bakir uz pomoć Dodika smijenili Radončića“ (Avaz, 2019). U tom tekstu bile su samo izjave onih zastupnika državnog Parlamenta koji su glasali protiv smjene Radončića ili bili suzdržani. Istina, bila je i izjava Mladena Bosića iako je SDS glasao za smjenu, ali dat je dio izjave u kojem Bosić kritikuje SDP i SNSD tvrdeći da su sve smjene rezultat dogovora Dodik- Lagumdžija. Nijedne izjave najžešćih oponenta Radončiću koji su bili ZA smjenu u tekstu nije bilo, osim podatka da je SDA tražila smjenu uz naveden razlog. Godinama poslije Dnevni avaz će uvijek na godišnjice i drugim povodima davati medijski prostor za priču o protestima 2014. godine.

Nezavisne novine izlaze od 1995. godine. Njihov osnivač bio je Željko Kopanja na kojeg je 1999. godine u Banjoj Luci izvršen atentat podmetanjem eksploziva pod automobil, nakon čega su mu amputirane obje noge. Kopanja je preminuo 2016.godine od srčanog udara, a Nezavisne i sad traju. Prateći portal imaju od 2000. godine.

U danima protesta u BiH ponudile su primjetno manje tekstova koji su govorili o protestima u BiH u odnosu na Dnevni avaz. Nezavisne su, naime, novine koje pokrivaju cijelu BiH, ali su sadržajem

više okrenuti bh. entitetu Republika Srpska iz kojeg daju više informacija. Ipak, proteste su pokrili ključnim vijestima u ključnim danima protesta, 6.7.i 8.februara (Nezavisne novine, 2014). Na portalu, kao i Avaz, prate događanja, najprije u Tuzli, po satnici, onako kako se stvari na terenu dešavaju. **12.58** –demonstranti su probili kordon policije, pred ulazu u zgradu TK pale svijeće za ministre; **21: 10.** - 102 povrijeđena policajca; **21: 15.** - Završeni protesti u Tuzli, policija rastjerala demonstrante.

Slične tekstove daju i na portalu i u novinama, na portalu samo nešto kraće. U prvom tekstu o protestima štampanom u Nezavisnim 7. februara pod naslovom „Socijalni nemiri potresaju Federaciju BiH“ pišu da je dan prije bio najdramatičniji u Tuzli, te da i najveći svjetski mediji prenose vijesti iz Federacije BiH (Reuters : “Ovaj događaj je odraz dubokih socijalnih problema“), što navodi na razmišljanje da se preciznim lociranjem Federacije valjda šalje poruka da Republiku Srpsku protesti ne dotiču. U prvim izvještajima Nezavisnih nema izjava političara osim one ministra sigurnosti BiH Fahrudina Radončića koji poziva da se preispita intervencija policije u Tuzli.

Slika 6. RS protesti ne dotiču (Nezavisne novine, 2014)

Već naredni dan imaju izjave člana Predsjedništva BiH Željka Komšića koji naglašava da „Ovo nije politički podstaknuto“, Radončića da se dešava „antikorupcijski cunami“ i potpredsjednika FBiH Mirsada Kebe da na „sceni nisu demonstracije, već nasilje nad državom“. Daju uredno i izjave učesnika protesta kroz različite gradove.

BN TV, Radio Slobodna Evropa i drugi vodeći mediji u državi informisali su o protestu podrške radnicima Tuzle Udruženja građana Oštra nula i Helsinškog parlamenta građana Banje Luke u Banjoj Luci (Halimović, 2014). Oni su izjavili da žele podsjetiti „vlasti na sve naše obespravljene radnike i uništene privredne gigante“, jasno dajući do znanja da niti jedan dio BiH nije imun od sumnjivih privatizacija i višegodišnje pljačke građana. Za razliku od njih Nezavisne su kroz kraće tekstove na portalu, te vijesti u novinama, objavile da su protesti podrške „demonstrantima u Tuzli i Federaciji BiH“ održani i u Banjoj Luci i Brčkom. U sklopu jednog od tekstova o „protestima u Federaciji BiH“ od 13. februara, s naslovom „Prijavljen napad na ustavni poredak“, prenijeli su izjavu ministra unutrašnjih poslova RS Radislava Jovičića koji je rekao da je „MUP u kontaktu sa predstavnicima RS koji rade institucijama BiH i daje im informacije o stanju bezbjednosti u Sarajevu“. Dali su i tekst u kojem prenose dijelove intervjua koji je Visoki predstavnik Međunarodne zajednice u BiH Valentin Inzko dao za bečki Kurir. Prenose da je Inzko negirao da „gori“ Balkan i da je ukazao da Srbija „dobro napreduje“, te citiraju njegovu izjavu u dijelu koji se odnosi na demonstrante „Nosioци protesta su uglavnom Bošnjaci, Muslimani“. Bitno je reći da su ovu izjavu prenijeli i drugi mediji u BiH.

U daljem izvještavanju Nezavisne su dale sve vijesti koje su bile reakcija na održane proteste, pa je praćeno i dešavanje u vezi sa zahtjevom za smjenom ministra sigurnosti Radončića. U tekstu koji potpisuje Nihada Hasić, reporterka Nezavisnih iz Sarajeva, profesionalno i kvalitetno izbalansirano, javnost je upoznata da je predsjednik SDP-a Zlatko Lagumdžija prihvatio prijedlog za smjenu ministra sigurnosti Radončića „jer nije radio svoj posao kako bi zaštitio uništavanje institucija tokom protesta građana u FBiH“. U istom tekstu Radončić odgovara „Lagumdžija je prepadnut od naroda“. Reporterka Hasić potpisuje i drugi tekst dat tog dana kojim izvještava o posjeti šefa diplomatije Turske Ahmetu Davutoglua Sarajevu gdje se sastao sa tri člana Predsjedništva BiH. Hasićeva u vrhu citira Davutoglua koji kaže „Pozitivno je što protesti građana nemaju etnički i vjerski predznak“. Ovakve izjave u trenutku kada su građani na ulicama, a nezadovoljni su sigurno u cijeloj BiH, su smirujuće i itekako potrebne.

Značajnu pažnju Nezavisne novine posvetile su Miloradu Dodiku, tada predsjedniku Republike Srpske, i njegovom osvrtu na proteste, 23. februara 2014. (Nezavisne, 2014). U dugom tekstu prenose niz njegovih izjava koje je izrekao u zajedničkoj emisiji Radio Beograda i Radija Republike Srpske. Nezavisne i u naslovu citiraju Dodika rečenicom „Dodik: Protesti u FBiH

politički motivisani“. Dakle, pisanje je to koje ukazuje na ponovne podjele i dalje crtanje entitetske linije, pa i kad je u pitanju dešavanje naroda. Kroz dalji tekst Nezavisne prenose da je cilj protesta da se „obezbijedi promjena političke strukture u BiH“ i da pojedine grupe „žele da proteste iz Federacije prenesu i destabilizuju Srpsku“. U nastavu svog djelovanja i objavljivanja i Nezavisne su novine propratile ključne momente i to smjenu ministra sigurnosti, formiranje građanskih Plenuma, a u godinama koje će slijediti i godišnjice februarskih protesta. Za ovaj rad vrijedi spomenuti kolumnu štampanu u Nezavisnim novinama, a koju ne potpisuje njihov novinar, već publicista Đorđe Latinović. Kroz tekst, štampan 20. februara, Latinović ukazuje da je sada očekivati kontrarevoluciju „oporavljenih snaga“, jer se u „u pauzi protesta, iza političke scene odvija borba“. No, bitnije od toga je reći kako autor na stranicama Nezavisnih jasno iznosi da su protesti u FBiH dio opšte slike katastrofalnog stanja u cijeloj zemlji i da se mogu desiti u svakom njenom dijelu. Zaključuje da političku scenu u BiH treba provjetriti, defeudalizovati. „Inače, na kraći rok biće bolje, na duži rok može biti puno gore!“ piše Latinović, a deceniju poslije, s pravom se može reći da je BiH u godinama koje će uslijediti nakon protesta, svjedočila gorem.

10.4 ANALIZA JAVNE KOMUNIKACIJE PREDSTAVNIKA VLASTI

Katastrofalno stanje u cijeloj zemlji očitivalo se i **kroz istupe političkih funkcionera koji su predstavljali vlast u BiH 2014. godine**. Najblaže rečeno komunikacija vlasti prema građanima i javnosti bila je nejedinstvena, često zbunjujuća, jer ih je javnost gledala kao jedno, a oni se međusobno optuživali, pa je u dobroj mjeri ta kakofonija iz zvaničnih institucija doprinosila daljnjem usloznavanju situacije.

Na nivou BiH u vlasti je bilo čak sedam stranaka. Iz Federacije BiH: SDP BIH, SDA, HDZ BIH, HDZ 1990, a iz Republike Srpske: SNSD, SDS i DNS. Dvije godine kasnije iz vlasti će biti izbačene SDA i SDS, a u vlast ulazi Savez za bolju budućnost BiH i Socijalistička partija RS. Tada ministar sigurnosti BiH postaje Fahrudin Radončić kojeg će dočekati prvo protesti za JMBG pred Institucijama BiH 2013., a onda i veliki protesti 2014. godine. Iako ministar sigurnosti BiH nema operativnu nadležnost nad policijama Federacije BiH i Kantona, mediji su, zbog opće složenosti sigurnosne situacije u više gradova BiH, najprije zatražili izjave Radončića. Nekadašnji novinar Radončić nije odbijao medije i može se s pravom reći da je bio najčešći govornik tih dana u brojnim medijima države. Prve informacije daje već 6. februara i to, interesantno je, za RTV Slon (RTV

Slon, 2014), lokalnu tuzlansku tv stanicu, koja je među prvima imala izjavu državnog ministra sigurnosti, a što ide u prilog i njima i ministru, jer je u tom trenutku RTV Slon izuzetno gledana televizija u Tuzlanskom kantonu, a protestna dešavanja krenula su baš iz Tuzle. Dan poslije, dakle 7. februara, kada već gori u Sarajevu i drugim gradovima BiH, Radončić će biti gost uživo u najgledanijem talk show-u države, u Centralnom dnevniku sa Senadom Hadžifejzovićem na FACE TV. Urednik otvara razgovor pitanjem „u glavu“: „Šta je ovo?“ Radončić odgovara: „Ovo je rezultat 17 godina korumpirane vlasti. 17 godina uništenih Konjuha, DITA-e, Skenderije, velikih sistema koje su pojeli partijski tajkuni“. Dobar je to ulazak u razgovor kojim jedan političar odmah ukazuje na uzroke protesta koji su pogodili BiH. Radončić općenito dobro govori, ima dobar medijski nastup, kazuje ciframa i drugim argumentima koliko je bilo prljavih privatizacija u BiH u 18 godina nakon rata, da je ono što na ulicama gledamo rezultat zloupotrebe radnika i neimaštine, ali često naginje krupnim izjavama koje ponekad previše vuku teatralnom, poput: „BiH je pogodio antikorupcijski cunami!“. I dok s jedne strane ministar poziva građane na smirenje, apelira da ne pale zgrade i kazuje „Ako napadnete svoje Predsjedništvo, rušite svoju državu“, s druge strane u jednom trenutku koristi terminologiju koja je poprilično uvredljiva i to za kantonalnog premijera Suada Čauševića (SDP) u Tuzli, jer kaže „Tamo ima jedan politički bandit koji se zove Čaušević“. Jezik je to u najmanju ruku neprimjeren ministru sigurnosti, pogotovo kada s druge strane nema Čauševića. S tim u vezi Radončić će reći i da „nikada neće dozvoliti da jedan policajac izgubi glavu braneći lošu vlast“, pa iako se takav stav očekuje od ministra sigurnosti BiH, pomalo je politikanski obojen. Danima poslije bh. javnost će gledati međusobni komunikacijski okršaj dotadašnjih saveznika u vlasti, pa će SDP optužiti SBB i Fahrudina Radončića za organizatore protesta, te za neblagovremeno postupanje, a Radončić se braniti tvrdnjom da nema nadležnost da upravlja policijom kako se od njega očekivalo, što je i tačno. Sve će na najbolji mogući način iskoristiti SDA koja nakon smjene Radončića ulazi u vlast. Ipak, očito zbog ranije profesije svjestan bitnosti medija, Radončić je koristio sve vidove komunikacije s građanima, istupe po pozivu medija, gostovanja uživo, telefonske i pisane izjave kroz saopćenja, organiziranje press konferencija bilo u ulozi ministra sigurnosti BiH ili odvojeno kao predsjednika SBB-a.

Uz Radončića, najtraženija osoba u BiH za istupe tih dana bio je premijer Federacije BiH Nermin Nikšić (Istinomjer, 2014), koji se suočio s najtežim protestima za jednog premijera nakon završetka rata 1995.godine. Prvobitno, premijer nije istupao javno, iako se očekivalo promptno obraćanje javnosti, i od starta mu se zamjera zakašnjela reakcija. To kašnjenje je trajalo do 7.

februara predvečer kada je premijer sa saradnicima organizirao press konferenciju, a potom i istupio uživo kod Senada Hadžifejzovića u Centralnom dnevniku. Nermin Nikšić imao je dosta umjerene nastupe, i tu večer i kasnije kroz intervju na Federalnoj TV i u drugim medijima. „Prihvatam da su ljudi nezadovoljni, pa i dio svoje odgovornosti“ reći će Nikšić, što je smirujuća izjava u trenutku kad gori u Sarajevu, Tuzli također. Uporno je odgovarao narednih dana na pitanje da li će dati ostavku. „Onog trenutka kad se u skladu sa Ustavom i Zakonom pojave osobe koje imaju legitimitet da mogu nastaviti i preuzeti funkcionisanje Federacije, mi smo spremni da ustupimo te pozicije“ precizirao je Nikšić na Federalnoj TV 10. februara. Iznio je i nove detalje o susretu sa predstavnicima demonstranata, rekao da je i sama Vlada podnijela niz prijava zbog kriminala u privatizaciji, te poentirao „ To stoji u ladicama pravosuđa“. Protesti su nastavljeni, a sa ove vremenske distance, iz medijskih izvještaja vidljivo je da se sa svakim novim danom produbljavao jaz i stvarao sve veći raskol unutar vladajuće koalicije, koji je SDA iz opozicije zdušno podržavala. Premijer Nikšić uputio je 11. februara i otvoreno pismo ministru sigurnosti BiH i predsjedniku SBB-a Fahrudinu Radončiću (Klix, 2014). Pismo oštro, puno izravnih poruka ministru, optužujućih detalja. Iz pisma gotovo da izbija ljutnja. Premijer je optužio da su ministrove izjave o nenadležnosti Ministarstva da spriječi paljenje zgrade Predsjedništva BiH i drugih, u momentu kada su ugroženi životi policije i građana „ljudski nedostojanstvene i bezobrazne, a politički neodgovorne i nedržavničke. “Predložio je ministru da ne koristi probleme ljudi za vlastitu promociju, da u te svrhe ne koristi novine Dnevni Avaz i TV Alfa, njegovu stranku podsjetio da je tri puta „obarala Zakon o prekršajima koji predviđa drakonske kazne za izrabljivanje radnika“, pozvao je Radončića da zajedno predaju Tužilaštvu spisak spornih privatizacija, s tim da će sam premijer tu dodati i privatizaciju grafičke kuće OKO, te „privatizacijsko-stečajni cunami koji je sa lica zemlje obrisao firmu Alhos Sarajevo“. Na koncu Nikšić je pozvao Radončića da reaguje, tražeći od njega : „Ili radite svoj posao ili dajte ostavku“.

Izjava koja nije dobro donijela ni Nikšiću ni javnosti je izjava o pronađenoj drogi, odnosno „speedu“ među demonstrantima, kako je premijer rekao gostujući na FACE TV i osvrćući se tako na pisanje portala klix.ba i izjave iz MUP-a Kantona Sarajevo o pronađenih 12 kg droga na protestima. Ispostavit će se, kako je već objašnjeno u ovom radu, da je portparol MUP-a Irfan Nefić najprije za agenciju Anadoluja izjavio sljedeće: „Samo da dodam da je policija oduzela tokom održavanja protesta 12 kilograma droge spida, koju su neki pokušali da rasturaju“. Kasnije će Nefić sam demantovati ovu vijest iznoseći kako je govorio o 12 kg droge pronađenim na Ilidži,

a ne među demonstrantima. No, šteta je već napravljena, portali prenijeli vijest, političari je u istupima koristili. Danima iza ove izjave federalnog premijera, a onda i Bakira Izetbegovića koji je ustvrdio isto o drogi među demonstrantima, u javnosti su se pojavljivali transparenti s tekstem „Kako vas nije speed!“

Slika 7. Transparenti sa protesta (Tuzlanski, 2014)

SDP, stranka iz koje je predložen federalni premijer, također se press konferencijom obratila javnosti kao svojevrsna podrška federalnoj Vladi, a Zlatko Lagumdžija lider partije, pozvao istražne organe da utvrde ko stoji iza huškanja ljudi. I on i Bakir Izetbegović (SDA) govorili su o odgovornosti Radončića.

Također, Izetbegović će kroz gostovanja u CD-u i na Federalnoj televiziji ustvrditi kako neće dati ostavku, borit će se „za stabilnost države“, te reći da je sam donio 200 miliona maraka u BiH koje su iskorištene u RS-u gdje su ljudi, povratnici valjda, od toga nabavili krave i kokoške. Uslijedila je reakcija voditeljice Dnevnika FTV-a i pitanje: „Zašto ne otvaramo fabrike gospodine Izetbegoviću?“, ali ono što je do tad rekao bilo je dovoljno da Izetbegovića danima poslije kritikuju i na ružan način karakteriziraju na društvenim mrežama. To i riječi da se, nakon ovoga u BiH, šoping centar koji je trebao „zaposliti 400 mladih ljudi, neće otvoriti“, te da je upitno otvaranje prodavnice modne kuće ZARA, obilježiti će komunikaciju Bakira Izetbegovića na protestima 2014. i to je jedino što i danas, deset godina poslije, ljudi uporno citiraju iz vremena protesta.

Drugi član Predsjedništva BiH Željko Komšić bio je u svom nastupu na FTV, rijetkom tih dana uživo, daleko umjereniji i doimalo je da svojim izjavama nastoji smiriti tenzije. Komšić je rekao kako ne vjeruje da protesti imaju političku pozadinu, da je opravdan bunt ljudi koji dugo tinja, da paljenje i uništavanje imovine ubija suštinu protesta, ali i da nosioci javnih funkcija iz protesta mogu izvući ozbiljnu pouku.

Od političara iz bh. entiteta Republika Srpska prvih dana reakcije nije bilo nikako. Milorad Dodik predsjednik RS-a sve je ustalasio rekavši kako je namjera da protesti budu prenešeni na Republiku Srpsku kako bi i ona bila destabilizirana. Na ruku Dodiku išle su, neozbiljne i nimalo primjerene situaciji, izjave pojedinih političara iz SDA koje su se u jednom trenutku svele na komentare - sve je ovo protiv Bošnjaka. S tim u vezi vrijedi podsjetiti na vrlo nepromišljenu izjavu koji je dao visoki predstavnik Valentin Inzko za bečki Kurir rekavši da su „nosioci protesta uglavnom Bošnjaci, Muslimani“ što je dolilo ulje na sve požare tih dana.

Tako je SDA izdala saopćenje 8. februara u kojem će navesti „Javnosti skrećemo pažnju na činjenicu da su nasilni protesti organizirani isključivo tamo gdje Bošnjaci čine većinu. SDA ponavlja da neće dozvoliti dodatne etničke i teritorijalne podjele zemlje“, kao da ih već takvim saopštenjem sama ne generira. Ovo je pratila izjava Bakira Izetbegovića koji je rekao da se napad na institucije, atak na državu i kaos dešava „samo tamo gdje je teritorije branila Armija BiH i gdje danas žive Bošnjaci“, a slijedio ga je njegov stranački kolega Sadik Ahmetović, potpredsjednik SDA. „Unio se jedan kaos i anarhija u prostor gdje žive Bošnjaci“ izjavio je Sadik Ahmetović u intervjuu za Oslobođenje (Istinomjer, 2014) i dodao „Imam neke informacije da je grupa navijača FK ‘Slavije’ iz Istočnog Sarajeva izvršila paljenje Predsjedništva, odnosno zastave BiH“ što je istinski primjer pokušaja manipulacije građanstvom širenjem neistina. A neistina je da su protesti bili samo na području na kojem su Bošnjaci većinski, baš kao što je do danas ostala nepotvrđena informacija o bilo kakvom namjenskom kretanju navijača Slavije na protestima. Naprotiv, za paljenje zgrade Predsjedništva BiH osuđen je Nihad Trnka. Sve to će prof. dr. Asim Mujkić kroz razgovor na Al Jazeera uokviriti, već u danima protesta, iznoseći šta se krije iza ovakve naracije. „Oni su elita koja godinama funkcionira sljedeći ideologiju etnonacionalizama. Oni su uvijek znali da kada zagusti, imaju tu važnu polugu etno-nacionalne mobilizacije“ zaključio je profesor Mujkić. Reagirao je javno i otpravnik poslova Ambasade SAD-a u BiH Nicholas Hill iznijevši na svom blogu kako su sramotni pokušaji političkih lidera iz oba entiteta da zloupotrebe pravo građana

ne demonstracije podsticanjem strahova i etničkih tenzija. Istakao je da su političke lažne priče „uvreda za građane koji se istinski trude da zemlja napreduje, uprkos preprekama koje je nametnula politička elita koja je izgubila dodir sa stvarnošću“ (Al Jazeera Balkans, 2014).

Iz ostalih institucija koje su bile shodno nadležnosti pozvane da govore, a i prozване od demonstranata, najprije je vladao muk, barem onoliko koliko su šutjeti mogli, a to je bilo do trenutka u kojem su im demonstranti zakucali na vrata, na primjer kantonalnih Vlada. Sudeći po brzini kojom su podnosili ostavku dalo bi se zaključiti da su se političari prvi put uistinu prepali mase nezadovoljnih, pa je javnosti preko press konferencije vijest o ostavci saopštio najprije premijer TK Suad Čaušević, potom Suad Deljković premijer Kantona Sarajevo putem izjave za FTV, onda Hamdija Lipovača kroz obraćanje Skupštini USK. Premijer Zeničko-dobojskog Kantona Munib Husejnagić nije se usudio izaći pred masu. Umjesto njega vijest da će podnijeti ostavku okupljenim demonstrantima saopštio je jedan pripadnik specijalne jedinice policije Ze-Do kantona.

Na koncu, vrijedi reći da su na samom startu protesta, iako suočene s najviše posla, kantonalne policijske strukture dobro komunicirale s medijima, pa tim i sa javnošću. Prosto se osjetilo da imaju red, da već imaju ustaljenu praksu izvještavanja i tu je prednjačio Kanton Sarajevo čiji je portparol, a u to vrijeme bio je Irfan Nefić, svakodnevno komunicirao sa medijima. Kasnije policija neće imati vremena za brojne izjave, ali će uredno, svakodnevno, javnosti biti plasirane vijesti o broju povrijeđenih i sličnom. Svojevrsna mrlja na postupanje iz Kantona Sarajevo bit će izjava ministra unutrašnjih poslova Nermina Pećanca koju su ponudile agencije, a prenijeli drugi mediji. On je izjavio da su „huligani plaćeni za nasilje“. Nesmotrena je to izjava koja se ne treba dovoditi u vezu s policijom, već isključivo s političarem na poziciji ministra MUP-a.

Bilo je još vrlo nepromišljenih izjava iz političkih redova, pa bi se među najgore mogle svrstati ona koju je u programu FTV- izrekao Rasim Omerović načelnik Kalesije nazvavši demonstrante narkomanima: „To je grupa narkomana koji su došli i danas da prave okupljanje“ i druga koja pripada potpredsjedniku Federacije BiH Mirsadu Kebi. On je u izjavi za FACE TV 8.februara rekao: „Nisam vidio borbe, nisam vidio ozbiljne ljude. Vidio sam neke ljude koji su drogirani“. Rekli bismo da je ovo tipičan primjer izjave za političko samoubistvo. Još jedna izjava se izdvojila iz 2014. i vremena protesta. Riječ je o izjavi tada prvog policajca Federacije BiH, Dragana Lukača,

direktora Federalne uprave policije koju je prenijela TV1. Lukač je u federalnom Parlamentu pričao o svom frizeru koji mu je pružio savjet: „Jako dobro slušam šta mi kaže moj frizer. Što niste, kaže, zgrnuli tamo u Miljacku SVE“ (Oslobođenje, 2014). U situaciji kad, prema podacima upravo Lukača, od 5.do 20. februara na ulice izađe više od 42.000 ljudi, ozlojeđenih do krajnjih granica, ova je izjava ružno neozbiljna, neprimjereno prilici bahata, ne odaje utisak da ju je kazuje prvi čovjek Federalne uprave policije, institucije koja je, uz ostale, trebala raditi upravo na otkrivanju kriminalnih radnji u sumnjivim privatizacijama.

Kroz ovo istraživanje došlo se i do podataka da je Općinski sud u Sarajevu izdao naredbu medijima da ustupe policiji sve snimke i materijale sa protesta. Odmah su odreagirali iz novinarskih Udruženja, a bivši ombudsmen za medije Mehmed Halilović tada je isticao da naredba duboko zadire u medijske slobode, da je politički problematična i nedopustiva. „Tim potezom pravosuđe dodatno ruši kredibilitet novinara. Pokušava da od medija napravi svoj servis. Mediji to ne mogu biti“ istakao je Halilović.

Zbog aktivnosti tuzlanske policije reagirala je i predstavnicu OSCE-a za slobodu medija Dunja Mijatović. Dvoje policijskih službenika su 13. februara zahtijevali od novinara da preda materijal koji je zabilježio tokom protesta u Tuzli. Također su rekli da mora svjedočiti protiv protestanata. Novinar je odbio. „Novinari moraju biti u mogućnosti da slobodno izvještavaju o protestima, bez straha od zastrašivanja“ naglasila je Mijatović u svojoj reakciji.

10.5 ANALIZA JAVNE KOMUNIKACIJE UČESNIKA PROTESTA

Bez straha od zastrašivanja bio je tuzlanski **Sindikata solidarnosti** koji je godinama prije protesta 2014. organizirao niz protestnih šetnji, javnih istupa protiv pljačke u privatizaciji, sporosti pravosuđa, protesta zbog sumnjivih stečajnih postupaka. Javnosti je malo poznato da je taj Sindikat, prije velikih protesta 2014., punih šest godina organizirao mirne proteste pred sjedištem pravosudnih institucija u Tuzli. Koristili su sve mogućnosti dobrog organiziranja da bi ostvarili kvalitetnu komunikaciju sa vlastima, policijom i pravosuđem u borbi za radnička prava koja su im oduzeta. Upravo članovi tog Sindikata, radnici nekad jakog Polihema, Poliolkhema, Guminga, DITA-e i Konjuha iz Živinica bili su prvi ljudi koji su izašli na proteste u februaru 2014.godine.

U intervjuu za ovaj rad predsjednik Sindikata solidarnosti Sakib Ković iznosi podatak da su posljednju konkretnu komunikaciju sa vlastima i to zastupnicima Skupštine Tuzlanskog kantona, imali šest dana prije velikih februarskih protesta. Zahtijevali su da se Skupštini obrati predstavnik Sindikata, ali je napravljena pauza. „U vrijeme prekida zastupnici su najviše raspravljali o tome ko stoji iza nas, koja politička partija ili opcija“ iznosi Ković, obrazlažući da su tako od starta pojedinci pokušavali radnicima, a kasnije svim demonstrantima, da „podvale“ priču o politički instruiranim protestima. Sindikatu na toj sjednici nije dozvoljeno obraćanje zbog čega su oni demonstrativno napustili salu, a Ković poručio kako se sve „može riješiti jedino revolucijom“. Nakon toga kontaktiran je od strane Aldina Širanovića vođe Facebook grupe Udar. Ta je grupa, tvrdi Ković, u tom trenutku imala nekoliko hiljada članova koji su uglavnom tu okupljeni zbog sveprisutne nezaposlenosti. Na protest potom zajedno izlaze članovi Sindikata solidarnosti, članovi FB grupe Udar i Udruženja nezaposlenih koji će se u jednom trenutku naći pred zgradom Vlade TK. Ković iznosi još jedan zanimljiv detalj. Sa premijerom TK Suadom Čauševićem komunicirali su preko posrednika. „Komandant specijalnih snaga MUP-a Tuzlanskog kantona je bio posrednik između nas i Premijera, prenosio mu je naše zahtjeve“. Ković ističe da je premijer izveden na drugi ulaz iz zgrade Vlade i da je eskaliralo zbog pomanjkanje sluha za razgovor s radnicima, te je došlo do pomijeranja mase i pokušaja ulaska u zgradu Vlade nakon čega se dogodila reakcija policije, sukob i kaos.² Istovremeno, protesti se odvijaju u svim većim gradovima BiH.

Ključnu ulogu u međusobnoj komunikaciji demonstranata širom države imale su društvene mreže. Krenulo je sa Širanovićem i Udrom koji je prvobitno bio koordinator na mreži za proteste u Tuzli, a onda su se toj grupi komunikacijom pridružili i demonstranti iz drugih gradova, najviše iz Sarajeva, te preko nje komunicirali. Dakle, Facebook je intenzivno korišten za vrijeme trajanja

² „Ubrzo policija počinje hapsiti demonstrante. U tom trenutku sjedili smo na raskrsnici, prilaze nam i hapse nas. Ostaće mi vječno urezana u pamćenje slika kada me specijalac predaje običnom starijem policajcu, kome se u tom trenutku ruka, kojom me je držao, nenormalno tresla. Shvatio sam da mu nije svejedno, da mu nije bilo nimalo prijatno što se u tom momentu nalazi na tom mjestu. Dok smo čekali kombi specijalaca da nas kao uhapšenike prevezu do MUP-a TK, imao sam bezbroj telefonskih poziva novinara, on mi je dozvolio da sa njima razgovaram, mada sam u tim razgovorima osuo pravu paljbu na policiju“ izjavio je predsjednik Sindikata solidarnosti Sakib Ković u intervjuu za ovo istraživanje.

protesta koji su putem te platforme dijelili sve bitne informacije, obavještavali o novom terminu sutrašnjeg protesta, mobilizirali ljude da im se pridruže.

Komunikacija na mrežama bila je često obojena jedom. Kroz komentare se osjetio jak animozitet prema političarima općenito, poruke su bile raznolike, od traženja smjena ljudi u pravosuđu, procesuiranja pojedinih stečajnih upravnika (prednjačili su u tome Tuzla i Bihać), do traženja ostavki premijera, ministara, uglavnom članova Vlada.

Za to vrijeme mediji, istina ne svi, su ulazili u fazu u kojoj su barem na neko vrijeme podlegli izjavama iz političkih krugova. Pa bilo da se to dogodilo slučajno ili namjenski sve češće se u medijima moglo pročitati ili čuti pitanje – ko se krije iza protesta? Televizije su, srećom imale glavu i ton demonstanata na ekranu, pa se u jednom trenutku od žene, koja je bila u grupi koja je opkolila Kantonalno tužilaštvo u Sarajevu, moglo čuti otkud nezadovoljstvo. „Poslije puštanja djece (uhapšeni demonstranti, op.a.) drugi zahtjev je, koji ljudi ne rade, pod hitno na socijalu. Koliko toliko. Da imam od čega živjeti. Bez toga ne idemo kućama!“ poručila je demonstrantica kroz izjavu emitiranu u emisiji Federacija danas Federalne televizije.

Vrijedi reći da je vizuelna komunikacija demonstanata bila raznolika, nije bila jedinstvena. Na transparentima, banerima, na grafitima koji su znali osvanuti tu i tamo, nije bilo jedne povezujuće niti, nekog zajedničkog slogana, kakav je bio ranije na nekim protestima, poput protesta 2013. na kojem je dovoljno bilo vidjeti kratko i jasno JMBG, da znaš o čemu je riječ.

Kada su portali kroz komentare svojih novinara ili urednika demonstrante počeli nazivati huliganima, Pećanac ih nazvao plaćenicima, kad ih je urednica na radiosarajevo.ba okarakterizirala kao „razularenu hulju“, Patria objavila da „Demonstranti koriste instrukcije iz Beograda“, klix.ba izvijestio da je 12 kg droge među demonstrantima, a Općinski sud Sarajevo izašao s naredbom da mediji dostave snimke i izjave, dobijamo u određenim trenucima sasvim drugo ponašanje demonstanata prema medijima. Počeli su raspravljati da li uopšte dozvoliti medijima da snimaju proteste, da li bi uopće trebalo govoriti za medije i za koje, što je bio svojevrsan nonsens i ideja, srećom neizvodiva, jer nije široko prihvaćena. Umjesto toga demonstranti su odlučili da govore, jer je to bio jedini način da do društva u cjelini dođu demantiji priče da je riječ o protestima s političkom pozadinom. „Ovo nije politički protest. Ovo je socijalni bunt i zato zahtjevi trebaju biti u tom pravcu“ kazao je jedan od demonstanata anketiran za FTV, dok je oko njega odzvanjalo

„Ostavke, ostavke!!!!“ U tom smislu je i Širanović, u Tuzli, nakon hapšenja i puštanja na slobodu izjavio da je jedini razlog njegovog poziva narodu da se okupi na protest činjenica da godinama gleda šta se dešava sa tuzlanskim industrijskim gigantima, te da i sam u kući ima suprugu koja je visokoobrazovana osoba, a godinama traži posao. Zanimljivo je i to da niti jedan medij u Sarajevu nije prenio da su među demonstrantima brojni radnici Hidrogradnje koje su mogli prepoznati, jer su malo prije tih protesta štrajkali na svojim protestima boreći se za ono malo Hidrogradnje što je od nje ostalo.

Loša strana komunikacije demonstranata bila je neartikuliranost zahtjeva. Komuniciralo se *ad-hoc*. Kako je vrijeme odmicalo jasno je bilo da je geografski vrlo raširene proteste i različite zahtjeve ljudi od sredine do sredine, teško sublimirati i iskomunicirati u jedinstvene. Time se olakšalo politici da manipulira javnošću. Također, u jednom trenutku postalo je jasno da je teško zahtjeve artikulirati na ulici, pa se odlučilo na formiranje građanskih foruma. Bio je to novitet na protestima kojim se željelo na jednom, zatvorenom mjestu dobiti forum za javnu razmjenu mišljenja, donošenja zaključaka i formiranje zahtjeva koji bi išli prema vlastima. U to vrijeme neki od učesnika plenuma dobili su prostor za objave na pojedinim portalima, bilo kao reakciju na komentare političara ili drugih javnih osoba. Tako je u jednom trenutku na portalu diskriminacija.ba osvanuo tekst građanke Sarajeva Tijane Okić, učesnice plenuma Kantona Sarajevo (Okić, 2014). Iznijela je da su građani te 2014. godine „uprkos kupljenoj i ucijenjenoj građanskoj inteligenciji“ uspjeli iskazati solidarnost. „Pokazali smo da niste uspjeli u nama ubiti socijalno tkivo koje nas povezuje. Proizvedeći ljudski otpad, proizvedena je nuspojava, višak koji čak ni u državi 'permanentnog iznimnog stanja' nije izgubio svoju nit“ napisala je Okićeva.

S političarima komunikacije na plenumima nije bilo. Njima nije bio dozvoljen pristup plenumima. Vremenom, protesti su prošli, a plenumi stihijski utihnuli, u jednom trenutku nestali, mediji prestali o njima izvještavati kao da nikad ni postojali nisu. Političari su odahnuli, jer nisu bili prinuđeni na teške razgovore na kojima se isključivo zahtjeva.

1. DISKUSIJA I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Javna komunikacija svih aktera, javnosti, medija i vlasti, u vrijeme protesta u Bosni i Hercegovini u februaru 2014. godine bila je neefikasna. Ovakav zaključak potvrđuje generalne hipoteze ovog rada, a baziran je na brojnim činjenicama datim u radu kroz analizu medijskih sadržaja, usmenih i pisanih iskaza političkih funkcionera, partija u vlasti, demonstranata, predstavnika sindikata, policija, neovisnih analitičara, te na koncu baziran na činjenicama o rezultatima protesta.

Upravo neefikasna komunikacija vlasti, barem deceniju unazad, pa zakašnjela u danima protesta, dobrim dijelom je uzrokovala masovna kretanja nezadovoljnih ljudi, demonstracije koje su se širile po gradovima, a u konačnici dovela do rušenja, paljenja zgrada i ostalog devijantnog ponašanja jednog broja demonstranata. Kada postoji problem dviju ili više strana dobra komunikacija značila bi sjesti za sto, razgovarati i tražiti rješenje. Uz to, javna komunikacija, kroz vijekove se koristi da bi podsticala ljude na djelovanje, da bi ih ujedinila. Ne znači to nužno i uvjeravanje koja strana je u pravu, uvjeravanje u sopstveni sud ili da su nečija rješenja najbolja, već znači „umanjivanje razlike između onoga što ona čini i što njeni sudionici očekuju da ona čini“ (Heath, 2005). U vrijeme protesta u BiH ta potreba da se komunikacijom umanje razlike i jaz premosti, nije se osjetila.

Naprotiv, od završetka rata u BiH 1996. godine, pa sve do 2014. godine radnički problemi su se gomilali, a vlasti su malo ili nikako razgovarali sa nezadovoljnim radnicima, vjerujući valjda da će zaobilaznjem problema i uvođenjem nekad jakog državnog kapitala u privatne ruke, sve riješiti. Za to vrijeme ljudi su imali niske plate ili ih nije bilo nikako, oni čije su fabrike potom privatizirane u izuzetno koruptivnim privatizacijama ili su dobili otkaze ili nisu imali redovno plaćene doprinose, pravosuđe se uklopilo u sveopšti haos, pojavili su se i sumnjivi stečajni upravitelji, pa brojni ljudi nisu mogli na vrijeme ni u penziju, a neki nikad, ni do sada, nisu ostvarili to pravo. Potvrda je posljednje organiziran protest radnica Konfekcije Borac Banovići 24. juna 2024. godine pred zgradom Vlade Federacije BiH u Sarajevu. Iste žene bile su i na protestima u Tuzli 2014. godine (Tuzlanski, 2024). Dakle, deset godina poslije, one i dalje traže svoje pravo, ovaj put mole državu da im uveže radni staž koji su im privatizacijski tajkuni pojeli, kako bi mogle ostvariti penziju. Na protestu u Sarajevu i deset godina poslije bio je predsjednik Sindikata solidarnosti Sakib Ković koji smatra da su protesti 2014. bili samo prvo poluvrijeme, te da danas

ljudi i teže žive. Inače, prema podacima Agencije za statistiku BiH za prvi kvartal 2024., stopa nezaposlenosti je 41.9% (2014. je bila 45%) (Agencija za statistiku BiH, 2024.). Minimalna plata u BiH u ovom trenutku je 619 KM, a penzija 565 KM (Bajramović, 2024).

Izjave političkih lidera i javnih zvaničnika bile su neprimjerene situaciji, zakašnjele i disfunkcionalne. Jedan od najgorih primjera je istup potpredsjednika FBiH Mirsada Kebe i njegova izjava da na demonstracijama nije vidio borce i ozbiljne ljude već „neke ljude koji se drogiraju“. Ovakva retorika bila je primjer lošeg govorništva, nevještog javnog nastupa i govora neprimjerenog krizi. Doprinosi produbljenu jaz između vlasti i demonstranata. Još jedan primjer govora neprimjerenog krizi bit će istup Bakira Izetbegovića. Njegova izjava o mogućem nedolasku brenda ZARA u Sarajevo zbog protesta, se do sada citira kao primjer lošeg istupa u vrijeme najtežih protesta koji su pogodili državu (Srzić, 2014).

Političari, većinom, nisu bili svjesni bitnosti pravovremenog komuniciranja u vrijeme krize, niti činjenice da je to dobra prilika ne samo za očuvanje već za jačanje reputacije i kredibiliteta, i ličnog i institucije koju vode. Tek rijetki su pred javnost izašli relativno brzo. Prije svih na državnom nivou ministar sigurnosti BiH Fahrudin Radončić (6.februara), a potom i premijer FBiH Nermin Nikšić (7.februara).

Općenito, u cijeloj državi, komunikaciju vlasti i demonstranata obilježila je prvobitna nesnalazljivost. Vlast se doimala nesigurnom, zatečenom, a onda po ustaljenoj praksi kada politici ne ide dobro u BiH, posezalo se za etnonacionalizmom, širenjem tvrdnje da se protesti dešavaju isključivo na prostoru sa bošnjačkom većinom, pa onda da su isključivo usmjereni protiv Hrvata, na koncu i Srba. „Jedini dio gdje se nasilje dešava je Federacija BiH, gdje su u većini Bošnjaci. Bojimo se da to ima veze sa nekim planovima, sa nekim centrima moći“ izjavio je Bakir Izetbegović nakon sastanka sa predstavnicima boračkih organizacija u Sarajevu. “Događaji u Federaciji BiH imaju političku pozadinu i vođeni su od centara moći iz FBiH. Pokušaji da se ti nemiri prebace u Srpsku su vidljivi“ izjavio je Milorad Dodik također nakon sastanka sa boračkim organizacijama, ali onim u Banjoj Luci. Predsjednik boračke organizacije RS-a Pantelija Čurguz dodao je dramu kako su „bili spremni autobusi na određenim pravicima, da se djeluje prema RS-u“. Novinari su kvalitetno pitali ko je bio u tim autobusima, ali odgovora nije bilo. HDZ BiH je saopćio kako su protesti stigli kao provokacija isključivo „bošnjačkih demonstranata“ iz istočnog

dijela grada. „U 16. 00 sati organizirana skupina od oko 350 huligana koji su iz Istočnog dijela Mostara prešli u Zapadni u svom anarhističkom pohodu zapalili su zgrade: Vlade HNŽ – a, Gradske vijećnice, Gradske uprave, Doma HDZ BiH, Skupštine HNŽ – a“ saopćeno je iz HDZ-a Mostar. Zaboravili su, valjda, da je zapaljena i zgrada SDA u Mostaru, a sve skupa je izvrstan primjer skretanja pažnje sa suštine na formu, sa izuzetno teškog socio-ekonomskog stanja u državi na nacionalnu tematiku. Pri tom, do ovih dana se ne zna iz kojih se to „centara moći“ upravljalo protestima.

Općenito, umjesto da zajednički traže rješenja i smiruju tenzije, komunikaciju političara obilježila su međusobna optuživanja, nametanje pitanja ko je kriv, te ko stoji iza protesta? S tim u vezi, a uz sve ranije podatke u radu o uzrocima protesta, u ovom dijelu je dobro izvući i rečenicu iz osvrta urednika Žurnala Selvedina Avdića koji je postavljajući pred sebe i čitaoce dilemu – da li su demonstranti instrumentalizirani od neke političke opcije, odgovorio: „U ovom momentu ne vjerujem da postoji neki političar čije bi instrukcije poslušali bijesni demonstranti. Čak i da nema povišenog adrenalina, mislim da u Bosni i Hercegovini ne postoji autoritet oko kojeg postoji konsenzus naroda“. Ovakve rečenice dobra su prilika za nosioce funkcija u vlasti da povuku pouku.

Proteste 2014. obilježila je i teška terminologija političkih funkcionera (Fahrudin Radončić govoreći o premijeru Tuzlanskog kantona: „Tamo ima jedan politički bandit koji se zove Čaušević“), politikanske izjave i saopćenja (Saopćenje SDA, 8.feb.: „SDA i ovom prilikom ponavlja da neće dozvoliti dodatne etničke i teritorijalne podjele zemlje“), pa i klasične neistine (Sadik Ahmetović: „Imam neke informacije da je grupa navijača FK ‘Slavije’ iz Istočnog Sarajeva izvršila paljenje Predsjedništva, odnosno zastave BiH“).

Sigurnosne institucije nisu reagirale blagovremeno, nisu se na vrijeme oglašavale o događajima, nisu bile na nivou očekivanog u kriznim situacijama. Tako je, primjera radi, direktor Agencije za istrage i zaštitu (SIPA) Goran Zubac ostao nijem na sve, iako je nebrojeno puta prozvan zbog nepružanja podrške policiji u Sarajevu. Federalna uprava policije i njen direktor Dragan Lukač nastavili su s izdavanjem svakodnevnog biltena s policijskim podacima iz Federacije BiH, bez vanrednih obraćanja, kao da se ništa ne dešava u državi. Kako bilten izlazi dan poslije, sve su to bile zakašnjele vijesti. S druge strane, niti jedan MUP, nijedna kantonalna Policijska uprava nisu sami i promptno organizirali press konferencije i pozvali novinare, da se, s ciljem smirivanja

tenzija, javnosti u startu saopšti ono što se može reći u kriznom trenutku. Reći barem pet rečenica šta se trenutno dešava na terenu, gdje su sve protesti, koliko je snaga raspoređeno, da li se demonstracije šire, pa i da se ljudima biranim riječima obrate molbom da čuvaju imovinu, da ne bude rušenja. Umjesto toga, mediji su ih morali podsticati i insistirati da daju zvanične informacije. Kako je vrijeme odmicalo, komunikacija policije prema javnosti bila je sve bolja, pogotovo kada je riječ o Policiji Kantona Sarajevo koja je i imala i najznačajnije iskustvo u takvim događanjima. Međutim, iako su nakon protesta pojedini novinari pitali, do sada je ostalo nepoznato da li je iko u policiji ili medijima odgovarao za dezinformacije o 12 kg droge pronađene među demonstrantima. Također, mnogo kasnije saznat će se da su policije bile potpuno neopremljene za odgovor na krizu.

Većina kantonalnih ministara unutrašnjih poslova skrila se od javnosti dok im je policija bila na udaru. Vrijedi istaći da je među njima bio jedan od najboljih primjera za dobru komunikaciju sa građanima i kad gori. To je pripadnik specijalne jedinice Policije Zeničko-dobojskog kantona koji je bukvalno preuzeo ulogu medijatora i prenosio poruke između demonstranata i premijera kantona u Zenici.

Zbog svega navedenog vrijedi podsjetiti da javnost u krizi prvobitno očekuje odgovore na suštinska tri pitanja: šta se dogodilo, šta poduzimaju nadležni da spriječe daljnje širenje krize, u konkretnom slučaju protesta, i šta će dalje činiti. I koliko god je bitno komunicirati sa predstavnicima građana na samim protestima, isto toliko bitno je komunicirati s medijima, jer je to komunikacija sa širom javnošću. Svako pitanje koje u kriznoj situaciji ne dobije odgovor, daje priliku da se napiše poluistina, neistina, da se daju pogrešne činjenice, da se kritikuje iako se možda u datom trenutku učinilo sve što se učiniti moglo da se kriza barem kontroliše. Međutim, to, bez istupa prema medijima i to blagovremenog, šira javnost ne može znati.

Medijska slika protesta u BiH bila je zamagljena. Zajedničko svima bilo je prvobitno nesnalaženje koje se ogledalo kroz pomanjkanje informacija iz različitih sredina. Doimalo je da su i mediji iznenađeni brojnošću i geografskom proširenošću protesta. Portali su bili najslabija karika. Elektronski mediji, prvenstveno televizije, najjača. Ovakva tvrdnja proizilazi iz analize njihovih sadržaja tokom protesta, ali i iz spoznaje o regulatorima koji kontrolišu medijska izvještavanja.

Elektronski mediji imaju stroga pravila o sadržajima i relevantnom i izbalansiranom izvještavanju. Portali ih nemaju nikako.

Rečeno je već da je Regulatorna agencija za komunikacije BiH (RAK) utvrdila pravila o postupanju u programu kada se imaju izvanredne situacije. Pravila upućuju, a novinarska etika nalaže da u javnom govoru, odnosno objavama, postoji izbalansiranost informacija. Ako je nema, moguće su pritužbe i kazne. Zato se može reći da su Federalna TV i Al Jazeera Balkans, dvije tv kuće analizirane za ovaj rad, imale dobro izbalansirano izvještavanje sa terena. Međutim manjkavosti je bilo, pa se Federalnoj TV može zamjeriti da je veliki prostor u studijskom programu uživo dala političarima. Al Jazeera Balkans promakla je greška njihovog reportera koji je u živom javljanju rekao da je potpuno izgorjela zgrada Predsjedništva BiH, što nije tačno. Osim toga kasnili su sa objavom kadrova iz drugih gradova u kojima su se događali protesti.

Također, primjetno je bilo 2014. da komercijalne televizije prednjače u odnosu na Javne servise kada je riječ o ekskluzivnim gostovanjima onih ljudi koji su raspolagali bitnim informacijama u tom trenutku. Tako je FTV, koja je do tada važila za najaktuelniju televiziju za čiji se program utrkivalo i bilo bitnim pozovu li vas da gostujete, imala gostovanje federalnog premijera Nikšića tek 10. februara, a FACE TV imala je Nikšića u programu na sam dan velikih protesta, 7. februara.

Najbolja strana izvještavanja Al Jazeera je njena brza reakcija s javljanjima uživo, pa su u startu opravdali da su news televizija. Javni servisi, pa i FTV, uslijed pomanjkanja ili tehničke zastarjelosti opreme, nisu imali odmah svoje reportere uživo sa mjesta protesta, ali su zato, zahvaljujući rasprostranjenoj dopisničkoj mreži, imali vrlo brzo prve kadrove, prve izjave sa protesta, najekskluzivnije vijesti iz mjesta u kojem imaju svoje reportere. Na koncu najbolja strana Federalne TV bila je u činjenici da je bila među rijetkim koji su i prije i tokom protesta, ali i poslije protesta izvještavali o uzrocima nezadovoljstva radnika, o propaloj industriji Tuzlanskog kantona, kriminalnim privatizacijama, o propalim sarajevskim gigantima Hidrogradnji, Šipadu i drugim.

Općenito, TV ekipe državnih emitera i komercijalnih stanica bile su na ulicama, ali i u glavnim vladinim zgradama kako bi pratile događaje uživo. Ovo je poslužilo da se odgovori vlada i policijske akcije snime i iz drugog ugla. Sve to, međutim, nije bilo dovoljno da se stvori slika o učinkovitom izvještavanju medija o protestima u BiH.

Kada je riječ o novinama, sadržaj Avaza bio je u dobroj mjeri opterećen činjenicom da je njihov prvi vlasnik Fahrudin Radončić u tom trenutku državni ministar sigurnosti, pa je kroz brojne novinske izvještaje falilo druge strane. Novina je često znala donijeti naslove ispisane senzacionalizmom. Kako su protesti uzimali maha i kada je počelo rušenje, paljenje zgrada Avaz je plasirao naslove poput „Sarajevo u plamenu, ratno stanje na ulicama glavnog grada!“. Nezavisne su u globalu djelovale dosta nezainteresovano za sve što se događa u Federaciji BiH, stvarajući i kroz novine nevidljivu entitetsku liniju protesta. Mnogo prostora dali su i Dodikovom interviewu za Radio Beograd i Radio RS-a ističući njegove izjave koje dalje dijele ljude, nego što smiruju tenzije.

Portali su globalno objavili puno neprovjerenih informacija. Naslovi dovoljno kazuju. Klix.ba : „Sarajevo: Policija tokom protesta zaplijenila 12 kg droge, privedeno 37 izgrednika“. Glas Srpske: „Spriječen planirani udar na Srpsku“ (ATVBL, 2014). Sutra.ba: „Demonstranti koriste instrukcije iz Beograda!“ U ovom slučaju naslov su sami dali, ali se pozvali na izvor vijesti i to agenciju Patria.

The image is a screenshot of a news article from the website Sutra.ba. At the top, it shows the category 'Politika', the publication date 'Objavljeno: 04.03.2014.', and the number of comments 'Komentari: 13'. There are social media sharing icons for Facebook (429), Twitter (1), and Print. Below this is a sub-header 'DIJELJENJE LETAKA' and the main title 'Demonstranti koriste instrukcije iz Beograda!' in red. The article text states: 'Demonstranti i članovi plenuma koji posljednjih dana blokiraju gradove širom FBiH rasturaju letke sa detaljnim instrukcijama i to prema priručniku za građanski neposluh koji je sročen u Beogradu, saznaje bh. novinska agencija Patria (NAP)'. Below the text is a video player with a play button and a 'PLAY ALL' button. The video player has a title: '2. Organizatori snimaju izrežirano nasilje nad masom i takve video isječke ustupaju medijima, kako bi mediji animirali što veći broj demonstranata kroz stvaranje bunta (prolazak vozila kroz masu)'. Below the video player, the author is identified as 'PIŠE: SUTRA.BA'. The text continues: 'Riječ je o instrukcijama grupe CANVAS (Centar for Applied Nonviolent Action and Strategies), koja ima sjedište u Srbiji, a koje su urađene na osnovu knjige „Od diktature do demokracije“'. It further explains: 'Između ostalog, u uputstvima stoji da organizatori snimaju izrežirano nasilje nad masom i takve video isječke ustupaju medijima kako bi mediji animirali što veći broj demonstranata kroz stvaranje bunta.' The final sentence reads: 'Primjena ovog uputstva je evidentna posljednja dva dana, kada demonstranti privlače pažnju medija incidentima u kojima, navodno, vozači udarali u demonstrante.'

Slika 8. Sutra.ba: Instrukcije iz Beograda (Sutra.ba, 2014)

Ovakvo pisanje rezultat je i činjenice da pisanje portala nije regulirano Zakonom, pa je bez straha od tužbi na portalu lakše objaviti neprovjerenu vijest. Novinarska strukovna udruženja su prije

više od deset godina vlastima uputila zahtjev za donošenjem Zakona kojim bi se regulirao ovaj dio medijske scene u BiH. Nikada to nije stavljeno na dnevni red. Tako portali ni danas nemaju u obavezi da na svojoj stranici postavljaju impressum sa podacima o uredništvu i novinarima koji pišu za portal. Samim tim u daleko su boljem položaju od novinara televizija npr, jer će tv reporteri za dezinformaciju ili klevetu biti tuženi. A koliko to sve usložnjava medijsku scenu u BiH, pitanje je za drugu obradu.

Zbog sveprisutne kakofonije, svi portali, svi pisani i elektronski mediji pozvani su iz Vijeća za štampu na tačno, fer i objektivno izvještavanje, jer će se time „spriječiti širenje dezinformacija, manipulacija javnim mnijenjem i širenje panike, straha i opće nesigurnosti građana“. Predsjednica Vijeća Ljiljana Zurovac ocijenila je da je bilo puno spinovanja, manipulativnih informacija, te kritikovala, pogotovo javne servise, što su davali puno prostora političarima.

Portalima se može zamjeriti i olako karakterisanje demonstranata. Na portalu radiosarajevo.ba urednica je napisala da su „razularena adrenalinska rulja...“, a kako je vrijeme odmicalo dobijali su različita imena, najčešće vandali i huligani. Malo ili gotovo nikako portali nisu dali prostora dobrim analizama o stvarnim uzrocima protesta. Zato ponovno, za zaključak, vrijedi spomenuti kvalitetnu reakciju Selvedina Avdića spram kolega, koji propitujući ima li na protestima nasilja zaključuje „Kada bogati pljačkaju siromašne to je biznis, a kada sirotinja uzvratiti onda je to nasilje“. Takva, izvrnuta logika pojedinih medija doprinijela je da šira zajednica na proteste počinje da gleda kao na organizirani haos i nasilje, počinju se baviti više razmišljanjem o štetama, popravkama i rješenjima tih problema nego egzistencijalnim problemima nezadovoljnih masa.

To je dovelo do toga da su se mnogi građani okrenuli alternativnim medijima. Ovaj rad i rezultirao je spoznajom da su proteste u Bosni i Hercegovini 2014. godine obilježili specifični oblici komuniciranja. Društvene mreže maksimalno su iskorištene. Demonstranti su im se u jednom trenutku potpuno okrenuli i one su im bile ključne za međusobnu komunikaciju, organiziranje, ali i za objavljivanje određenih sadržaja koje mediji nisu objavili poput, primjera radi, slučaja policijske brutalnosti prilikom protesta u Mostaru. Primjetno je da su neki od sadržaja koje su demonstranti plasirali na mrežama bili i odgovor na već objavljene medijske sadržaje.

Međutim, uzevši sva saznanja u obzir, dominira dojam da se nezadovoljni građani, okupljeni u različitim interesnim skupinama, nisu uspjeli artikulirati i jasno predstaviti svoje ciljeve, što je

potvrda još jedne posebne hipoteze. Nisu bili sposobni formirati ozbiljne grupe za pregovore s vlastima, neplanski su komunicirali s medijima, zamjerali im se zahtijevajući u jednom trenutku da se pojedinim medijima zabrani u potpunosti prisustvo na protestima, zahtjevi su im bili isuviše rascjepkani od sredine do sredine. Glavni i najveći protesti, u Sarajevu, završili su kada je vlast odgovorila silom i izvršila hapšenje potencijalnih inicijatora paljevina. Ubrzo su i procesuirani. Propao je i pokušaj da se kvalitetnije organiziraju radeći u zatvorenom prostoru u plenumima građana. Međutim, istrajnost im nije bila jača strana i kroz analizu se jasno vidi stihijsko smirivanje protesta, bez povoda i u većini gradova bez zaključka, s komunikacijom koja je išla do nivoa radikalnog i agresije u suštu suprotnost, mirno ljeto i ulazak u zimu sa ponekim ponovljenim zahtjevom nekolicine istrajnih.

Građani Bosne i Hercegovine godinama nakon februarskih protesta 2014. godine nisu živjeli puno bolje. Iako su podaci ukazivali da cifra nezaposlenih neumitno raste, te da radnički zahtjevi i dalje čekaju rješenja, protesta poput onih iz 2014. godine nije bilo. Nisu ponovljeni u sličnom maniru, po istom principu i za ovdašnje uslove skupom načinu iskazivanja nezadovoljstva.

Deset godina poslije jasno je vidljivo i čime su rezultirali protesti. Ostavke su podnijela četvorica kantonalnih premijera, ministar sigurnosti BiH je smijenjen, direktor SIPA-e zbog nepostupanja na protestima dobio uslovnu kaznu zatvora od godinu dana, za sva rušenja i paljenja kažnjen samo Nihad Trnka iz Sarajeva i to godinom zatvora za paljenje zgrade Predsjedništva BiH, šteta od paljenja Arhiva BiH procijenjena na 400.000 KM. Arhiv ni do sada nije u potpunosti saniran. Jedino dobro doživjele su nakon protesta policije. Na protestima 2014. nisu imali ni vodene topove za suzbijanje naleta masa. Do kraja 2014. sve policije u državi dobile su novu opremu. Novinari Žurnala izračunali su da je kupljena oprema vrijedna 23 miliona KM. Iz tog se doba pamti tender za nabavku opreme u Tuzli nazvan „nabavka opreme za kontrolu masa“ (Žurnal, 2015).

Deset godina poslije ovaj rad nameće i pitanje šta je ostalo ili gdje je nestao građanski aktivizam. Deset godina poslije na javnoj sceni imamo još radikalniju komunikaciju među političarima, a i pojedinih političara u obraćanju prema medijima. Komunikacije između radnika i vlasti je malo. Protesta nema. Ukoliko se protestom ne zove masovni broj odlazaka ljudi iz BiH, čemu svjedočimo svakodnevno.

2. LITERATURA

Agencija za statistiku BiH. (2023). Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2022. Preuzeto 25.6.2024. sa: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2023/IKT_00_2022_TB_1_BS.pdf

Agencija za statistiku BiH. (2023). Demografija i socijalne statistike. Preuzeto 3.7.2024. sa: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2024/LAB_03_2024_04_1_BS.pdf

Alas, R., Gao, J. (2012). Introduction to Crisis Management. In: *Alas, R., Gao, J. (eds) Crisis Management in Chinese Organizations*. (pp 1-8). Palgrave Macmillan.

Al Jazeera Balkans. (2014). Kurić o vanrednom sastanku o protestima u BiH [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=wiAw9LftCA>

Al Jazeera Balkans. (2014). Protesti u BiH: Gori u centru Sarajeva [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=UW3hWFXhzOY>

Al Jazeera Balkans. (2014). Protesti u BiH: Demonstranti u Tuzli pomažu vatrogascima [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=oyVAcqUKbkh>

Al Jazeera Balkans. (2014). Protesti u BiH: Demonstranti u Mostaru upali u zgradu Vlade [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=4Ma3qJ8BJ64>

Al Jazeera Balkans. (2014). Asim Mujkić o protestima širom BiH [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=nbh8YZ1PY-E>

Al Jazeera Balkans. (2014). *Protesti u BiH: Zapaljen ulaz u zgradu Vlade Kantona Sarajevo*. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://balkans.aljazeera.net/videos/2014/2/7/protesti-u-bih-zapaljen-ulaz-u-zgradu-vlade-kantona-sarajevo>

Al Jazeera Balkans. (2024). *O nama*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://balkans.aljazeera.net/o-nama>

Artinfo. (2024). „Dan kada je gorjela povijest BiH“, naziv je izložbe otvorene u Arhivu BiH. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://artinfo.ba/index.php/kultura/62705-%E2%80%9Edan-kada-je-gorjela-povijest-bih%E2%80%9C,-naziv-je-izlo%C5%BEbe-otvorene-u-arhivu-bih>

ATVBL. (2014). "*GLAS SRPSKE*": *Spriječeni planirani udar na Srpsku!*. Preuzeto 4.7.2024. sa: https://www.atvbl.rs/lat/bezbjednosne-sluzbe-sprijecen-planirani-udar-na-srpsku?fb_comment_id=366482270158677_1629247

Avaz. (2019). *Godišnjica protesta: Izetbegović, Lagumdžija i Dodik smijenili Radončića*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://avaz.ba/undefined/vijesti/275805/godisnjica-protesta-izetbegovic-lagumdzija-i-dodik-smijenili-radoncica>

- Bajramović, A. (2024). *Sakib Ković za "Avaz": Veliki protesti 2014. bili su samo prvo poluvrijeme, narodu je danas teže nego prije 10 godina*. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://avaz.ba/vijesti/bih/883888/sakib-kovic-za-avaz-veliki-protesti-2014-bili-su-samo-prvo-poluvrijeme-narodu-je-danas-teze-nego-prije-10-godina>
- Barnhill, A. (2014). What is Manipulation? In: *Manipulation: Theory and Practice*. (pp 51-72). Oxford Academic.
- Bhandari, P. (2023). *Inductive Reasoning | Types, Examples, Explanation*. Scribbr. Preuzeto 24.6.2024. sa: <https://www.scribbr.com/methodology/inductive-reasoning/>
- BHN. (2014). *Apel medijima i novinarima u BiH*. Preuzeto 1.7.2024. sa: http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/06/bhn_e-novinar-februar2014.pdf e novinar 19.2.2014
- BHN. (2014). *Mediji ne mogu biti servis policiji*. Preuzeto 2.7.2024. sa: http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/06/bhn_e-novinar-februar2014.pdf
- Boin, A., Hart, T.P. (2007). The Crisis Approach. In: *Handbook of Disaster Research. Handbooks of Sociology and Social Research*. (pp 42-43). Springer..
- Boin, A., et al. (2008). Crisis exploitation: political and policy impacts of framing contests. *Journal of European Public Policy*, 16(1), 81-106.
- Boyko, E.J. (2013). Observational research-opportunities and limitations. *J Diabetes Complications*. 27(6), 642-8.
- Cadogan, J.W. (2010). Comparative, cross-cultural, and cross-national research: A comment on good and bad practice. *International Marketing Review* 27,(6), 601-605.
- Chenoweth, E. (2020). The Future of nonviolent resistance. *J. Democracy*, 31(3), 69-84.
- CIN. (2023). *Imovina političara: Fahrudin Radončić*. Preuzeto 3.7.2024. sa: <https://imovinapoliticara.cin.ba/politicari/5476/>
- Columbia University. (2024). *Content Analysis*. Preuzeto 25.6.2024. sa: <https://www.publichealth.columbia.edu/research/population-health-methods/content-analysis#>
- Coombs, W.T. (2015). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. Sage
- Daft, R.L. (2014). *The Leadership Experience* (8th ed.). Cengage Learning.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (5th ed.). SAGE Publications.
- Fearn-Banks, K. (2016). *A Crisis Communications* (5th ed.). Routledge

Förster, C., et al. (2022). Leading in the Paradoxical World of Crises: How Leaders Navigate Through Crises. *Schmalenbach J Bus Res* 74, 631–657.

FTV. (2014). Pošteno 10.02.2014 [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=G9jOeMmmcI0>

FTV. (2024). *Historijat*. Preuzeto 1.7.2024. sa: http://www.rtvfbih.ba/loc/template.wbsp?wbf_id=21§ion=info

Grunig, J.E. (2008). *Excellence in Public Relations and Communication Management* (pp 6). Routledge.

Halimović, Dž. (2014). *Svjetski mediji o protestima u BiH: Građani su siti svega*. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.slobodnaevropa.org/a/svjetski-mediji-o-protestima-u-bih-gradjani-su-siti-svega/25257471.html>

H-Alter. (2014). *Reakcionarni mediji sabotiraju demonstracije*. Preuzeto 1.7.2024. sa: https://h-alter.org/vijesti/europa-regija/reakcionarni-mediji-sabotiraju-demonstracije#news_view

Heath, R. L. (2005). Strategic management: A stakeholder approach, In: *Stakeholder theory, Encyclopedia of Public Relations*. (pp 810). Sage Publication.

Hirschfeld, G., Thielsch, M.T. (2022). Impact of Crisis Communication Strategies on People's Attitudes toward Behavioral Guidelines Regarding COVID-19 and on Their Trust in Local Officials. *International Journal of Disaster Risk Science*, 12, 495-506.

Howard, P.N., Parks, M.R. (2012). Social Media and Political Change: Capacity, Constraint, and Consequence. *Journal of Communication*, 62(2), 359-362.

Iftikhar, R. Majeed, M., Drouin, N. (2023). Crisis management process for project-based organizations. *International Journal of Managing Projects in Business*, 16(8), 100-125.

Igben, H.G.O., Ilaya, M.E. (2021). Public relations practitioners' perception of new media influence on promotion of mutual understanding between organisation and strategic publics in Nigeria. *LingCure*, 5(S1), 506-528.

Imamović, E. (2014). *Devet teza o protestima*. Radiosarajevo. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://radiosarajevo.ba/kolumne/arhiva/devet-teza-o-protestima/141182>

Inductive vs Deductive Research: Difference of Approaches. (2024). QuestionPro. Preuzeto 24.6.2024. sa: <https://www.questionpro.com/blog/inductive-vs-deductive-research/>

Istinomjer. (2014). *Uspjeh protesta u BiH: Ipak je "i srpska i hrvatska i bošnjačka"*. Preuzeto 3.7.2024. sa: <https://istinomjer.ba/uspjeh-protesta-u-bih-ipak-je-srpska-hrvatska-bosnjacka>

Istinomjer. (2014). *Nikšić: „Ima l' ko da je bolji od mene?“*. Preuzeto 3.7.2024. sa: <https://istinomjer.ba/niksic-ima-l-ko-da-je-bolji-od-mene/>

Ives, B., Lewis, J.S. (2019). From Rallies to Riots: Why Some Protests Become Violent. *Journal of Conflict Resolution*, 64(5), 958-986.

Janusz, P. (2014). *Stranke i mediji BiH ujedinjeni protiv demonstranata*. Kontrapress. Preuzeto 1.7.2024. sa: <http://www.kontrapress.com/clanak.php?rub=Politika&url=Stranke-i-mediji-BiH-ujedinjeni-protiv-demonstranata>

Jugo, D. (2017). *Menadžment kriznog komuniciranja*. Školska knjiga.

Kawulich, B. B. (2005). Participant Observation as a Data Collection Method. *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research*, 6(2).

Klaić, B. (1978). *Rječnik stranih riječi*. (pp 1103). Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Klix. (2014). *Protesti u Sarajevu: Zgrada Vlade KS je gotovo u cijelosti izgorjela*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/uzivo-protesti-u-sarajevu/140207060>

Klix. (2014). *Nezadovoljni građani protestovali u gradovima širom BiH*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/pocela-okupljanja-nezadovoljnih-gradjana-sirom-bih/140207058>

Klix. (2014). *Pogledajte kako izgledaju ulice Sarajeva nakon jučerašnjih protesta*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/pogledajte-kako-izgledaju-ulice-sarajeva-nakon-jučerasnjih-protesta/140208005>

Klix. (2014). *Ekskluzivne fotografije iz unutrašnjosti Arhiva BiH: Šteta je nenadoknadiva!*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/ekskluzivne-fotografije-iz-unutrasnjosti-arhiva-bih-steta-je-nenadoknadiva/140208018>

Klix. (2014). *Direktor Arhiva BiH: Izgorjeli su najvredniji dokumenti koji su sačuvani u ratovima*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/direktor-arhiva-bih-izgorjeli-su-najvrijedniji-dokumenti-koji-su-sacuvani-u-ratovima/140207112>

Klix. (2014). *Arhiv BiH četiri mjeseca nakon paljenja: Crnilo zidova, smrad izgorjelog papira i vlage*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/arhiv-bih-cetiri-mjeseca-nakon-paljenja-crnilo-zidova-smrad-izgorjelog-papira-i-vlage/140604001>

Klix. (2014). *Sarajevo: Policija tokom protesta zaplijenila 12 kg droge, privedeno 37 izgreznika*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/sarajevo-policija-tokom-protesta-zaplijenila-12-kg-droge-privedeno-37-izgreznika/140208035>

Klix. (2014). *Nikšićevo pismo Radončiću: Paljenja, privatizacije, zakoni, ko je za, a ko protiv*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/niksicevo-pismo-radoncicu-paljenja-privatizacije-zakoni-ko-je-za-ko-protiv/140211039>

Klix. (2014). *Irfan Nefić: Droga nije pronađena na protestima, već na Ilidži i u Novom Gradu*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/irfan-nefic-droga-nije-pronadjena-na-protestima-vec-na-ilidzi-i-u-novom-gradu/140208074>

Klix. (2014). *Irfan Nefić: Fahrudin Radončić smijenjen s pozicije ministra sigurnosti*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/fahrudin-radoncic-smijenjen-s-pozicije-ministra-sigurnosti/140313073>

Klix. (2015). *Osuđen Goran Zubac!* Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/osudjen-goran-zubac/150305043>

Klix. (2024). *Na današnji dan u Arhivu BiH gorjeli su dokumenti koji svjedoče tradiciji i historiji*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/na-danasnji-dan-u-arhivu-bih-gorjeli-su-dokumenti-koji-svjedoce-tradiciji-i-historiji/240207100>

Kontić, B.. (2014). *Strah od politike*. Media Centar Online. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/strah-od-politike>

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Kuipers, S. (2022). Crisis Management in Government. In: *Elgar Encyclopedia of Public Management*. (pp 217-221). Edward Elgar.

Mahoney, J., Rueschemeyer, D. (2014). Comparative Historical Analysis: Achievements and agendas. In: *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. (pp 3-38). Cambridge Studies in Comparative Politics. Cambridge University Press.

Mann, C.J. (2003). Observational research methods. Research design II: cohort, cross sectional, and case-control studies. *Emerg Med J*, 20, 54–60.

Marquis, C., et al. (2016). Scrutiny, Norms, and Selective Disclosure: A Global Study of Greenwashing. *Organization Science* 27 (2), 483–504.

Mirosavljević, M. (2010). *Političko komuniciranje* (pp 5). Friedrich-Ebert-Stiftung.

Muhammed, S.T., Mathew, S.K. (2022). The disaster of misinformation: a review of research in social media. *International journal of Data Science and Analytics*, 12, 271-285.

Neuendorf, K.A., Kumar, A. (2015). Content analysis. In: *The International Encyclopedia of Political Communication*, (pp 221-230). John Wiley & Sons, Inc

Neuendorf, K. A. (2017). Observational Methods in Psychological Research. In *The Sage Encyclopedia of Communication Research Methods*.

Nezavisne novine. (2014). *Demonstranti probili kordon policije, pale svijeće za ministre*. Preuzeto 4.7.2024. sa: <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Demonstranti-probili-kordon-policije-pale-svijece-za-ministre/229882>

Nezavisne novine. (2014). *Dodik: Protesti u FBiH politički motivisani*. Preuzeto 4.7.2024. sa: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Dodik-Protesti-u-FBiH-politicki-motivisani/232356>

Numanović, A. (2014). *Nazvati stvari pravim imenom*. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.media.ba/bs/magazin-etika/nazvati-stvari-pravim-imenom>

Novak, B. (2001). *Krizno komuniciranje i upravljanje opasnostima*. (pp 234). Binoza press.

Okić, T. (2014). *Akademija progovara- teroristički narod!* Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://diskriminacija.ba/akademija-progovara-teroristi%C4%8Dki-narod>

Oslobođenje. (2014). *Lukač na sjednici Parlamenta FBiH - Najgore je prošlo* [video]. Preuzeto 3.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?v=bs5qYloqHYs&t=144s>

Oslobođenje. (2014). *Sadik Ahmetović: Bojim se da je cilj protesta podjela Federacije BiH*. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.oslobodjenje.ba/magazin/rodni-kraj/sadik-ahmetovic-bojim-se-da-je-cilj-protesta-podjela-federacije-bih>

Radiosarajevo. (2014). *Građani, oprez! Ne vjerujte svemu što čujete o protestima u Tuzli...* Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/gradani-oprez-ne-vjerujte-svemu-sto-cujete-o-protestima-u-tuzli/140671>

Radiosarajevo. (2014). *Dan kada smo zajedno poraženi*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://radiosarajevo.ba/metromahala/ja-mislim/dan-kada-smo-zajedno-porazeni/140776>

Radiosarajevo. (2014). *Dan kada smo zajedno poraženi*. Preuzeto 12.2014. sa: https://l.facebook.com/l.php?u=http%3A%2F%2Fradiosarajevo.ba%2Fnovost%2F140776%2Fnocache&h=AT2TNgM4FynMzTBVObG4gwCu5F4LUjsAqMA284zcyj-2U3co4PJAMP_ilzE9oWOFknWsXyNXgRLYfUX29Or0_LvJ4GPtKWBpQ5F7RYltpRpcHH8rj7DRT9PIVtBMKQxnmKWs&s=1

Radiosarajevo. (2015). *Protesti 2014: Nihadu Trnki godina dana zatvora zbog paljenja zgrade Predsjedništva BiH*. Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/protesti-2014-nihadu-trnki-godina-dana-zatvora-zbog-paljenja-zgrade-predsjednistva-bih/211460>

Radiosarajevo. (2024). *Otvorena izložba "Dan kada je gorjela historija BiH"*, pogledajte šta smo zabilježili. Preuzeto 1.7.2024. sa: https://radiosarajevo.ba/metromahala/kultura/otvorena-izlozba-dan-kada-je-gorjela-historija-bih-pogledajte-sta-smo-zabiljezili/532104#google_vignette

Regulatorna agencija za komunikacije. (2015). Pravilo 77/2015 o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga. Preuzeto 3.7.2024. sa: <https://docs.rak.ba/articles/589d455c-a70f-4621-a94c-0d83631dd8e6.pdf>

Rosas, J. (2022). *Fiery But Mostly Peaceful: The 2020 Riots and the Gaslighting of America*. Google Books

Rozenberg, T. (2022). *The Five Types of Communication*. Medium. Preuzeto 24.6.2024. sa: <https://medium.com/@tomerozenberg/the-five-types-of-communication-6123a53f98e9>

RTV Slon. (2014). Vanredne vijesti RTV Slon u 20:00 sati - 06.02.2014. [video]. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=0rdFF40gWTo>

Rus, M., et al. (2022). Strategies and specific techniques to mass-media relation activities in a public institution. *Technicum Soc. Sci. L.*, 28(1), 273-290.

Salkić, J. (2024). *Kako je gorjela povijest Bosne i Hercegovine*. Stav, Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://stav.ba/vijest/kako-je-gorjela-povijest-bosne-i-hercegovine/23507>

Sheoran, R. (2021). *Characteristics of Information, Need & more*. GeeksHelp. Preuzeto 24.6.2024. sa: <https://www.geekshelp.in/2021/07/characteristics-of-information.html>.

Strategies to Build Trust for Better Crisis Communication. (2023). PennState Extension. Preuzeto 25.6.2024. sa: <https://extension.psu.edu/strategies-to-build-trust-for-better-crisis-communication>

Srzić, A. (2014). *Kako je Zara razotkrila svu bijedu političara BiH*. Tportal. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/kako-je-zara-razotkrila-svu-bijedu-politicara-bih-20140214/print>

Steinert-Threlkeld, Z.C., Chan, A.M., Joo, J. (2022). How State and Protester Violence Affect Protest Dynamics. *J Polit.* 84(2), 798-813.

Timothy-Coombs, W., Holladay, S.J. (2010). *The Handbook of Crisis Communications*. John Wiley & Sons, Inc

Tomić, Z. (2003). *Komunikacija i javnost*. (pp 13). Čigoja Štampa.

Tomić, Z., Radalj, M., Jugo, D. (2020). Javna komunikacija. Preuzeto 29.7.2024. sa: <https://hrcak.srce.hr/file/359957>

Tuzlanski. (2024). Bivše radnice fabrike 'Borac' Banovići poručuju: Već ste nam ukrali 12 penzija? Osjećate li trunku srama? Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://tuzlanski.ba/vijesti/bih/bivse-radnice-fabrike-borac-banovici-porucuju-vec-ste-nam-ukrali-12-penzija-osjecate-li-trunku-srama/971612>

Tuzlanski. (2014). Kako su izmislili drogu, tenkove, novi rat. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://tuzlanski.ba/vijesti/kako-su-izmislili-drogu-tenkove-novi-rat/45829>

University of Minnesota Crookston. (2024). *Primary, Secondary and Tertiary Sources*. Preuzeto 25.6.2024. sa: <https://crk.umn.edu/library/primary-secondary-and-tertiary-sources>

University of the People. (2020). *Types of Communication – back to basics*. Preuzeto 24.6.2024. sa: <https://www.uopeople.edu/blog/types-of-communication-back-to-basics/>

Valentim, V. (2021). Creating critical citizens? Anti-austerity protests and public opinion. *Electoral Studies*, (72), 41-51.

Vijeće Evrope, Regulatorna agencija za komunikacije. (2021). *Medijske navike odraslih u BiH*, Preuzeto 25.6.2024. sa: <https://medijskapismenost.ba/wp-content/uploads/2021/10/Medijske-navike-odraslih-u-BiH.pdf>

Vijeće za štampu i online medije u Bosni i Hercegovini. (2021). *Društvene mreže problem za tradicionalne medije*. Preuzeto 25.6.2024. sa: <https://vzs.ba/drustvene-mreze-problem-za-tradicionalne-medije/>

Velić, M. (2014). *Plakao sam u tišini*. Al Jazeera Balkans. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2014/2/7/plakao-sam-u-tisini>

VoA. (2014). *State Department povodom situacije u BiH*. Preuzeto 2.7.2024. sa: <https://ba.voanews.com/a/state-bosnia-02-07-2014/1846953.html>

What are 5 characteristics of data and information that affect their usefulness to an organization and cite examples where possible? (2020). Quora. Preuzeto 24.6.2024. sa: <https://www.quora.com/What-are-5-characteristics-of-data-and-information-that-affect-their-usefulness-to-an-organization-and-cite-examples-where-possible>

Žurnal. (2015). *Vlasti u strahu: Za gušenje građanskih nemira policiji kupljena oprema vrijedna 23 miliona KM!* Preuzeto 1.7.2024. sa: <https://www.zurnal.info/clanak/vlasti-u-strahu-za-gusenje-gradanskih-nemira-policiji-kupljena-oprema-vrijedna-23-miliona-km/18625>

U radu korišten video arhiv Javnog servisa Radio-televizija Federacije BiH i TV Al Jazeera Balkans

U radu korišten digitalni arhiv dnevnih novina Infobiro